

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXXI

ЈУНИ 1910

БРОЈ 6

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ ПЕТРА I

ОДЛИКОВАЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 7 јуна о. г., на предлог Министра просвете и црквених послова, одликовани су:

Орденом Св. Саве V реда:

застава Певачке Дружине „Станковић“ и
јереј Петар Милојевић, председник Певачке Дружине „Станковић“.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПЕНЗИОНИСАЊЕ

Претписом Министра просвете и црквених послова, од 31 маја о. г. ПБр. 5867, на основу чл. 37 закона о средњим школама, стављен је у стање покоја с правом на пензију Вићентије Петрик, учитељ I класе у крушевачкој гимназији.

НАРОДНЕ ШКОЛЕ

НАДЗОРНИЦИ НАРОДНИХ ШКОЛА

Претписима Министра просвете и црквених послова одређени су да изврше преглед основних школа:

у граду Прокупљу *Петар Илић*, професор Више Женске Школе у Брагујевцу, наместо Богољуба Тирића, коме је уважена оставка на вршење дужности школ. надзорника, 18 јуна о. г. ПБр. 9132;

у граду Ђуприји *Јован Ђ. Јовановић*, професор Мушке Учитељске Школе у Јагодини, наместо *Ивана Дамњановића*, коме је уважена оставка на вршење дужности школ. надзорника, 18 јуна о. г. ПБр. 8921; да изврши поновни преглед у одељењу *Петра Стрковића*, учитеља у Бабичкој, окр. врањског, *Коста Ђ. Николић*, професор гимназије у Врању, 18 јуна о. г. ПБр. 9285.

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Министар просвете и црквених послова претписима својим поставио је:

Христину Ковачевића-Минићку, вршитељицу учитељске дужности у Метовници, округа тимочког, за привремену учитељицу у истом месту, 15 маја о. г. ПБр. 7702;

Љубицу Г. Јовановићку, привремену учитељицу у Рошцима, окр. рудничког, за сталну у истом месту, 25 маја о. г. ПБр. 8068;

Јелисавету В. Васићеву, пређ. учитељицу, за вршитељицу учитељске дужности у Горњој Буковици, окр. подринског, 25 маја о. г. ПБр. 8261.

РАЗРЕШЕЊА

Претписима Министра просвете и црквених послова разрешени су од дужности:

Милан Маринковић, вршилац учитељске дужности у Пуковцу, окр. топличког, 6 марта о. г. ПБр. 3538;

Светозар Стевановић, вршилац учитељске дужности у Вирини, окр. моравског, 20 маја о. г. ПБр. 7959;

Стеван К. Јовановић, приврем. учитељ у Јабланици, окр. крушевачког, 28 маја о. г. ПБр. 8316;

Атанасије Витић, вршилац учитељске дужности у Брезови, окр. чачанског, 2 јуна о. г. ПБр. 8531.

УМРЛИ

Димитрије Јончић, учитељ у Вел. Извору, округа тимочког, 23 маја о. г.

Десанка Анђелковићева, учитељица у Валакоњу, окр. тимочког, 19 јуна о. г. у Београду.

РАСПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Свима школским надзорницима

На основи чл. 22 закона о народним школама одлучујем да се ђаци свих народних школа, по извршеном свечаном годишњем испиту,

одмах распусте до Петрова-дне, а тога дана са наставницима да дођу у цркву на благодарење.

До Петров-дана наставници ће остати у својим местима и средити сву школску администрацију, а председник школског одбора и управитељ постараће се да се предузму евентуалне оправке школске зграде и кречење учионица тако, да почетком нове школске године може отпочети редовна настава.

ПБр. 8711
25 маја 1910 год.
у Београду.

Заступник Министра
просвете и црквених послова
Министар правде,
К. Л. Тимотијевић с. р.

Свима директорима средњих мушких школа

Заступник господина Министра просвете и црквених послова, господин Министар правде на молбу Управе Стрељачког Савеза изводео је потврдити Правила ђачких стрељачких дружина у средњим школама.

Према наредби господина Министра саопштава Вам се ово с препоруком, да на оснивању и одржавању ђачких стрељачких дружина порадите у споразуму са Управом Стрељачкога Савеза, који ће Вам се ради тога обратити и послати Вам одобрена правила.

ПБр. 6161
26 маја 1910 год.
у Београду.

По наредби
Министра просвете и цркв. послова
начелник,
Милов. Ј. Поповић с. р.

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

1009 РЕДОВНИ САСТАНАК

28 априла 1910 год.

Били су: председник др. Михаило Петровић; потпредседник Ми-
ливоје Ј. Поповић; редовни чланови: Сава Антоновић, Миливоје Симић,
Јосиф Ковачевић, Љубомир Протић, др. Душан Рајичић, др. Ми-
ливоје Н. Јовановић; ванредни чланови: др. Светолик Стевановић,
Живојин Ј. Јуришић.

Пословођа: Михаило Недељковић.

I

Прочитан је и примљен записник 1008 Саветског састанка.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова
од 27 ов. мес. ПБр. 6291, којим се моли Главни Просветни Савет да
изволи кандидовати лица, која би се могла одредити за његове иза-
сланике за овогодишње испите зрелости и за преглед средњих школа.

Савет је кандидовао за изасланике на овогодишњим испитима
зрелости и за преглед средњих школа:

1. Чланове Главног Просветног Савета: г. г. др. Михаила Пе-
тровића, председника, редовног професора Универзитета; Миливоја
Ј. Поповића, потпредседника, начелника Министарства Просвете и
Црквених Послова; Павла Поповића, ванредног професора Универзи-
тета; Живојина Ј. Јуришића, професора реалке.

2. Професоре Универзитета: Саву Урошевића, Симу Лозанића,
Ђорђа Станојевића, др. Светолика Радовановића, др. Јована Цвијића,
Андру Стевановића, Јевту Стевановића, др. Богдана Гавриловића,
др. Стевана Марковића, Милана Недељковића, др. Живојина Ђорђевића
Николу Вулића, др. Бранислава Петронијевића, др. Александра Бе-
лића, др. Станоја Станојевића, др. Јована Скерлића, др. Јована Ра-
доњића, Миленка Турудића;

3. Директоре у пензији: г. г. Михаила Марковића, Живојина Си-
мића, Сретена Стојковића, Стевана Ловчевића, Васу Димића, Светозара
Атанацковића;

4. Библиотекара Народне Библиотеке Јована Томића;
 5. Професоре: Димитрија Ј. Тричковића, Петра Павловића и Никољу Лазића.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 27 ов. мес. ПБр. 6290, којим се моли Главни Просветни Савет да изволи кандидовати лица, која би се могла одредити за његове изасланике на овогодишњим учитељским испитима у Учитељским Школама.

Савет је кандидовао за изасланике на овогодишњим учитељским испитима у Учитељским Школама:

г. Миливоја Ј. Поповића, начелника Министарства Просвете и Црквених Послова; Сретена Стојковића, директора реалке у пензији; Стевана Ловчевића и Васу Димића, директоре гимназија у пензији; Јована Миодраговића, професора у пензији; др. Душана Рајичића, професора, вршиоца дужности референта за основну наставу; Светислава Максимовића, професора I београдске гимназије; др. Миливоја Н. Јовановића, професора, врш. дужности школског надзорника за град Београд; др. Тихомира Р. Ђорђевића, сталног доцента Универзитета.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 28 априла ове године ПБр. 6313, којим се, на основи чл. 84 закона о народним школама а у вези са актом од 15 септембра 1909 г. ПБр. 16160, пита Главни Просветни Савет за мишљење: могу ли садашњи вршиоци дужности школских надзорника извршити годишње испите у школама које су у њиховој области и наставницима дати оцене.

Савет је дао мишљење: да садашњи вршиоци дужности школских надзорника могу извршити испите у школама које су у њиховој области и дати наставницима оцене.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 13 ов. мес. ПБр. 5726, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: да ли би према лекарском мишљењу требало г-ђицу Босилку Јовановићеву, учитељицу из Ниша, пензионисати или не.

По прегледу лекарско-комисијског уверења о стању здравља ове учитељице, Савет је, с обзиром на чл. 33 закона о народним школама, дао мишљење: да г-ђицу Босилку Јовановићеву, учитељицу из Ниша, треба пензионисати.

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова, којим се, у вези са актом од 23 јануара 1910 г. ПБр. 1073, шаље Главном Просветном Савету на надлежан рад понуда г. Луке Зрнића, професора реалке, да се његова и г. Станоја Станојевића Историја српског народа за средње школе откупи за државно издање.

Савет је саслушао ову понуду и затим одлучио: да се ова понуда, због нетачних навода, не узима у поступак, већ да се г. Зрнићу препоручи да поднесе нову понуду.

VII

Саслушан је писмени реферат г.г. Димитрија Милојевића, професора I београдске гимназије, Стевана Фотића и Илије Лалевића, професора II београдске гимназије, о Латинској граматичкој за гимназије, II део, од г. др. Јована Туромана.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Према одлуци Главног Просветног Савета, која нам је достављена актом СБр. 17 од 27 јануара ове године, част нам је поднети своје мишљење о прештампавању Латинске граматике за гимназије, II део, од др. Ј. Туромана.

Оно, што се од доброг уџбеника за средње школе тражи, потпуно је постигнуто Латинском граматиком — Синтаксом — др. Ј. Туромана. Књига се одликује: леним и прегледним распоредом наставног градива, тачном и солидном израдом, јасним излагањем и, што је најглавније, језгровитом краткошћу. Наставног градива унесено је у уџбеник онолико, колико је потребно. Осим тога практична вредност тога уџбеника проверена је успехом у школском раду.

Са ових разлога, част нам је предложити Главном Просветном Савету, да се Латинска граматика за гимназије, II део — (Синтакса) — од др. Ј. Туромана, може прештампати, за сада без икаквих измена и то, у *три хиљаде* (3000) примерака, са обзиром на годишњу потрошњу тога уџбеника.

Акта по овоме предмету и прилог враћају се са овим рефератом.

8 априла 1910 год.

у Београду.

Благодарни на поверењу

Дим. Ј. Милојевић, проф. I б. гимн.

Стев. Фотић, проф. II б. гимн.

Илија Лалевић, проф. II б. гимн.

Према овом реферату Савет је дао мишљење: да се Латинска граматика за гимназије, II део, од г. др. Јована Туромана, може за сада прештампати без икаквих измена у (3000) три хиљаде примерака. Г.г. Милојевићу, Фотићу и Лалевићу на име награде за реферовање о овој књизи одређено свега (60) шесет динара.

Овим је састанак закључен.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

НАУКА И НАСТАВА

КЊИЖЕВНИ ПОЧЕЦИ У СЛОВЕНАЦА

— О 400-ГОДИШЊИЦИ СЛОВЕНАЧКЕ КЊИЖЕВНОСТИ —

Написао

Анд. Гавриловић

Има у историји књижевности Срба и Хрвата једно доба када се мора поменути књижевни почетак у Словенаца. То је онај одсек када ваља приступити прегледу покрајинске књижевности у Хрватској, Босни и Славонији. За објашњење протестантскога књижевног покрета у Хрватској, чега је последица књижевни рад католика у Хрватској и у Босни, потребно је претходно се задржати на извору тога покрета међу Јужним Словенима уопште. То задржавање на почецима словеначке књижевности XVI века, којих последица бејаше покрет у Хрватској и овамо нама ближе, скицирано је у овом чланку.

Реформација је у Немачкој одјекнула и међу Јужним Словенима. Она је захватила Словенце и Хрвате, па је посредно заинтересовала и Србе. У Дубровнику су н. пр. издаване наредбе с означењем оштрих казана за оне који се одазову гласу нове науке. Још је важнија појава да се у Немачкој траже људи који знају „мило писме ћирилско“; у тамошњим се штампаријама ради с истом усрдношћу и љубављу према бедном стању нашега народа онога времена као и у штампаријама по српским областима. Томе се, поред осталих знатних људи, стављају у службу и православни свештеници српски: Матија Поповић из Србије и Иван Малешевац из Босне.

Обично се узима да словеначка књижевност почиње у XVI веку под утицајем реформације. Али је писмене радње било већ много пре тога времена. Најстарији је траг писмености у тако званом *бризинском* — *фризинском* — *рукопису*. Године 1807 нађени су у Минхену, међу књигама донесеним из Фрајсинга у Баварској, и неки одломци, писани латинском азбуком а словенским језиком. Садржина им је поучно-др-

квена. Ту су три рукописа за које је Копитар утврдио да су пореклом словеначкога живља у Корушкој. То је, по свој вероватноћи, рад баварских мисионара који су проповедали хришћанство међу Словенцима, прилазећи и сами у неким приликама народном језику. Овај рукопис, коме је нађен и немачки ориџинал, припада по Копитару осмом и — друга молитва — десетом веку, а по Миклошићу долази са својих палеографских особина у девети или десети век, док их други — н. пр. Шлемер — сматрају знатно млађим.

Још су мањег значаја испрекидана продужења такога рада до XVI века, а да све то скупа није имало утицаја на народни живот и рад, показује и та околност што ти споменици нису били познати ни главном зачетнику словеначке књижевности у XVI веку, као што ћемо даље видети.

С тога се, кад се гледа на књижевну радњу која покреће народни живот, и сматра да књижевност у Словенаца почиње истом у XVI веку.

* * *

Главни представник реформационих тежња и књижевнога покрета у Словенаца шеснаестог века, *Примош Трубар*, родио се, по свој прилици, 8 јуна 1508 године у крањском селу Рашчици, које је, удаљено три миље од Љубљане, припадало познатој породици Ауерсперга. По сведочанству, доцније знатнога, бискупа Крена, отац му се звао Јероним и био је неки мали чиновник па је у познатој буни сељачкој погинуо. Према томе Трубар је оца изгубио још у детињству. С тога се морао почети сам о себи старати још у раним годинама свога живота, па се помагао и даровима које би добијао за певање псалмама и других црквених песама пред кућама различитих богатих људи. Неко је доба учио на Ријеци, где је научио прилично српско-хрватски и талијански, а за тим је отишао у Салцбург. Време које је провео у овим местима није тачно познато; по истраживањима његових биографа, он се већ око деветнаесте своје године вратио дома. Из Салцбурга је отишао у Трст, где га је примио епископ Петар Бономо. Ту је провео неко време, па је, добротом епископовом, продужио у Бечу учење. Из Беча се опет вратио своме добротвору који га рукоположи за свештеника, пошаље у Локу, одреди му приход тиферски на Сани, а по том учини да 1530 пређе мало више у Цеље.

Проповеднички је рад Трубар почео у Тиферу а продужио га у Цељу. Да је убрзо изишао на глас знатнога проповедника сведочи околност што је идуће, 1531 године премештен за проповедника саборне цркве у Љубљани. Прве проповеди његове бејашу управљене против сујеверица и против неких црквених злоупотреба. За то он криви у великој мери саме свештенике. Али тада још не устајаше против догмата саме цркве католичке.

С преласком у Љубљану круг се његова посматрања и учења знатно рашири.

Оно што је учинио да се покрет Лутеров јави и брзо разграна у Немачкој, постојало је на исти начин и у Крањској, Штирској и Корушкој. Овде је корупција била захватила, у велике, врхове црквене управе: прелате и епископе показа она народу у наличју лицемерства, а нижи редови свештенички тоњаху у мраку незнања, суровости и лакоума. На тај се начин утицај свештенства сведе на најмању меру, па најзад и тога нестане. „Страшну слику показује словеначко племе у овој епоси: добрих пастира — нема; учитеља — нема; школа — нема; књига на народном језику нити има нити их је било. А међу тим сам је народ стајао на стражи против грознога непријатеља и хришћанства и хабзбуршкога дома; много је словенске крви било проливено за веру Христову и за Аустрију: али ни глава цркве католичке ни поглавар аустриског ерц-херцегства не мишљаху о том природном бедему против Турака.“ (Соколов, 8—9). Из тих и таквих разлога области народа словеначког бејаху изорана њива за семе нове науке протестантске. И њега брзо донеше ветрови. Већ 1525 виши сталежи крањског војводства поднесоше ланд-тагу жалбу против ужаса који у њиховој земљи стварају „евангелички свештеници и њихове проповеди.“ Али та жалба виших сталежа не донесе никаквих резултата. Кад на њу не одговорише позвани фактори мерама какве су се очекивале, тада се новоме учењу почеше одазивати не само поједини свештеници већ и поједини грађани, међу којима се помињу из Љубљане: Матија Кломбнер, Матија Цвекељ, Андрија Фарест и други. Тада се јави световна власт у помоћ цркви. Године 1527 изиђе указ краља Фердинанда, којим се страховито прети свакоме који посумња у тачност догмата римокатоличке цркве. Настадоше сумњичења, затварања, кажњавања и мучења глађу и жеђу, а укази и наредбе следоваху једни за другима.

У таком врењу бејаше Крањска кад у Љубљану стиже Трубар. Круг Кломбнера и других електриса га, и он наскоро отворено устаде против три основне догме католичке цркве: причешћа под једним видом, неженства духовничког и против учења о спасавању помоћу вере и дела — јер, као следбедник Лутеров, и он учаше да се спасење задобија само вером. Љубљански епископ Раубер запрети Трубару и позва га да одустане од таквих проповеди. Тада се показа резултат проповедања и агитације: љубљански магистрат стаде на на страну Трубарову и позва га да проповеда у цркви Св. Јелисавете при градској болници. Ту Трубар продужи рад још с већим успехом: њему се стадоше одазивати и аристократски редови. Врх свега нађе нових и оданих следбеника и међу духовницима. Њихов је представник Павле Винер, човек одушевљен и енергичан, који не само проповедаше него и жив-

љаше по учењу протестантском: Винер се бејаше оженио, а када доцније остао удовац он се и по други пут ожени. Љубљански епископ Раубер умре не постигавши ничега. Његов наследник Каџијанер потражи помоћи у самога цара. Ипак се слабост католичке цркве види у томе што је Трубар пуних десет година могао радити у таком живом средишту као што је Љубљана. Најзад 1540 он остави Љубљану али не напусти посла већ га продужи у Лаки, Тиферу и Ратчаху — те се на тај начин позорница његова рада само прошири. Али не прођоше ни две године, а епископ Каџијанер промени своје држање: позва Трубара за свештеника катедралне цркве, а још две године после тога Текстор, наследник Каџијанеров, даде и Трубару и Винеру право проповедања у тој цркви. Код те појаве застају историографи с питањем од куда оне дођоше, дајући на њ различите одговоре, од којих је најближе истини тврђење да у свему томе треба гледати методу језујтскога делања, јер је епископ Текстор био лични друг Лојолин, па је његовим старањем и отворен приступ језујитима у Аустрију. Сад Трубар бејаше најодушевљенији и најречитији проповедник нове науке, али се наскоро политичке прилике окретоше против њега. Шмалкаленска војна бејаше свршена, а наследник престола Фердинанд I беше одсудни католик. Тим и другим приликама знаде се користити Текстор, који изради код Фердинанда наредбу за затварање протестантских првака. Многи па и Винер бише ухваћени, а Трубар се спасе случајно, јер није био у Љубљани те му јавише шта овде бива. Али зато сав стан његов би претресен, библиотека му конфискована а он одмах лишен дотација. За неке се од оптужених не зна шта је са њима било уопште, те је вероватно домишљање да су прошли као и сваке жртве инквизиције. Винер је издржавао затвор у миноритском манастиру у Бечу, а доцније је био први протестантски епископ у Трансилванији. Умро је 16 августа 1554.

Не зна се поуздано шта је за неко време било с Трубаром. Држи се да је 1547—1548 провео у Трсту као проповедник. Тадашњи је трстански епископ Рицано био одиста наклоњен протестантима. Већ је 1548 био опет позван да се врати у Љубљану. Он се позиву народном одазове — али га наскоро видимо како журно оставља Крањску па преко Тиролске бежи у Баварску. Право нам објашњење за ово емигровање недостаје. Има их који држе да је сам био вољан уклонити се испред тако огромнога посла као што је духовно водство читавог једног народа. Тако мишљење не одговара стварности, јер су за њим летеле потере: он је морао емигровати по великој каквој невољи.

У Нирнбергу је добио заштитника у лицу pastora Дитриха, који је био од великог утицаја и који му је израдио место свештеника у Ротенбургу. Овде се Трубар могао после толиких беда спокојно настанити, одати се мирном животу и одушевљавати се не само идејама

већ и драгом му — супругом. „Али ни нов спокојни живот, ни породична срећа, ни заузетост за економију нису могли угушити у њему мисао да тамо далеко, у драгој Крањској, тоне његов народ у мраку незнања и клерикалнога деспотизма; није могао заборавити да у том маленом угланцу, тако издашно обасутом даровима и лепотама природним, онај виши украс човеков — језик — не познаје јоште никакве писмености. А међу тим само средством писмености могао би сада Трубар продужити дело, коме се сав посветио био; требало је дати могућности народу словенском да чита Свето Писмо на своме рођеном језику; требало је тај бедни народ прво и прво научити читати. Таким се начином у Трубару с идејом о црквеној реформи спојила одлука створити народну писменост; „реформатор“ и „патриота“ сјединили су се у једном лицу, и на застави се црквене реформе појавила нова реч: „Народност“. (Соколов, 17).

Правилно је речено за Трубара да је Лутеру веровао до ижице — и та га је вера учинила реформатором Крањске, да је љубио свој народ — и та га је љубав учинила првим словенским писцем.

Још док се находио у Крањској, долазио је Трубар на мисао да преведе Свето Писмо на словенски језик. Пре свега сам је он осећао тешкоћу с недостатком словенских књига, нарочито се као проповедник имао борити с тегобама састављајући проповеди по немачким и латинским књигама. У свом, немачки писаном, предговору ка првом делу Новог Завета — што је штампано 1557 — он о свему томе — вели: „Бог ми је сведок, драта браћо, да сам још у оно доба кад сам у вашој средини проповедао словенским језиком а по немачким и латинским књигама небројено пута уздахнуо и подизао своје молитве ка Господу Богу, да би он ради прослављања свога имена и раширења свога царства погледао милостивим оком на бедни, прости и простодушни народ, и даровао му милост, не би ли он могао читати и писати на свом језику као и други народи. Молио сам ја Господа и о томе да би сва библија и друге боље хришћанске књиге биле преведене на словенски и хрватски језик и оштампане. Мени је од свега срца жао та два народа, и требало би да их сваки човек пожали. Они живе на границама турским и немају се куд сакрити од својих непријатеља. А Турци не само да су им отели лепши и већи део земље већ захватају све више... Мени би већ и с тога, што они мало или нимало не знају, било жао не обучити их у најпотребнијим основима наше хришћанске вере. У Хрвата, истина, постоје службањаци и требњаци, али су те две књиге преведене већ много година раније тако тамно и неразумљиво да и сами свештеници не знају многе речи. Ти су ме разлози и побудили да покушам може ли се словенски и хрватски језик писати латинским или немачким писменима... покушај је успео, и ја Божјом помоћу преведох катихизис, не-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

колико црквених песама и поуку о правој вери и саставих таблицу не којој може омладина научити читати словенски“. Добро је казано да те речи сведоче о његову патриотизму а у исто доба јасно карактеришу политички положај и ступањ развића Словенаца у шеснаестом веку. Даље на истоме месту казује Трубар појединости како је дошло до извршења те његове одлуке. Кад је био с рукописом готов послао га је у домовину неким знаоцима језика с молбом да превод прегледају и исправе. Пријатељи му вратише рукопис, молећи га да га наштампа, јер ће тако учинити велику корист простом народу. Добивши такав одговор, он одаучи да рукопис наштампа о свом трошку, јер другог начина није било. Теже је било наћи где да се штампа. Обраћао се штампаријама по Нирибергу и Халу, али га оне одбише, јер не бејаше без погибије јавно штампати протестантске књиге, а и с техничке је стране било тешкоћа. Најзад је за свој посао придобио штампарију у Тибингену. Није могао лично надгледати штампање, те су коректуру водили штампар и један свештеник, обојица не знајући ни речи словенске!

На тим првим штампаним књигама словенским Трубар се потписао псеудонимом *Philopatrilus Illiricus*.

Први је рад о *катихизису*. У немачки писаном предговору Трубар објашњава своју ортографију и хвали свој народни језик. За тим се словенски обраћа читаоцима, казујући побуде за свој посао, упућује их да раде и живе по поукама које су ту изнесене и нанослетку преклиње свештенике да буду прави наставници народни. После свега почиње катихетична поука, разврстана по главама које имају латинска заглавља. У првој је глави говор о Адаму и Еви од њихова постања до изласка из раја. Даља је садржина катихизиса у изношењу десет заповести, символу вере, молитви Господњој, поуци о тајни крштења и причешћа, учењу о добрим делима, и најзад долази глава која у осам одељака говори о животу и дужностима у породичној заједници.

Други је књижевни рад Трубаров опет *катихизис* — други део. Ту је најпре неколико катихетичних објашњења у стиховима са сликовима, а после тога долазе духовне песме с напевима стављеним у ноте. Цела се књига свршује преводом проповеди Фл. Илирика „*De vocabulo fidei*“. — Ова два дела имају једну пагинацију, скупа 243 стране.

Треће је дело *абецедаријум*. Овде је пишчев псеудоним пословењен: „од једнога пријатеља свих Словенаца“. Књижица има свега 27 страна. У предговору, сада словенском, Трубар се обраћа учитељима позивајући их да народ уче писмености. По том долази азбука и читаћи материјал, који је састављен из неколико молитава и популарних катихетичних поука у виду разговора између оца и сина, што је у ствари превод катихизиса Јована Бренција.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unizg.hr

Година штампања није назначена ни у једној књизи, али се она лако сазнаје из предговора ка Новом Завету. Ту 1557 вели Трубар: „Седам година раније одлучио сам покушати може ли се виндски (и хрватски) језик писати латинским или немачким писменима; покушај је успео и ја сам наштампао...“ итд. Према томе остаје да су помешана три рада штампана 1550 године.

Ми данас можемо замишљати интересовање при растурању тих првих књижевних огледа као и све тегобе које су те послове пратиле. Неписменост у маси, оскудица у средствима и сметње са службене стране упућују нас на претпоставку, да је у прво доба штампан само мањи број примерака и да се и он растурао пажљиво, по малој цени а често и бесплатно. „Трубар је — вели Соколов, 27 — добро знао свој родни крај, па је, према томе, могао предвиђати да материјалнога успеха од продаје књига не треба очекивати, те је питање: шта га је побудило на издатке тако велике? шта га је одредило да се подвргне погибали која прати тај посао? Несумњиво — не материјални рачун, не корисни изгледи. Преданост делу реформације? Честољубље, жеља прославити своју реформаторску делатност? Али Трубар је могао реформаторску делатност прославити и не излажући се толиким погибалима и спокојно живети у своме новом отачаству. Шта га је одредило да књиге штампа словенски? Шта га је побудило поново — као што ћемо видети — враћати се у Крањску где му је грозила стална опасност? Не честољубље и честољубље, не празна слава већ једино преданост делу реформације а у подједнакој мери и љубав према „бедном, простом и добродушном“ народу. Трубар је био патриота чистог и благородног значаја“. —

После овога првога штампања Трубар је ћутао неких пет година — до 1555. Вероватно је да му је требало времена опоравити се материјално од учињених жртава, а уз то је природно мислити да је очекивао из домовине резултате првога рада, како би према њима одредио, по потреби, нов начин даљег делања.

За време овог раздобља он је добио угодније место у Кемптену 1552, а још је важније што је 1553 или 1554 најдаље ступио у везу са знаменитим Вергеријем, личношћу врло важном како за даљи рад Трубаров тако и за историју појаве која нас овде интересује.

Петар Павле Вергерије рођен је 1498 у Каподистрији. Правне је науке свршио у Падови на универзитету, а по том је био судски чиновник у Верони, Падови и Млецима. За тим се закалуђерио у Риму. Уживао је за неко време особиту наклоност папину, био је даровит дипломата, па је ишао по највећим дипломатским мисијама у Немачку и др. На једном таквом путовању 1535 састане се са Лутером кога особито заволи. Идуће године постане бискуп и наскоро пређе у Каподистрију. Године 1540 био је на вормском сабору, где не оправда

очекивања оних који су га послали. Он бејаше врло помирљив, а е-Меланхтоном ступи и у ближе везе. То разгневи Рим. Читав се низ догађаја, испитивања и суђења сврши тиме што Вергерије са свим пређе на страну протестаната. То бејаше човек колико учен толико одлучан. Одрекавши се свога положаја, он 1549 побегне у Швајцарску с тврдом одлуком да папи и римској курији води опозицију на свима тачкама. Штапајући брошуре и растурајући их по Италији, он је имао успеха у издвајању вернога стада од цркве римокатоличке. Особито је утицао живом речју, те се хвали како је и једном једином проповеди могао по читаво село превести у протестанте. Остављајући на страну даљи његов рад у томе правцу, који се тиче ширења протестантске науке преко талијанске књиге и речи, поменућемо да се он, сазнавши за Трубару и његов рад, обратио Трубару писмима, питајући га да ли би се смео подухватити посла превођења библије на језик „виндски и хрватски“, дајући му уверења о својој сарадњи и помоћи коју ће му изградити код неких угледних лица. Трубар му је одговорио и обратио му пажњу да словенски језик има више различитих дијалеката, да је сиромашан јер нема довољно речи за појмове у библији, и да Трубар не зна хрватски ни читати ни писати — и ако је доста добро знао говорити. Даље му изјави да не зна јеврејскога језика ни речи и да грчки чита недовољно. Ипак ће се, вели, примити посла, ако му се дадну у помоћ два учена свештеника из Крањске или Јужне Штирске, који ће добро знати словенски, немачки и латински језик. Тако би исто и хрватски преводиоци морали знати „далматински и босански“ и тачно писати глаголицом и ћирилицом. А како би они преводили са његова, словенскога, превода, то им не треба знање раније поменутих туђих језика. Такви се људи збиља и нађоше, али од њих не бејаше стварне користи. Словенски попа умре још на путу у Немачкој; Хрват дође па донесе и готов превод библије. Радост Трубара и Вергерија, који се већ бејашу састали, бејаше велика али траја свега четири дана. Хрват, непознат по имену, доби од Вергерија обећање да ће му изградити доживотну пензију од стотину форината, али изјави: није, вели, дошао да код њих остане већ само да им рече како је готов посао за који се они спремају, а помоћи му не треба јер зна где ће и како ће штампати превод. С том се изјавом, четврти дан, диже и оде у Далмацију а Трубар и Вергерије ништа више не чуше о њему.

Трубар бејаше сада у очајању и мишљаше са свим дићи руке од свега посла. Али се енергични Вергерије не даде саломити, већ позва Трубару да изгради превод *Јеванђеља по Матеју*. Трубар изврши тај посао, па док се Јеванђеље штампало састави и нови *абецедаријум* и нови *кратки катихизис*. Та три посла чине другу групу књижевнога пословања Трубарова.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unizg.hr

У Јеванђељу је предговор писан словенски. Ту се народу обраћа пажња на појаву те књиге; интересан је потпис: „ваши служабници и браћа В(ергерије) и Т(рубар)“. Само Јеванђеље има осамдесет листова, а на крају се преводиоци препоручују молитвама читаочевим правдајући се за евентуалне грешке у књизи. У првој групи књижевнога рада свога Трубар се служио немачким писменима; овај, пак, рад и сви који за њим долазе штампани су латиницом.

Буквар или абецедаријум има, осем таблице, тринаест страна текста где су: символ вере, оче наш, десет заповести и молитва Господња на талијанском језику што је, по свој прилици, рад Вергеријев.

Катихизис је у ствари ново издање пређашњег катихизиса. Прештампан је поглавито због нових, подеснијих, писмена латинских место пређе употребљених немачких.

Одмах за овим послом Вергерије је позвао Трубара да приступи преводу свега Новог Завета. Трубар је оклевао, очекујући из домовине одзив о покушају превода Јеванђеља. После неколико месеци дођоше и ти одзиви. Они су били необично повољни. Трубар је, вели се ту, учинио врло добро дело и велику корист Словенцима и Хрватима; обећава му се помоћ у даљем раду а нарочито у превођењу на хрватски језик. То је Трубара осоколило, и он се, како сам вели, „с радошћу и љубављу“ прихвати поменутога већег посла. Прво је изнова прегледао превод Јеванђеља по Матеју па је онда превео и остала Јеванђеља и Дела апостолска. Посао је свршио идуће, 1556 год. а штампао га још годину доцније под именом *првога дела Новог Тестамента* с обећањем да ће се, ако Бог да, и други део имати најдаље за годину дана или пре.

Овде је важан дугачки предговор, писан немачки зато да би књижевни цензори били уверени како Трубар не говори ништа противно религији; да би показао Немцима бедно стање свога народа и заинтересовао их за њ; да се, даље, покаже како ни Вергерије ни Трубар не жале ни рада ни трошка да би се само имала цела библија на словенском и хрватском језику; најзад је то учињено и зато да би обратили пажњу на факат како већ постоји нештампани хрватски превод библије. Трубар се нада да ће Словенци већ почети слати децу у школе а тако исто да ће се између хрватских свештеника који живе међу Словенцима наћи неко који ће његов рад превести на хрватски. При крају предговора исказује наду да се неће слушати они који уче како прости људи и грађани нису дужни знати Свето Писмо и читати га. За тим долази молитва па онда цео потпис: Примош Трубар Крањад. Тај је предговор наштампан, у слободном преводу, и словеначки, а после њега долазе: кратка поука о свемоћи Божјој са лепом вињетом, оглед словенскога календара и увод у јеванђеља. *Увод* је права васпитно-богословска поука за читање свештених књига уопште и јеван-

www.unjlib.rs
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ђеља посебице. Нарочито је важна, у четвртом делу увода, Трубарова изјава у којој казује шта га је побудило на посао: одступање свештенства од праве вере као што је трговање с индулгенцијама, жеља доказати да само вера доноси спасење, итд. Протестантско се учење Трубарово у том излагању показује јасно и отворено. За тим долазе Јеванђеља и апостолска Дела. Потпис је на крају: у Тибингену 1558 — што значи да је дело у штампарији почето још прошле године.

Тиме је завршена друга периода Трубарова рада, *периода Вергеријева*. Наскоро после тога и Вергерије силази с позорнице јавнога рада. Он је преминуо 1565 у Тибингену, где је о трошку херцегову свечано погребен. У својој педесет-деветој години био се оженио али деце није имао.

У посебном испитивању заслуга овога човека, а у вези с радом Трубаровим, долази се до закључка да је Вергерије имао активног учешћа не само у давању директиве него и у непосредном раду превођења. И он је, на име, преводио Јеванђеље по Матеју и поредио га с Трубаровим преводом, који је био чистијега језика народног. На тај је начин Вергерије кренуо ствар и дао јој правац, прихватио је Трубара у важном часу, дао му средстава и могућности за рад и створио му — као што ће се даље видети — нове везе са другим знатним људима. Трубар је онда када се лично познао с Вергеријем, при крају јануара 1555 у Улми — највише требао такав човек који је, са друге стране, тражио својим опозиционим идејама помагача. Отуда је тешко дати првенство једном пред другим. „Без Вергерија (и доцније Унгнада) — мисли Соколов — Трубар би мучно што учинио, а Вергерије и Унгнад постигли би циљеве своје и без Трубара н. пр. помоћу Креља, Ђ. Далматина и др.“ Шнурер, напротив, вели: „Укратко, Трубар не би без Вергерија много, а Вергерије без Трубара не би нимало у овој ствари успео.“

За време тога књижевнога пословања Трубарова и Вергеријева учење је протестантско непрестано освајало земљишта међу Словенцима. Априла 1555 био је издао епископ Урбан посланицу у којој позива народ да се чува кривих путова и да остане у правој вери својој. Исте је године било одобрено причешће *sub utraque*, а 1556 и 1557 земаљски се одбор крањски обрати цару молбом за потпуну слободу вероисповести. Његова молба није имала успеха али је ствар ипак ишла напред. Кад се већ стало радити о писмености и књизи, морало се мислити и о јачем напретку школском. У Љубљани је још 1543 основана Латинска Школа, као нека врста гимназије, која је доцније у јеку овога рада претворена у праву гимназију, а њени професори бејашу махом слободоумни људи који су се школовали на универзитету у Тибингену. У Целовцу, у Коружкој, основана је 1563 виша школа за школовање племићке деце; опсег се рада њена види и из тога

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

WWW.UNI

што је у њој осем управитеља радило још и седам професора и већи број других стручних наставника. После десет година отворена је у истоме месту и прва женска школа у свој Словенији.

Али такви и други успеси изазваше и на другој страни живљу акцију, која испослова указ о заштити католичке вере. По томе се указу имао сваки или одрећи новог учења или оставити домовину и селити се у туђину. Било је људи који су се различито помагали, а неки су из тог узрока постали емигрантима. Међу оваким је емигрантима био и особито важан човек тога доба барон Унгнад, чија емигранција даде Трубару човека какав се могао само пожелети.

Иван (Ханс) Унгнад барон од Сонега (онда мале тврђаве у Корушкој) рођен је 1493 године. Младост је провео у двору цара Максимилијана I. Човек необичних дарова, бистар и особито одважан, Унгнад је још у младо доба своје био личност од знатна утицаја. У доба турске најезде водио је царску војску у бој с различитом срећом и успехом али увек с личним јунаштвом. Био је врховни управник неколиких области словенских. Није апсолутно утврђено али се држи да је у једно доба био аустријски посланик у Цариграду. Женио се два пута; с првом женом је имао двадесет синова и четири кћери. У својој шесет-другој години оженио се по други пут, када је узео, онда чувену лепотицу, грофицу Барбијеву, другарицу унука му. Кад је изишао поменути указ, Унгнад остави домовину па се пресели у Виртембершку и настани се у Ураку где му херцег уступи један замак. Огромни му приходи даваху могућност за готово владалачки живот који он удепша старањем за нову веру. И приходе и време своје Унгнад посвети раду на промицању протестантске вере међу Јужним Словенима.

Унгнад у Ураку подиже за тај посао штампарију, која могаше штампати књиге словенске не само латиницом већ и глаголицом па и ћирилицом. Тога ради доведе са Словенскога Југа људе који су изучили вештину резања писмена и који су учинили да су и немачке штампарије у Тибингену и даље могле имати писмена глаголске и ћирилске азбуке. Њихова ћемо имена поменути мало даље.

Кад је такав човек стао на чело покрета, рад се знатно развио. Делу Трубарову и Вергеријеву он је придобио многе моћне људе па и самога владара, херцега виртембершкога. Чак и неки литавски племићи ступише са њим у везу, обећавајући са своје стране материјалне помоћи у нади да ће Унгнад моћи наштампати катихизис и на литавском језику, што је и он сâм желео а што се није остварило. Највећи је, пак, успех био у томе, што је за рад протестантски колоније јужнословенске био задобио и самог наследника престола, краља Максимилијана, „коме припада почасно место у историји јужнословенске културе.“

Имајући такве заштитнике, Трубар продужи превод Новог Завета и изда га под именом *другога дела Новог Тестаментa*. У предговору обећава да ће друге посланице и апокалипсис изићи непосредно за овим. По том долази посвета Максимилијану где казује како *Степан Конзул* већ преводи четири Јеванђеља и Дела апостолска са словеначкога на српско-хрватски језик, па моли Максимилијана да свему томе буде милостиви заштитник, а обећава да ће се одрећи свега што би се у његову раду нашло као неисправно. У исто му је доба послао по један примерак својих ранијих радова да све процени какав човек зналац. Није Трубар могао тада ни слутити да ће његове књиге доцније постићи тешка судбина и да ће им се спомен сачувати понајпре у тим примерцима које с одушевљењем али и тако бојажљиво шаље наследнику царскога престола. Посвету је потписао 1 јануара 1560 године, а после дванаест дана послао је такву молбу и у Крањску, изазван изношењем непријатеља који су тврдили да Трубар у самој ствари проповеда лажну науку. Већ 19 фебруара стиже одговор од Максимилијана. Одговор је био упућен херцегу виртембершком. Максимилијан јавља да, по стручној оцени, превод Трубаров тачно преноси мисли немачкога текста, али су му језик и правопис за замерку: језик је пун германизама а правопис недоследности. Јуна 10 стиже одговор и из Крањске: све је врло добро, само још треба Трубар да дође лично у домовину! Трубар је био задовољан али не пође у Љубљану: њега је особито интересовао превод Светога Писма на српски језик, па се маштало како ће Божја реч, кад је народи Словенскога Југа чују на своме разумљивоме језику, разагнати мрак незнања код хришћана који живе под турским игом, те ће светлост науке засјати чак до Цариграда. Чак се долазило на мисао да би Свето Писмо требало превести и на турски језик! Из тих је разлога Трубар одбио место које је могао добити у Љубљани, наводећи поред осталог и то да још није скинута наредба о његову прогонству 1547, те би и себе и спокојство целе Крањске изложио новим погипблима. Штампарија, коју је Унгнад отворио у Ураку, будила је најлепше наде. Унгнад је за њено одржање давао помоћи из својих прихода па је скупљао помоћ и од других имућних људи и градова. Видећи обиље у штампаријама, Трубар да оставку на своје свештеничко звање у Кемптену па се пресели у Урак.

Код Унгнада су у Ураку били на служби ради превођења Светога Писма на језик српско-хрватски *Степан Истријанин Конзул* и *Антон Далматин*. У почетку 1561 Трубар је послао краљу Максимилијану *прву* књигу наштапану хрватским језиком. То је био, глаголицом израђени, *Категизмус*, рад Степана Консула. У књижици су два предговора. Један је писан хрватски глаголицом; у њему се обећава даљи рад у томе правцу, а потпис је: Степан Истријанин и други

остали ваше слуге. Други је предговор немачки од Трубара, и у њему је посвета заштитнику Максимилијану. Ту Трубар помиње и скорашње своје издање, у словенском преводу, посланице апостола Павла Коринћанима и Галатима, што ће бити пожеда посебни отпечаци за које се иначе не зна. Максимилијан све то прими благонаклоно, посла четири стотине и обећа још хиљаду форината.

Даљи развитак српско-хрватскога превођења има своју историју у којој је детаљнији помен Степана Консула, Антона Далматина, Борђа Влаховића и више других знатних лица — о чему ће бити говор у нарочитом продужењу овога рада.

Позван 30 априла 1561 године поново, Трубар се 9 јуна крене и оде у драгу Љубљану, коју није био видео неких тринаест година. Али се у њој задржа само два и по месеца. Организовавши протестантску цркву у Крањској, он се врати у Урах и продужи књижевни рад, издавши 1562 књигу *Артикули или дела праве старе вере кршћанске*. У немачком предговору Трубар говори херцегу виртембершком да се у словенској и хрватској земљи отворено проповеда истинита старо-кршћанска вера и ако се томе проповедању чине велике сметње: духовници се католички не стиде да агитују и на тај начин што говоре простом народу да је нова вера крива за све беде и невоље а нарочито што Турци нападају! Други је предговор, словенски, намењен читаоцима, и у њему се, у два дела, разлажу начела праве вере и одбијају противнички напади. После свега долази, у слободном преводу, поучни религиозни део.

Напорни је рад ових словенских реформатора имао на дому њихову успеха. Број је њихових следбеника растао све више, тако да су они у ствари доминирали. Нада је на потпун успех бивала сваким даном све већа, и у скорој се будућности гледао час коначне победе. Да он дође што пре, желело се да сви радници буду у средини свога народа. Разуме се, да је на првоме месту очекиван Трубар. Крањски су га депутати у фебруару 1562 позвали поново, опомињући га лањског обећања да ће им се опет вратити. И Трубар се крене са женом, децом и свом покретношћу својом пут Љубљане. Али тек што је стигао, љубљански се епископ обрати цару молбом да се опасни јеретик уклони заједно са главнијим присталицама својим. Цар изда, 30 јула 1562, указ да се Трубар и други затворе. Племство одмах уложи енергичан протест, на што стиже у новембру наредба да се Трубар саслуша о својим верским назорима. Епископ му постави двадесет и једно питање. Трубар на сва питања одговори одлучно као ватрени следбеник Лутеров. То охрабри његове присталице из виших редова, и они се у његову корист обрате цару молбом па не забораве послати цареву саветнику и секретару Кобенцлу и нешто новаца на поклон. Молба буде уважена, и Трубар оста неко време у слободи и на миру. Сад он на-

стане да се што више ради школским путем, па се тада и Латинска Школа претвори у — прву крањску — гимназију, у којој као наставници рађаху његови пријатељи, међу којима је био и знатни *Севастијан Краљ*, ученик тибингенског универзитета, зналац класичних језика и преводилац о коме ће даље бити још речи. Све то поново крете заступнике старог реда против Трубара, а он, видећи њихово упињање, приону да заврши посао око потпунога уређења протестантске цркве у Крањској. Тога ради Трубар спреми спис *о црквеном уређењу* и пошаље га Унгнаду на штампање. Тај спис није тада изашао, јер су омели противници, а из спроводнога се писма Унгнаду види како Трубар спрема да му пошаље превод псалтира итд.

(Свршиће се)

ОСНОВНЕ ЈЕДНАЧИНЕ ИЗ ТЕОРИЈЕ ПОВРШИНА

— У в о д . —

Овај је рад потекао поводом мојих предавања из механике и математичке физике на Универзитету. У њему сам изнео најнужније формуле, помоћу којих се може приступити решавању оних многобројних проблема, који се међу собом мешају у областима: више геометрије, механике и математичке физике.

Инфинитезимални рачун је нашао прве примене у проблемима геометријским, а са њих доцније прешао на механику и остале области егзактних наука. Кретање тела са собом повлачи низове геометријске: крмбе и површине, и онда је по све разумљива та узајамна веза између ових наука. XIX-ти век је на пољу чисте науке дао највеличанственија открића у Теорији Површина. У радовима Кодација, Менардна, Гауса, Бриошиа, Кремоне, Дарбуа и других великих геометара воспостављена је веза између механике и геометрије тако јако, да се данас једна дисциплина без друге изучавати не може. Треба се сетити теорема из кретања тела око утврђене тачке, па одмах имати јасну представу о вези геометрије и механике. Трансформација међу системима у математичкој физици, с погледом на линије нормалних кривина, асимптотских и изотермних линија, на минималне површине, на псевдо сверу и пангеометрију, све су питања, која се без познавања основа више геометрије лако схватити не могу.

Овде сам изнео најнужније обрасце, на основу којих се може приступити решавању питања из теорије површина. У специјалне области читавих грана ове велике науке нисам улазио, јер је ово само један мали увод у ову дисциплину. Мало сам се више задржао на но-

вој геометрији Лобачевској, и то из два разлога: прво што је то један нов и од великог значаја проблем, а друго, што сам мислио да применом основних једначина, о којима је реч у овој расправи, на питања из површина сталне негативне кривине, може читалац добити потребне рутине, да са лакоћом савлада и остале области из теорије површина. Од коликог су значаја истине из теорије површина за диференцијалне парцијалне једначине, са којима се сваког часа сретамо у физици и механици, такође се може лепо сагледати из редака ове мале расправе.

Формуле сам узео из ваљаног дела Kommerll-а свеска I. и II., што је изашло у издању Schubert-овом XLIV.

За разумевање ове расправе претпоставља се знање: аналитичке геометрије, диференцијалног и интегралног рачуна и свих основних односа елементарних, који се добијају применом анализе више и ниже на геометрију. Овде претпостављам да су сви геометријски елементи, по својим обичним математичким дефиницијама, дати и познати.

За дубље улажење у питања више геометрије упућујем читаоца, поред поменутог горњег дела, на дело класичко: *Leçons sur la Théorie Générale des Surfaces* — Darboux. 4 свеске.

Б. Стојановић.

— Основне једначине из теорије површина —

— I —

§ 1. Ако су x и z координате Картезијеве једначина се површина даје у облику:

$$F(xyz) = 0 \dots \dots \dots 1).$$

Исте се једначине дају представити једначинама:

$$x = f(uv) \quad y = \varphi(uv) \quad z = \psi(uv) \dots \dots 2).$$

где су u и v параметри независно променљиви.

Избацивањем u и v из 2 добија се 1.

Линије $u = a$, $v = b$, где су a и b константе зову се параметарске линије криве површине 1), ако се два од њих узму за координатне осе на кривој површини израз:

$$\Phi(uv) = 0 \dots \dots \dots 3).$$

представља буд коју криву линију на датој површини 1).

§ 2. За разноврсне проблеме из теорије површина морамо знати ових шест количина: EFG и $DD'D''$. Прве се три количине зову фундаменталне количине првога, а друге три другога реда.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Први је проблем основни из теорије површина налажење елементарне дужине лука криве линије на површини. Ако се он означи са ds он је дат једначином:

$$ds^2 = dx^2 + dy^2 + dz^2 \dots \dots \dots 1).$$

Ако dx dy и dz из 2 прошлога § 1. унесемо у 1) налазимо за

$$ds^2 = E du^2 + 2F du dv + G dv^2 \dots \dots \dots I)$$

E , F и G су функције од u и v и њихове су вредности;

$$E = \Sigma \left(\frac{dx}{du} \right)^2 = \left(\frac{dx}{du} \right)^2 + \left(\frac{dy}{du} \right)^2 + \left(\frac{dz}{du} \right)^2$$

$$F = \Sigma \frac{dx}{du} \frac{dx}{dv} = \frac{dx}{du} \frac{dx}{dv} + \frac{dy}{du} \frac{dy}{dv} + \frac{dz}{du} \frac{dz}{dv}$$

$$G = \Sigma \left(\frac{dx}{dv} \right)^2 = \left(\frac{dx}{dv} \right)^2 + \left(\frac{dy}{dv} \right)^2 + \left(\frac{dz}{dv} \right)^2$$

$$\Delta^2 = EG - F^2$$

Из I добијамо елементарне дужине параметарске криве $u = a$ кад ту ставимо $dv = 0$, и тај елеменат обележимо са dS_u , онда је:

$$dS_u = dv \sqrt{G} \dots \dots \dots 2)$$

и слични елеменат параметарске криве $v = b$, $du = 0$

$$dS_v = du \sqrt{E} \dots \dots \dots 3).$$

§ 3. Ако са α β γ означимо косинусе углова нагиба тангенте у једној тачци uv ти су углови дати једначинама:

$$\alpha = \frac{dx}{ds} = \frac{1}{ds} \left(\frac{dx}{dv} du + \frac{dx}{dv} dv \right)$$

$$\beta = \frac{dy}{ds} = \frac{1}{ds} \left(\frac{dy}{dv} du + \frac{dy}{dv} dv \right) \dots \dots \dots 1)$$

$$\gamma = \frac{dz}{ds} = \frac{1}{ds} \left(\frac{dz}{dv} du + \frac{dz}{dv} dv \right)$$

Ако је дата крива $\Phi(uv) = 0$ онда је одавде познат однос $\frac{du}{dv}$ и једначине 1) имају само једно решење.

Ако из једне тачке повучемо две тангенте у два правца α , β , γ , и α_2 β_2 γ_2 онда је угао између тангената, после свих смена у параметрима u , v , и u_2 v_2 , дат једначинама:

$$\text{Cos } (ds, ds_2) = \frac{\Sigma du, du_2 + F (du, dv_2 + dv, du_2) + G dv, dv_2}{ds, ds_2} \dots I$$

$$\text{Sin } (ds, ds_2) = \Delta \frac{du, du_2 - dv, dv_2}{ds, ds_2}$$

Услов да тангенте склапају прав угао је:

$$\Sigma du, du_2 + F (du, dv_2 + dv, du_2) + G dv, dv_2 = 0 \dots 2)$$

Ако ово применимо на параметарске линије и означимо величине, које се односе на $v = b$ са индексом u , а оне за $u = a$ са v , из 1 и 2 и 3 прошлога параграфа излази:

$$\begin{aligned} \alpha u &= \frac{1}{\sqrt{E}} \frac{dx}{du} & \alpha v &= \frac{1}{\sqrt{G}} \frac{dx}{dv} \\ \beta u &= \frac{1}{\sqrt{E}} \frac{dy}{du} & \beta v &= \frac{1}{\sqrt{G}} \frac{dy}{dv} \dots 2) \\ \gamma u &= \frac{1}{\sqrt{E}} \frac{dz}{du} & \gamma v &= \frac{1}{\sqrt{G}} \frac{dz}{dv} \end{aligned}$$

Угао је ω између параметарских криви, угао између њихових тангената, дат једначином I), кад се у њој стави $du_1 = du, dv_1 = 0$ и $dv_2 = dv, du_2 = 0$.

$$\text{Cos } \omega = \frac{F}{\sqrt{EG}}, \text{Sin } \omega = \frac{\Delta}{\sqrt{EG}}, \text{tg } \omega = \frac{\Delta}{F} \dots \dots \dots 4)$$

Услов да се параметарске линије секу под правим углом је:

$$F = 0 \dots \dots \dots II)$$

Ако је елеменат криве какве на површини дат једначином:

$$ds^2 = E du^2 + G dv^2 \dots \dots \dots 5)$$

онда су параметарске линије ортогоналне.

Елеменат површине криве dS дат је једначином:

$$dS = dSu dSv \text{ sin } \omega = \Delta du dv \dots \dots \dots 6)$$

§ 4. Ако са a b c означимо козинусе углова нагиба нормале у тачци uv на површини, како је нормала управна на тангетама свима у тачци uv , то онда постоје ови односи:

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

$$a^2 + b^2 + c^2 = 1$$

$$a\alpha u + b\beta u + c\gamma u = 0 \dots 1)$$

$$a\alpha v + b\beta v + c\gamma v = 0$$

Кад се овде унесу вредности из 3) § 3. после мале трансформације долази се до ових једначина:

$$a \Delta = \begin{vmatrix} \frac{dy}{du} & \frac{dy}{dv} \\ \frac{dz}{du} & \frac{dz}{dv} \end{vmatrix}$$

$$b \Delta = \begin{vmatrix} \frac{dz}{du} & \frac{dz}{dv} \\ \frac{dx}{dv} & \frac{dx}{dv} \end{vmatrix} \dots \dots \dots 2)$$

$$c \Delta = \begin{vmatrix} \frac{dx}{du} & \frac{dx}{dv} \\ \frac{dy}{du} & \frac{dy}{dv} \end{vmatrix}$$

из којих се налазе количине a , b и c .

Ако у 1 у два последњим једначинама сменимо αu и т. д. са њиховим вредностима и те једначине парцијално диференцијалима по u и v имаћемо односе:

$$\sum \frac{da}{du} \frac{dx}{du} + \sum a \frac{d^2x}{du^2} = 0 \quad \sum \frac{da}{dv} \frac{dx}{du} + \sum a \frac{d^2x}{du dv} = 0$$

$$\sum \frac{da}{du} \frac{dx}{dv} + \sum a \frac{d^2x}{du dv} = 0 \quad \sum \frac{da}{dv} \frac{dx}{dv} + \sum a \frac{d^2x}{dv^2} = 0$$

Ако овде ставимо:

$$D = \sum a \frac{d^2x}{du^2} = - \sum \frac{da}{du} \frac{dx}{du}$$

$$D'' = \sum a \frac{d^2x}{dv^2} = - \sum \frac{da}{dv} \frac{dx}{dv} \dots 3)$$

$$D' = \sum a \frac{d^2x}{du dv} = - \sum \frac{da}{dv} \frac{dx}{du} = - \sum \frac{da}{du} \frac{dx}{dv}$$

онда су вредности фундаменталних количина другог реда D D' и D'' јер садрже и друге изводе x у z по u и v .

И 3) множењем са du и dv добијамо односе:

$$D du + D' dv = - \sum \frac{da}{du} dx = - \sum \frac{dx}{du} du$$

$$D' du + D'' dv = - \sum \frac{da}{dv} dx = - \sum \frac{dx}{dv} du \quad \cdot \cdot 4)$$

$$D du^2 + D' du dv + D'' dv^2 = - \sum da dx = \sum ad^2x = L$$

§ 5. Ако једначину:

$$a^2 + b^2 + c^2 = 1$$

парцијално диференцијалимо по u и v имаћемо:

$$a \frac{da}{du} + b \frac{db}{du} + c \frac{dc}{du} = 0$$

$$a \frac{da}{dv} + b \frac{db}{dv} + c \frac{dc}{dv} = 0$$

и помножимо међу собом детерминанте:

$$\begin{vmatrix} a & \frac{da}{du} & \frac{da}{dv} \\ b & \frac{db}{du} & \frac{db}{dv} \\ c & \frac{dc}{du} & \frac{dc}{dv} \end{vmatrix} \quad \text{и} \quad \begin{vmatrix} a & \frac{dx}{du} & \frac{dx}{dv} \\ b & \frac{dy}{du} & \frac{dy}{dv} \\ c & \frac{dz}{du} & \frac{dz}{dv} \end{vmatrix} = \Delta$$

добићемо:

$$\Delta \begin{vmatrix} a & \frac{da}{du} & \frac{da}{dv} \\ b & \frac{db}{du} & \frac{db}{dv} \\ c & \frac{dc}{du} & \frac{dc}{dv} \end{vmatrix} = D D'' - D'^2$$

јер се D D' и D'' дају и детерминантама представити, облика:

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.ONL.IB.RS

$$D = \frac{1}{\Delta} \begin{vmatrix} \frac{d^2x}{du^2} & \frac{dx}{du} & \frac{dx}{dv} \\ \frac{d^2y}{du^2} & \frac{dy}{du} & \frac{dy}{dv} \\ \frac{d^2z}{du^2} & \frac{dz}{du} & \frac{dz}{dv} \end{vmatrix} \quad D'' = \frac{1}{\Delta} \begin{vmatrix} \frac{d^2x}{dv^2} & \frac{dx}{dv} & \frac{dx}{du} \\ \frac{d^2y}{dv^2} & \frac{dy}{dv} & \frac{dy}{du} \\ \frac{d^2z}{dv^2} & \frac{dz}{dv} & \frac{dz}{du} \end{vmatrix}$$

$$D' = \frac{1}{\Delta} \begin{vmatrix} \frac{d^2x}{du \, dv} & \frac{dx}{du} & \frac{dx}{dv} \\ \frac{d^2y}{du \, dv} & \frac{dy}{du} & \frac{dy}{dv} \\ \frac{d^2z}{du \, dv} & \frac{dz}{du} & \frac{dz}{dv} \end{vmatrix}$$

Из 1 и 3 § 3. имамо једначине:

$$\Delta^2 \frac{da}{du} = (FD' - GD) \frac{dx}{du} + (FD - ED') \frac{dx}{dv}$$

$$\Delta^2 \frac{db}{du} = (FD' - GD) \frac{dy}{du} + (FD - ED') \frac{dy}{dv}$$

$$\Delta^2 \frac{dc}{du} = (FD' - GD) \frac{dz}{du} + (FD - ED') \frac{dz}{dv}$$

... 5)

$$\Delta^2 \frac{da}{dv} = (FD'' - GD') \frac{dx}{du} + (FD' - ED'') \frac{dx}{dv}$$

$$\Delta^2 \frac{db}{dv} = (FD'' - GD') \frac{dy}{du} + (FD' - ED'') \frac{dy}{dv}$$

$$\Delta^2 \frac{dc}{dv} = (FD'' - GD') \frac{dz}{du} + (FD' - ED'') \frac{dz}{dv}$$

Из ових се једначина добијају за $F = 0$ и $D' = 0$ једначине:

$$\frac{da}{du} = -\frac{D}{E} \frac{dx}{du}$$

$$\frac{da}{dv} = -\frac{D''}{G} \frac{dx}{dv}$$

$$\frac{db}{du} = -\frac{D}{E} \frac{dy}{du}$$

$$\frac{db}{dv} = -\frac{D''}{G} \frac{dy}{dv} \quad \dots 6)$$

$$\frac{dc}{du} = -\frac{D}{E} \frac{dz}{du}$$

$$\frac{dc}{dv} = -\frac{D''}{G} \frac{dz}{dv}$$

Ове су једначине познате под именом *Родригових* једначина.

Из прве једначине под 2) § 4. имамо:

$$a = \frac{1}{\Delta} \begin{vmatrix} 1 & \frac{dx}{du} & \frac{dx}{dv} \\ 0 & \frac{dy}{du} & \frac{dy}{dv} \\ 0 & \frac{dz}{du} & \frac{dz}{dv} \end{vmatrix}$$

Ако се ова једначина помножи са овом:

$$D = \frac{1}{\Delta} \begin{vmatrix} \frac{d^2x}{du^2} & \frac{dx}{du} & \frac{dx}{dv} \\ \frac{d^2y}{du^2} & \frac{dy}{du} & \frac{dy}{dv} \\ \frac{d^2z}{du^2} & \frac{dz}{du} & \frac{dz}{dv} \end{vmatrix}$$

која се добија из 2 и 3 § 4. лако се долази до односа:

$$Da = \frac{1}{\Delta^2} \begin{vmatrix} \frac{d^2x}{du^2} & \frac{dx}{du} & \frac{dx}{dv} \\ m & E & F \\ n & F & G \end{vmatrix}$$

и две сличне које гласе:

$$D'a = \frac{1}{\Delta^2} \begin{vmatrix} \frac{d^2x}{du} \frac{dx}{dv} & \frac{dx}{du} & \frac{dx}{dv} \\ m_1 & E & F \\ n_1 & F & G \end{vmatrix} \dots 7)$$

$$D''a = \frac{1}{\Delta^2} \begin{vmatrix} \frac{d^2x}{dv^2} & \frac{dx}{dv} & \frac{dx}{dv} \\ m'' & E & F \\ n'' & F & G \end{vmatrix}$$

Ако овде са m n m' n' и m'' n'' означимо изразе:

$$m = \sum \frac{dx}{du} \frac{d^2x}{du^2} = \frac{1}{2} \frac{dE}{dv} \qquad n = \sum \frac{dx}{dv} \frac{d^2x}{dv^2} = -\frac{1}{2} \frac{dE}{dv} + \frac{dF}{du}$$

$$m' = \sum \frac{dx}{du} \frac{d^2x}{du} \frac{dx}{dv} = \frac{1}{2} \frac{dF}{dv} \qquad n' = \sum \frac{dx}{dv} \frac{d^2x}{dv} \frac{dx}{dv} = \frac{1}{2} \frac{dG}{du}$$

$$m'' = \sum \frac{dx}{du} \frac{d^2x}{dv^2} = -\frac{1}{2} \frac{dG}{du} + \frac{dF}{dv} \quad n'' = \sum \frac{dx}{dv} \frac{d^2x}{dv^2} = \frac{1}{2} \frac{dG}{dv}$$

ако уведемо означења по Гаусу:

$$\Delta^2 p = mG - nF \quad \Delta^2 q = nE - mF$$

$$\Delta^2 p' = m'G - n'F \quad \Delta^2 q' = n'E - m'F \quad \text{и} \quad p + q' = \frac{d \log \Delta}{du} \quad \cdot 7a)$$

$$\Delta^2 p'' = m''G - n''F \quad \Delta^2 q'' = n''E - m''F \quad q'' + p' = \frac{d \log \Delta}{dv}$$

из 6 диференцијалењем налазимо односе за друге изводе x у z :

$$\frac{d^2x}{du^2} = p \frac{dx}{du} + q \frac{dx}{dv} + Da$$

$$\frac{d^2x}{du dv} = p' \frac{dx}{du} + q' \frac{dx}{dv} + D'a \quad \cdot 8)$$

$$\frac{d^2x}{dv^2} = p'' \frac{dx}{du} + q'' \frac{dx}{dv} + D''a$$

и још две групе за y и z кад се x смени са y и z а са b и c , а остало остане исто.

Ако се у свима нађеним формулама смени u са v мењају се фундаменталне количине и параметри m и n овако:

$$E F G; D D' D''; m m' m''; p p' p''$$

$$G F E; D'' D' D; n'' n' n; q'' q' q.$$

— II —

Нарочити координатни системи (системи курава) на кривим површинама.

§ 6. Пре но што пређемо на специјалне криве на површинама унећемо два означења потребна:

$$L = \sum a d^2x = - \sum da dx$$

и

$$M = \begin{vmatrix} a & da & dx \\ b & db & dy \\ c & dc & dz \end{vmatrix} \quad N = \begin{vmatrix} a & dx & d^2x \\ b & dy & d^2y \\ c & dz & d^2z \end{vmatrix}$$

Ако се M квадрира и са $dS^2_0 = da^2 + db^2 + dc^2$ значи елементарат лука, налази се лако однос:

$$M^2 = ds^2 dso^2 - L^2$$

За теорију кривих линија количине $L, M, N ds$ и dso играју сличну улогу, коју и количине фундаменталне првога и другог реда код површина.

§ 7. Коњуговани правци. Ако имамо на површини тачке: $P(xyz)$, $P_1(x + dz_1, y + dy_1, z + dz_1)$ и $P_2(x + dx_2, y + dy_2, z + dz_2)$ PP_1 је коњуговано са PP_2 ако је испуњен услов:

$$da, dx_2 + db, dy_2 + dc, dz_2 = 0 \dots 1)$$

Ово изражава услов да се тангенцијалне равни у P и P_1 секу по прави, која је паралелна са PP_2 .

Ако у 1) сменимо da, dx , п. т. д. са:

$$da, = \frac{da}{du} du, + \frac{da}{dv} dv, \quad dx_2 = \frac{dx}{du} du_2 + \frac{dx}{dv} dv_2 \text{ п. т. д.}$$

имаћемо:

$$D du, du_2 + D' (du, dv_2 + dv, du_2) + D'' dv, dv_2 = 0 \dots 2)$$

Ово је услов да су правци $\frac{du,}{dv,}$ и $\frac{du_2}{dv_2}$ коњуговани. Ако је позната крива $\Phi(uv)$, или систем крива, за који је случај познато $\frac{du,}{dv,}$, из 2) се онда налази датом систему коњугован т. ј. однос $\frac{du_2}{dv_2}$.

Из 2) добијамо услов да су параметарске криве коњуговане кад условимо да $du, = du, dv, = 0$ и $du_2 = 0, dv_2 = dv$ задовољавају 2, а услов је за то:

$$D' = 0 \dots 3)$$

Ако је 3) задовољено за све парове uv параметарске су криве коњуговане.

§ 8. Асимптотски правци. Правац који се са својим коњугованим поклапа одређује асимптотски правац. Услов је за ово:

$$L = da dx + db dy + dc dz = 0.$$

Кад се овде смени da, db, dc и dx, dy, dz са $da = \frac{da}{du} du + \frac{da}{dv} dv$ и т. д. налази се као услов:

$$L = D du^2 + 2D' du dv + D'' dv^2 = 0 \dots 1)$$

Из ове се једначине за $\frac{du}{dv}$ налазе две вредности, дакле два система асимптотских правца.

Да су параметарске криве асимптотске линије 1) мора бити задовољено како за $du = 0$ тако и за $dv = 0$. Услов је за прво $D = 0$, за друго $D'' = 0$.

Нужни и потребни услови да су параметарске криве асимптотске линије дати су једначинама:

$$D = 0 \quad D'' = 0.$$

§ 9. *Правци* главних кривина. Два правца, који су једновремено и коњуговани и ортогонални, правци су главних кривина. Ови су услови обухваћени једначинама:

$$da, dx_2 + db, dy_2 + dc, dz_2 = 0$$

$$dx_1, dx_3 + dy_1, dy_2 + dz_1, dz_2 = 0$$

Кад се овоме дода однос да је угао између тангенте и нормале $\frac{\pi}{2}$

$$a dx_2 + b dy_2 + c dz_2 = 0$$

елиминацијом се dx_2, dy_2, dz_2 налази као услов:

$$\begin{vmatrix} a & da_1 & dx_1 \\ b & db_1 & dy_1 \\ c & dc_1 & dz_1 \end{vmatrix} = 0$$

Ово је услов да је PP_1 један правац главне кривине. Ако се индекс 1 смени са 2 добијамо сличан услов за PP_2 , и тако су два правца главне кривине у тачци $P(xyz)$ на површини дати једначином:

$$M = \begin{vmatrix} a & da & dx \\ b & db & dy \\ c & dc & dz \end{vmatrix} = 0$$

Кад се ова једначина помножи са D , изврши множење и унесу односи:

$$\sum a^2 = 1 \quad \sum a \frac{dx}{du} = \sum a \frac{dx}{dv} = 0, \text{ и}$$

$$-\sum da \frac{dx}{du} = D du + D' du \quad \sum da \frac{dx}{dv} = D' du + D'' du$$

добићемо:

$$M = \frac{1}{\Delta} \begin{vmatrix} E du + F dv & D du + D' dv \\ F du + G dv & D' du + D'' dv \end{vmatrix} = 0$$

или:

$$(ED' - FD) du^2 + (ED'' - GD) du dv + (FD'' - GD') dv^2 = 0 \quad (2)$$

Услови да се параметарске линије покlope са линијама главних кривина 2) морају бити задовољени за $du = 0$ и за $dv = 0$. Услов је за то:

$$ED' - FD = 0 \quad FD'' - GD' = 0$$

Ове су једначине задовољене или за:

$$F = D' = 0 \quad \text{или за} \quad \frac{F}{D'} = \frac{E}{D} = \frac{G}{D''}$$

Последњи услов не стоји, јер би 2 онда било задовољено за све вредности du и dv .

§ 10. *Одредба* подупречника главних кривина. Неки су R_1 и R_2 тражени подупречници у тачци uv , они се налазе из услова, што се нормале у двама тачкама P и P_1 , блиским на површини, само онда секу кад је PP_1 један правац главне кривине. Тачка пресека M нормала је онда центар кривине одговарајућег главног пресека. Ако се тај подупречник означи са R , координате M са $\xi \eta \zeta$, то је онда:

$$\xi = x + Ra = x + dx + R(a + da)$$

$$\eta = y + Ra = y + dy + R(b + db)$$

$$\zeta = z + Ra = z + dz + R(c + dc)$$

или:

$$dx + R da = 0 \quad dy + R db = 0 \quad dz + R dc = 0$$

Ако ове једначине помножимо са $\frac{dx}{du} \frac{dy}{du} \frac{dz}{du}$ и $\frac{dx}{dv} \frac{dy}{dv} \frac{dz}{dv}$ и саберемо, имаћемо:

$$E du + F dv = R(D du + D' dv)$$

$$F du + G dv = R(D' du + C'' dv)$$

Изацаивањем R одавде налазимо једначине линија кривина, избацаивањем $\frac{du}{dv}$ имамо једначину за R — односно R_1 и R_2

$$\begin{vmatrix} RD - E & RD' - F \\ RD' - F & RD'' - G \end{vmatrix} = 0$$

или:

$$R^2(DD'' - D'^2) - R(ED'' - 2FD' + GD) + (EG - F^2) = 0 \quad \cdot \cdot \cdot 1)$$

Подупречници су главних кривина корени ове једначине R_1 и R_2 , мера је кривине k ; а средња је кривина h , дато све једначинама:

$$k = \frac{1}{R_1 R_2} = \frac{DD'' - D'^2}{EG - F^2}$$

$$h = \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2} = \frac{ED'' - 2FD' + GD}{EG - F^2}$$

Геометријско место тачака за које је $k = 0$ односно

$$DD'' - D'^2 = 0 \dots 3)$$

дато је једначином 3 и она се зове једначина параболних тачака. Та је линија пресек дате површине $F = 0$ и $k = 0$, тај пресек двоји површину на два дела, у једном је мера кривине позитивна у другом је делу негативна, дели на хиперболне и елиптичне тачке.

Ако имамо ма какав пресек равнине са површином онда је полупречник кривине тог пресека R дат једначином:

$$\frac{1}{R} = \frac{L}{ds^2} = \frac{D du^2 + 2D' du dv + D'' dv^2}{E du^2 + 2F du dv + G dv^2} \dots 4).$$

Ако су параметарске линије једнаке са линијама главних пресека онда је $F = D' = 0$ и из 4) имамо:

$$\frac{1}{R} = \frac{D du^2 + D'' dv^2}{E du^2 + G dv^2} \dots 5).$$

Одавде се добијају полупречници главних кривина R_1 и R_2 за $dv = 0$ и $du = 0$

$$\frac{1}{R_1} = \frac{D}{E} \quad \frac{1}{R_2} = \frac{D''}{G} \dots 6)$$

Из $dx + R da = 0$ добијамо:

$$\frac{dx}{du} = -R_1 \frac{da}{du} \quad \frac{dx}{dv} = -R_2 \frac{da}{dv}$$

$$\frac{dy}{du} = -R_1 \frac{db}{du} \quad \text{и} \quad \frac{dy}{dv} = -R_2 \frac{db}{dv}$$

$$\frac{dz}{du} = -R_1 \frac{dc}{du} \quad \frac{dz}{dv} = -R_2 \frac{dc}{dv}$$

Условом да је $R_1 = R_2$, што је испуњено у кружним тачкама, добијамо из 6)

$$\frac{D}{E} = \frac{D''}{G} = \frac{D'}{F}$$

(Свршиће се)

ЦРКВЕНО ПЕВАЊЕ

Црквено певање је веома важна црквена установа — једна од најважнијих црквених уметности. Оно почиње кад и црква: јер је црква скуп народа, а певање живи израз тога скупа. Због тога је и у најстарија времена придавана велика важност црквеном певању. Оно је одушевљавало на племенита дела, будило побожност и било крепка душевна храна на којој успевају врлине. На црквеном је певању заснована — од њега потиче — савремена светска музика; њему има да захвали за свој постанак и развој до овога ступња, на коме је данас, јер је црква живот душевни, а црквено певање израз тога живота и душе народа.

Због тога црква, а нарочито црквено певање, треба да иде са временом. Ако застане, онда је и престало; кад престане бити привлачно душевно уживање, онда је изгубило и сав свој значај, а с њим заједно и црква, која би спала само на сухе верске обреде.

Многи уживају више у црквеној песми, него у светској. А кад се она гаји како треба, кад је лепа и савремена, онда ће је заволет и ко није дотле осетио чари њене лепоте, ко није био загреван и одушевљаван њоме; заволеће цркву, јер је песма та, која привлачи и загрева топлином љубави између људи, као и између народа и цркве не само сада но све од постанка. Духовита песма уз арфу пророка Давида лечи мрачну душу Саула. Ђеније Рафаило и могао је осетити и представити на слици „Св. Цецилија“ (у Болоњи) моћ и утицај црквене музике на срца људи, и блаженство душе, које она ствара, по изразима лица певачице Св. Цецилије и около ње слушалаца њених. Од њих јој је најближи по духу Јован Дамаскић, првообразни савршени тип човечје љубави, освећене хришћанским страдањем, — љубави, која, познавши страдања, постаје искрена и дубока; на Марија Магдалина, израз више земаљске љубави; на Апостол Павле, израз чијег лица носи на себи више утисак замишљености о *тајанственој сили духовне песме, која побеђује срца силније од проповеди његових*, те и проповеда свету: „... исполняйтесь духомъ, глаголюще себѣ во псалмѣхъ, и пѣниихъ, и пѣсенехъ духовныхъ, воспѣвающе и поюще въ сердцахъ вашихъ господевѣ“ (къ Ефесевѣмъ гл. 5, зач. 229, ст. 19) и: „...учаще и вразумляюще себе самѣхъ во псалмѣхъ, пѣниихъ и пѣсенехъ духовныхъ о благодати поюще въ сердцахъ вашихъ господевѣ“ (къ Колоссаевѣмъ, гл. 3, зач. 258, ст. 16).

Да ли се у нас достојна пажња обраћа црквеноме певању? Наше црквено певање не само не иде са временом, већ, напротив, опада. Док на Западу има свака црква своју црквену музику; док у право-

славној Русији свака црква има бар један (ако не и два, леви и десни) певачки хор, — дотле у нас ни многи „културни“ центри у земљи немају певачких хорова, а где имају, не обраћа се ни мало пажње: какви су ти хорови и ко њима управља: Србин, или странац, православни, или иноверац, нити се има разумевања ни воље да помисли: да ли је све једно, ако хор обучава и њиме управља квалификовано лице, или дилетант. У нас, истина, нема свуда квалификованих, али и где их има, и где би могло о томе да се води рачуна, *махом квалификовани „седе скрштених руку“*, док црквеним певањем руководи *какав верглаш*, или бандист, или берберин, обучавајући хор уз тамбуру, или ма какав други дилетант. А то је све на штету црквеног певања.

У цивилизованом свету, у интересу прогреса и правде, заштићен је рад стручни од експлоатације лајика, а у нас, на пр., има „детећих“ гробарских хорова (и у самој престоници, код толико музичара!); бабе и бербери лече, и ако су ту доктори, итд. Кад би се црквеноме певању потребна пажња поклањала, експлоатисања тога ни у нас не би било, него би све то о мало труда било уређено.

Ево, за хорове, у цркви, каква је уредба на пр. у православној Русији:

„Извлечение изъ высочайшихъ повелении. Указъ Его Императ. Величества изъ Святѣйшаго Правительствующаго Синода. Јуња 30 дня 1849 года. Московскаго Святѣйшаго Синода Конторѣ и Преосвященнымъ Епархіальнымъ Архіереямъ подтвердить Указами, что бы обучение хороваѣ ихъ поручаемо было *непремѣнно тѣмъ токмо лицамъ, кои получили уже, или варадѣ получаютъ, аттестаты отъ Придворной Капеллы* и что бы обѣ успѣхѣ въ таковомъ обученіи доставляемы были Святѣйшему Синоду надлежащія донесенія по истеченіи каждаго года.“

У нас би се изузетно могла донети једна оваква уредба: не може дилетант управљати хором у месту где има квалификована лица.

Затим треба образовати певачке хорове при црквама. То да се стави у дужност месним црквеним управама. Како је то скончано са трешковима, то да потпомажу окружни и срески одбори и скупштине, ча и општине, тамо где су цркве сиромашне. Иначе, црква треба да жртвује на унапређење ове црквене уметности, да жртвује, ако хоће да буде каква треба да је.

И у Русији се тако ради. Тамо на пр. месни старешина цркве, архијереј или прота, објави конкурс: „Тој и тој цркви треба хоровођа, који треба да има квалификације у смислу уредбе.“ Погођени хоровођа затим распише конкурс: „За мој хор треба ми толико и толико деце за сопран и алт и толико одраслих за тенор и бас; услови су: слух, глас и способност читања нота (певања с листа).“ Разуме се, певачима је то после споредно занимање. За то им хоровођа по погодби плаћа ме-

сечно: деца по 1—2 рубље, а одраслима по 5—15 рубаља, према какоћи гласа. За све то хоровођа добије од цркве погођену суму (чини ми се: 3 до 8 хиљада рубаља годишње) према стању црквеном. Певачи су у зависности од хоровође, јер може да их кажњава за неуредности губитком плате, а хоровођа одговара владици или проти и грађанству за лепо певање у цркви. На тај начин певање мора бити лепо, јер је хоровођа у могућности да одржава дисциплину. Отуда је у Русији лепо и привлачно певање, отуда пуне цркве и црква добија стоструко. Без жртава нема добити — без прегнућа нема успеха. За то свештенство у нас не треба да је немарно.

Ну пре него се образују певачки хорови при црквама, треба се постарати за учитеље, хоровође, а да се добију пак хоровође за сваку цркву, треба уредити наставу у учитељским школама и богословији у томе правцу. Нарочита школа, или која било музичка школа, то не може дати; јер би значило, да такав ред људи, из такве, државне или приватне какве музичке школе, треба да живи само од тога посла, а то код нас није могуће — нису још прилике за то, те би се стварао пролетеријат. Док учитељи и свештеници то могу успешно да врше, само им треба школу у тој сврси преуредити. *Преуредити*, велим, зато, што сам имао прилике, да једном од наших најдаровитијих за певање свршених ученика наше нове Богословије Св. Саве изнесем најелементарније штампано солфеђо — и он се апсолутно ништа у томе не разуме. Док међутим, за 9 година, колико траје курс певања у богословији, треба очекивати да певач лако с листа пева. А да се пак добију певачи за све цркве, треба уредити наставу певања у основним школама друкчије. Ово што је прописано да се предаје из певања (теорије) у I и II разр. гимназије (само је и то „неуређено уређење“) треба пренети у основну школу, да деца изађу из основне школе писмена и у томе погледу — писмена и за исказивање осећања (певања) као што су писмена за исказивање мисли, и да у гимназију долазе способна да певају с листа бар најлакше ствари.

И онда би и у нас музика ухватила корена у народу, и онда би се створила потреба за праву музичку школу у земљи. *Богословија само и учитељске школе* могу да нам дају то што нам за сада у погледу црквеног певања и музичких подобности у народу треба, а као резултанта тек може доћи природна појава конзерваторије или музичке школе у пуном смислу те речи. Таква школа, изазвана и створена неоодољивошћу опште потребе одговарала би циљу; она би била снабдевена домаћим наставничким снагама, солмизираним из детињства у народу и у духу народа и које би затим своје музичко образовање завршиле на страни. Будући свештеници учитељи — ако се за то спреме

— имају да сачувају и негују црквено певање у народу, развијају и шире музичка знања и створе прилике за потребу једне српске конзерваторије.

Наше је црквено народно певање у суштини лепо, само је западложено. Нико се од позваних не стара систематски за обраду његову. Појединачне иницијативе у овоме не доприносе много, или доприносе само штету, јер један човек не може да уради сâм то што треба да се уради путем компромиса. Нарочито ако је тај појединац још и непозван и не зна нашег црквеног певања, већ га износи по певању каквога опет појединца, који може погрешно да га саопшти, по своме укусу који не мора бити општи и меродаван, па се то пусти без провере, — онда такав рад може да буде и врло штетан по црквено певање.

Предавање певања иде у нас нерационално и певање у црквама и манастирима *неједнообразно*. У старој Богословији учило се је певање напамет, „на слух“, а према томе наученом „кроје“ се и остале стихире. И у садашњој Богословији „кроји“ се тако по предавању једног свештеника.

„Кроји“ ко како уме и зна. „Кроји“ се то деценијама. Један „кроји“ овако, други онако; у једној цркви овако, а у другој друкчије. Нигде једнообразности, јер је то рад без системе. Остављено је то на моментане проициљивости — на дар певача у цркви. И, код таквог примитивног стања ствари, не може бити ни речи о лепоти, јер нису сви даровити, да би таленат накнадно то што систематски није уређено и утврђено за све и свакога подједнако. „Кроји се“ на пр. по стихирама минеја, без обзира на интерпункцију — без обзира на смисао текста. Наш живи језик већ је и иначе доста одступио од црквеног, те је тешко разумети певање у цркви, а кад се оно врши бесмислено, онда је то шегачење у цркви, ако би се и лепо водила мелодија; кад је ту још и надвикивање и неспретност у „кројењу“, онда је то одвратна комедија, која може и да отуђује од цркве.

Писац ових редова имао је небројено прилика да види, да се при „кројењу“ стаје на најнезгоднија места у реченици, и не само то — већ се често стаје и у средини речи!! Где ту може да буде и говора о лепоти црквеног певања! Певач и сам не разуме шта пева — па како ћа га разумети слушаоци? Певач и сам не осећа шта пева, па како ће и које осећање моћи да пренесе на слушаоце? Где су ту елементи побожног ентузијазма, који треба да освајају душу певачеву прво при певању, па да њима може да анимира и слушаоце?

Овим „произвољним кројењем“ у певању, као и предавањем певања од немусикалног лица, напамет, без системе и без разбора, а нарочито неједнообразношћу, која се јавља као последица оваквог примитивног манастирског певања, — наше се црквено певање народно из дана у дан мења и однарођује; оно — слободно се може рећи — на тај начин

онада и пропада, док га, под утицајима певања разних страних композиција, сасвим нестане и не замени га туђе црквено певање. У томе случају, и у колико је оно од појединаца на своју руку и стављено у ноте, без компромиса, без провере, и без анализе и системе, такве би ноте победеженог нашег црквеног певања постале само један анахронизам.

питање је сад: како треба урадити, па да свега тога не буде, т.ј. да се сачува и улепша наше црквено певање? Одговор је лак: треба се угледати на друге напредније у томе погледу православне народе, а како је то једино још и словенска православна руска црква, — треба се угледати опет на Русију, како је она уредила и унапредила своје народно црквено певање, па да по томе примеру и ми уредимо наше српско народно православно црквено певање.

Ево како је то у Русији урађено:

Анализиране су мелодије: воскресне, на стиховље, на Бог Господ, блажене, подобне и прокимне свих осам гласова и увидело се да се оне састоје из више или мање строфа („строки“ — „строчки“), које се наизменце по извесном карактеристичном реду понављају, и утврђено је: колико има строфа у коме гласу и којим редом иду. На пр. *исти* глас (руски) има 4 строфе и примењује се овим редом: 1, 2, 3; 1, 2, 3; 1, 2, 3; и т. д. (као што се види 4-та изоставља), а на завршетку тек, као завршна („заключительная“) 4-та строфа. (У неким гласовима узимају се све строфе по реду, а у неким опет из основа је друкчији поредак строфа). А како пак једна иста мелодија има бити примењивана на разне текстове неједнаке величине и неједнаког броја слогова, то су у свакој строфи одређена згодна места за расподелу („читокъ“) и где се и која од крупних нота мелодије може да раставља на ситније по потреби.

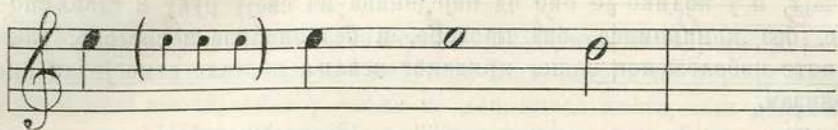
У обележавању самога мотива, без обзира на текстове, на које би се имао да примењује, у примеру, што ћемо навести, мале ноте представљају места где се има да примени по неопходности речитатив („читокъ“), а крупне ноте обележавају праву мелодију. Тако мелодија је 5-ог гласа (руског) ова:

1. строфа

Може се
делити,
а може
и да је
не буде.

2. строфа

Може се
делитиМоже се де-
лити, а могу
и обе ноте
на једноме
слогу.

3. строфа

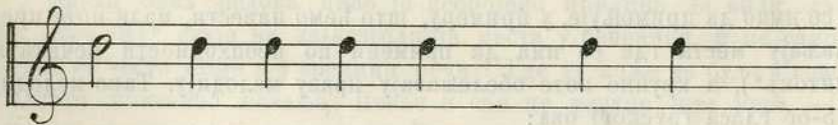
4. строфа — (завршна)

Може се
делитиМогу све ове ноте под легатуром
да буду на једноме слогу, али мо-
рају бити у томе случају — као
што стоји — три половине и две
четвртине.

Примена ове 4. строфе, на пр., на „Господи возвахъ* јесте оваква:

Гласъ V (руски)

1. строфа

Го - сно - ди во - звахъ къ те - бѣ

2. строфа

у - слы - ши мя: у - слы - ши мя Го-

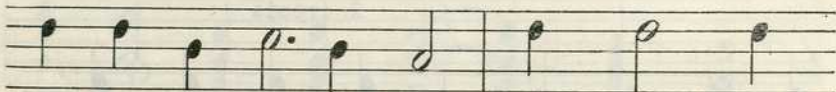
3. строфа

WWW.UNILIB.RS

спо - ди. Го - спо - ди во - звахъ

1. строфа

къ те - бѣ у - слы - ши мя: вон - ми гла -

2. строфа

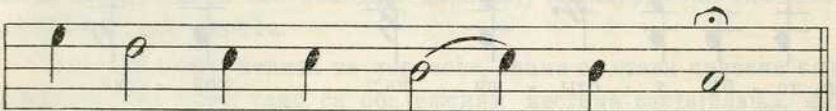

су мо - ле - ні - я мо - ъ - го, вне - гда

во - зва - ти ми къ те - бѣ.

4. строфа — (завршна)

У - слы - ши мя Го - спо - ди.

Хармонија за сваку строфу *утврђена је*. Она може бити у широком или тесном расположењу, аранжирана за разне гласове, али *неизмењиво*. Овде се доноси нормално у тесном расположењу. На пр:

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Глас V (с хармонијом)

1. строфа

Го - спо - ди во - звахъ кѣ те - бѣ

2. строфа

у - слы - ши мя: у - слы - ши мя

3. строфа

Го - спо - ди. Го - спо - ди во - звахъ

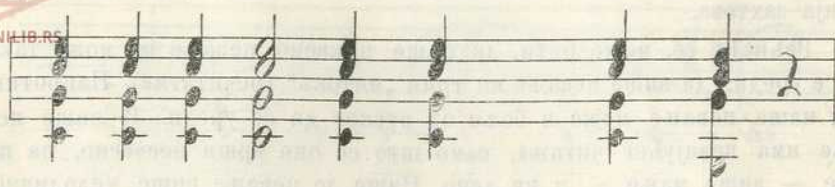
1. строфа

кѣ те - бѣ у - слы - ши мя: вон - ми

гла - су мо - ле - ні - я мо - е - го,

2. строфа

вне - гда во - зва - ти ми къ те - бѣ.

У - слы - ши ми Го - спо - ди.

Ове строфе, по именима нота научене претходно без текста, напамет, примењују се на стихире осмогласника, а ове су већ на сваки начин све и стављене на ноте, по овој системи. Стихире, које нису стављене на ноте, већ се певају из разних црквених књига, — минеја и др., — певају се опет по томе истоме реду строфа, који се већ зна напамет. Што се тиче места, где се стаје, на којима почињу и завршују се поједине строфе (речи и реченица које долазе под једну строфу), — она су по минеју и др. црквеним књигама, по којима се пева, обележена плајвазом попречним цртама, свуда — за све цркве и манастире подједнако. На тај начин певање је: и једнообразно, и разборито и лепо.

Хоровође морају знати напамет да свирају на клавиру (хармониуму) све гласове са пуном хармонијом (у тесном расположењу), а певачи морају знати све мелодије да певају напамет, свих гласова, по утврђеноме реду строфа.

При полагању испита за хоровође, овима се стави црквена књига на клавиру, без нота, само са обележеним местима застајивања, и они морају пред испитачима да певају стихире из тих књига и да у исто време свирају то пуном хармонијом. Дакле — морају знати тачно и каква хармонија под какву строфу долази. Певачи би морали знати само да певају по тој обележеној књизи без нота. Разуме се, где је хор у цркви, ту хоровођа чини претходно „спјевку“ (пробу), па онда се пева у цркви. И то им је „кројење“, али не — као у нас. Хорови певају све, и блажене и стихире, на литургији, јутрењи

и вечерњи. Нема „соло“, изузимајући ако то каква уметничка композиција захтева.

Рећи ће се, може бити, да наше црквено певање не може тако да се уреди, да наше певање не трпи „читокњ“ (речитатив). Напротив, баш наше певање може и боље од руског да се уреди. И наше певање има певајућег читања, само што се оно врши несвесно, па по томе — више мање — и не лепо. Наше је певање више мелодично, ако местимиче и мање црквено, и, кад би било разрађено, оно би и речитативе имало више певајуће, мелодичне, па би и мање монотонно било од руског, а и мање заморно за певаче него што је сада овако. Ево, на прим., и строфа, и поретка ових и речитатива, у нашем првом гласу, који овде доносим оригинално, како сам га учио у своје време у старој београдској богословији, не упуштајући се у редуирања, већ само да се види, и такав какав је, да има строфа и речитатива, и ако овде малих:

Глас I (сриски)

1. стр. Овде може мали речитатив (овди „воински“)

Овде је мали речитатив (в. „гласу“)

Овај тон може да се изоставља (в. „гласу“)

Може да се изоставља (в. „молени“)

Може речитатив (в. „молени“)

Го - спо - ди во - звахъ къ те - бѣ у -

2. строфа

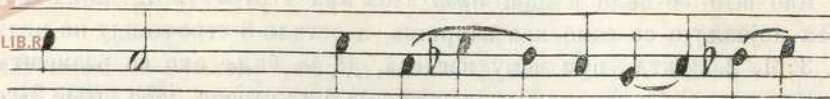
слы - ши мя: у - слы - ши мя

Деи-
во је

3. строфа

Го - - - спо - - - ди. Го - спо - ди

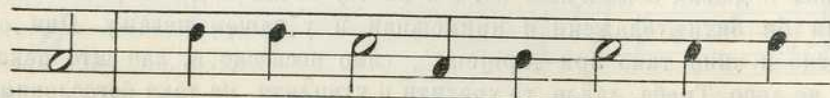
во - звахъ   къ те - бѣ   у - слы - ши

1. стр.

Овад је ре-
читатив (в.
„Господи“)

Делана је (в.
„Господи“)

Делана је

мя: вон - ми   гла - су   мо - ле - ні - я

2. строфа

мо - в - го,   вне - гла   во - зва -

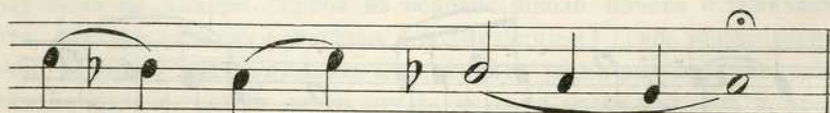

ти   ми   къ те - - - бѣ.

4. строфа — (завршна)

у - слы - - - - ши   мя

Го - спо - - - ди.

Као што се види и наш *први глас* има 4 строфе, од којих 4-та строфа појављује се само као завршна, а остале 3 строфе иду по реду: 1, 2, 3; 1, 2, 3 итд., при чему изгледа, да је боље ако се размештај ових на стихиру учини тако: да завршна 4-та строфа дође после 2-ге. И овде, као што се види, има речитатива, и ако малих. Могли би бити и мало већи, аа' не сувише, јер то — дуготрајне речитативе — српско певање не трпи. Где су дуже реченице и речи са многим слоговима, могли би се ови, на дотичним zgodним местима, која би се обележила и утврдила, распоредити мелодијски, нарочито средством горњих и доњих *помажућих нога* и на тај начин и дужи речитативи могли би бити ублажени и примењиви и у нашем певању. Они се извесно и чине тако при „кројењу“, само несвесно и, као што рекосмо, не лепо. Треба, дакле, то уредити и утврдити, на тако богословима предавати.

Ради боље прегледности, да изнесем овде још једном наш *први глас* упоредо са испотписаним разним текстовима под поједине строфе мелодије. Горњем тексту су крупније ноте са нотним реповима *нагоре*, а доњем тексту су, у колико се размимомлазе, ситније ноте са нотним реповима *надолу*:

Глас I (сриски)
(са упоредним текстом)

1. строфа

Не мора
је бити

Го - спо - ди во - звахъ
вон - ми гла - су мо-

Не мора Дељива Дељива
је бити је је

къ те - бѣ у - слы - ши - мя:
- ле - ні - я мо - е - го,

2. строфа

у - слы - ши - мя Го - - -
вне - гда во - зва - ти ми

3. строфа

сно - - - ди. Го - сно - ди во -
къ те - - - бѣ.

звахъ къ те - бѣ у - слы - ши мя:

4. строфа — (завршна)

У - слы - - - - ши мя

Го - сно - ди.

Мелодија се може, нарочито на местима где је мање црквена, и редуцирати, а да не изгуби апсолутно ништа од своје оригиналности. Ну то је посао темељног уређења и улепшања нашег црквеног певања, а овај се најтемељније може урадити путем компромиса.

И тако, на путу музичког прогреса у опште у нас, треба прво уредити и рационално предавати наше црквено певање. Треба уредити наставу музике у богословији и учит. школама тако, да ученици у главном изнесу спреме певања с листа, а из инструм. музике за сада само виолиону са сигурном интонацијом на I позицији, да би им она у учитељ. раду била на помоћи. Треба из основне школе почети с познавањем нота, обрадом гласних регистара и солмизацијом. Треба образоваги певачке хорове у свима црквама и заштитити јавни рад квалификованих учитеља музике. Сваки други пут је не само бесциљан, већ и штетан. „Преко прече, наоколо ближе“. Не зида се кућа с крова, већ с темеља.

Б. М. Стојчевић,

учитељ смедеревске гимназије.

ЕТИЧКА ОБРАЗОВНА ВРЕДНОСТ ПРИРОДНИХ НАУКА

Проф. др. П. Милау

Опште је позната ствар да науке не пружају само извесну количину знања, него да оне дају свима онима, који се озбиљно и ревностно одају њихову изучавању, и формалних блага у изобиљу, логично мишљење, подобност проматрања, естетичка уживања и морално усавршење. Подвојеност у мишљењима влада само у погледу улоге, што је имају поједине научне гране за формално образовање, нарочито пак у питању, у колико су оне погодне да стварају етичке вредности. Науке разликујемо као духовне и као природне науке. Прве обухватају језиковно-историјску област и религију, друге, у најширем обиму узете, све области природне, дакле и географију, астрономију и медицину. Математика, с једне стране као најапстрактнија наука о облику, мери и броју, с друге стране као нужна помоћна наука за остале, даље философија, као наука о наукама, стоје само изван поменутих двеју области. За дуго су духовне науке биле искључиве господарице. С тога им није потребно да нарочито доказују велику етичку вредност, коју садрже. Она је историјски утврђена. И данас, као и некада, врше велики узор историјски и лектира дивних дела књижевничких свој племенити утицај на млађане душе. Друкчије стоји ствар са природним наукама. Тек новије време их је истакло јаче на видик, услед силнога полета индустрије и технике. Ми ћемо сада испитати, да ли и оне садрже етичку образовну вредност, да ли су и оне кадре да замене у овом погледу т. зв. „етичке предмете“, које су оне донекле и потиснуле.

Сваки ће признати да је и сама природа својом моћном узвишеношћу, својом дивном лепотом кадра да изазове у човека расположења, која душу његову дохватају, потресају, оплемењују, само ако има у њега нешто мало примљивости за те утиске. У чему се састоји н. пр. драж путовања кроз дивне планинске пределе, преброђавања преко далеког мора, пролетњег јутра у буковој шуми, јесење вечери у цветној ливади или усамљене ноћи испод звезданог небесног свода? Ту утиче природа непосредно на наше естетично осећање. Ту њена лепота гради наше срце примљивијим за све што је добро. А величанственост мора, шуме, пољана, звезданог неба говоре нам и другим језиком: они нас принуђавају на поштовање према величини и моћи природиној, намиравају нас да укажемо скромније место своје личној Ја, које би и сувише радо свугде заузимало прво место. Понеке наше бриге изгледаће нам ситне према величанству природином, понека наша страховања претерана, и тако ћемо поцрпсти из чистог уживања у природи нову храброст и радост за живот. Нарочито ноћно звездано небо го-

вори нам снажним говором, само кад још наше мишљење и наше уображење допуњују гледане ствари. Оно нам говори о бескрајности простора, који се ипак не може до краја замислити; о вечности времена, које ми никако не можемо да поимамо. Оно говори о реду и законитости и изазива осећања, које побожни људи у цркви осећају и религијом називају.

Оваке и сличне непосредне етичке утицаје природине осетио је можда сваки човек у своме животу, и ако се није занимао природним наукама. Ну што дубље човек продре у тајне природине, што више проучи он поједина природна тела, њихову грађу, њихове особине, утицаје, њихову законитост и њихову унутарњу међусобну везу, у толико јача и разноврснија морална образовна вредност пружа му се тада. Испитивање природе васпитава најпре човека ка моралној збиљи. „Свако поштено тежење ка сазнању ствара нове моралне вредности“ вели *Гурлит* у своме делу „Васпитање ка храбрости“. Истина је пак онај узвишени циљ, коме тежи природњак. Да би се овај циљ достигао или барем приближно постигао, потребна је љубав ка истини и неоспорна истинитост. Наравно је љубав ка истини потребна и за истраживање других научних области. Ну основне истине у природњачкој области имају махом много општији значај, него ли истине у области језиковно-историјској. Оне се сем тога често пута и поклапају са претпоставкама, нађеним помоћу размишљања. С тога је потребна за остварење љубави ка истини у природњачком истраживању нарочита храброст убеђења. *Кеплер* и *Галилеји* су такви узорни храбрих испитивача природних. Њих не може спречити ни вера у ауторитете ни вера у Свето Писмо да не заступају истине, које су једном познали. А истина мора најзад да освоји и победи. Тако то бива и данас. Ма да не може сваки човек да постане велики пионир науке, ипак може сваки човек да покаже на делу и у најужем кругу делања своју љубав ка истини и честитост уверења. А свакоме је познато, како је то баш данас потребно, када ропске душе, слепа вера у ауторитете, притворност и друштвена принуда многу слободну реч угушују.

Друга последица изучавања природних наука је сазнање о реду и законитости у природи. Свугде у огромној згради природиној, како у великоме, у кретањима небесних тела, тако и у маломе, у грађи микроскопски ситних ћелица организама, свугде влада ред и законитост. То изазива дивљење. А дивљење подстиче на поштовање и подражавање. Тако произлазе смисао за ред, саображавање и правичност. Као што се наиме природа подчињава реду, тако мора и човечје друштво, које гради један део природи, да се подчини правди и закону. Занимање природним наукама ствара с тога социјално-етичке вредности. Ну пре свега оно доводи човека до познања правога положаја човекова у природи. Природне науке уче нас, да је наша по изгледу тако

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

www.univ.rs

огромна земаљска лопта само сићушна трошка у васиони и у множини других небесних тела. Колико ли је од ових такођер насељено организима, као и наша земља! Стоје ли они више, ниже или су слични са нама? Ко би то умео рећи! Ну поуздано је то, да човек оваким разматрањем јасно увиђа, да је он сâм само сићушан делић у огромном царству природином, појединачно природно тело између милијарда других тела. Ово сазнање пак доводи га с једне стране до скромног оцењивања свога сопственог Ја, с друге стране до уважавања себи сличних природних бића. Отуда проистиче дакле *самопознање, скромност, хуманост и трљивост*. Ми видимо дакле како су највише човечанске врлине у најтешњој вези са природом. Шта више, има и таквих етичких момената, који су се развили тек од онда, од када се човечанство отпочело интензивније занимати природним наукама. Природне науке уче нас, како се у природи збива поступно развијање од најнижих ступњева организама до највиших. Нису човека ради створена остала природна тела, већ је човек само виши ступањ развића, истина највиши, који познајемо у нашој ограниченој области за испитивање, на земљи. Он је с тога умео да стави у своју службу многе природне силе, као и друге организме нижега реда. Из ове мисли извире не само уважавање нама сличних бића, већ и цењење нижих ступњева развића, нарочито *љубав ка животињама и биљкама*. Ово наравно не искључује нашу тежњу да истребљујемо шткодљиве животиње и биљке, а с друге стране да корисна бића у своју службу подчињавамо, ну оно ипак уклања нашу самовољу у поступању са живим бићима, различитим од нас. Познато је како заједничко живљење између човека и животиње изазива извесно пријатељство између њих. Сетимо се само кочијаша и његова коња, ловца и његова пса и сличних примера. Ну то није довољно. Природњачки образован човек има извесан степен уважавања и љубави за све организме. Он их штеди, негује, гдегод може, гледа да спречава свако злостављање, свако некорисно разоравање њихових животних погодаба, свако мучење и кињење њихово. Закони и одредбе о заштити животиња су посве моралне тековине новијих погледа на свет, задобивених на природњачкој подлози; шта више може се рећи да је н. пр. поступање са животињама, нарочито са домаћима, извесно мерило културног ступња некога народа. Значајно је да црквени морал у овом погледу у главном мало има обзира. Истина у Светој Писму има неколико места, где се узимају у заштиту сироте и неме мучене животиње. Ну ово сажаљење је више дело милости — као што је Бог милостив према људима — докле уважање и љубав према животињском свету, стечени на основу природних наука, заснивају се на сазнању, да животиње имају исте живце и чулне органе као и ми, да оне с тога осећају задовољство и бол као и човек. Кад с тога у напреднијим културним земљама, н. пр. у Енглеској, држе у црквама у но-

вије време проповеди у корист заштите животиња, онда то потиче мање из хришћанске етике, прене из Светога Писма, колико из етике на природњачкој основи, која све то више осваја.

Ова чињеница може се запазити и на другој области. Ваља се само сетити стицања и ширења хигијенских знања. Јасно је да је правилно примењена наука о здрављу од највеће етичко-социјалне важности. Здраво, за рад способно поколење спада у основне погодбе опстанка једне државе. *С тога је заступање здравља — морално дело.* Ну правилна хигијена извире само из темељног, природњачког познавања човечјега тела, његове грађе и његових животних радња, даље из проучавања хемије, која нам пружа тачну оцену хранива. Није то само проста случајност, што се у новије време, када су природне науке доспеле до великог расцвета, и све врсте спортова негују. Очвршћавање и телесне вежбе снаже мишићни прибор и граде тело отпорнијим према свима могућим нападима. Оплемењивање тела пак проузрокује и оплемењивање душе.

На основу свега изложенога, ми се морамо потрудити да искористимо и распростремо поменуте етичке образовне вредности, што их садрже природне науке, помоћу наставе и васпитања. Према томе требаће и настава да се реформише у многим погледу. Ма да не можемо овде опширно да улазимо у преображај наставе, инак је једно сигурно: ако ће етичке васпитне вредности природних наука да се потпуно искористе, онда се не сме више настава догматички изводити, него се морају ученици довести у што ближу везу са природом и мора им се дати прилика, да сами постављају питања природи. Ну физичар назива питања природи — *експериментима*. С тога морају експерименти да се изводе у настави из физике, хемије и биологије не само од наставника, него се и сами ученици морају упућивати да врше практичне радове. Ту ће они научити да се сами испомажу при малим сметњама, да се у себе поуздају, да делају кадшто одлучно, да савлађују тешкоће сопственим размишљањем. Ту ће они научити како нехат доноси штете, и чуваће се њега; ту ће они увидети да брижљиво извођење задатака доноси радости успеха. Они ће запазити како нестрпљивост и површност не помажу, већ напротив одмажу. Тако ће они да се васпитају у *стриљивости* и *вредности*.

Савлађујући тешкоће, што их собом доносе и лакша мерења, ученици ће стећи високо поштовање према резултатима природњачког истраживања. Природне појаве неће им више бити чуда, јер ће они макар наслутити, како се долази до природњачких резултата. Природњачка практична вежбања су с тога у великој мери подобна да ученике унапреде у моралном погледу, да их нарочито васпитају ка *саморадности* у мишљењу и делању и да их образују у личности пуне карактера. Настава из природних и настава из духовних наука теже

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.cmlib.rs

наравно истоме циљу, наиме да ученика тако изобразе, да он стече довољно моралног ослоња за неизбежне борbe у животу. Ну пут ка томе циљу је из основа различит. Докле духовне науке гледају да ученика васпитају на моралном делању примерима из историје и књижевности, вредним подражавања, односно строгим наредбама библијских заповести, докле теже природне науке најпре да постигну поимање захтева етике, гледају да их објасне и докажу природним процесима, да увере како морално делање значи уједно и разумно, у истини корисно делање.

Видели смо да природне науке садрже у себи велико обиље етичког васпитног градива. Ну поједине етичке вредности још не могу створити једну целину, јединствен поглед на живот и на свет. Зато треба прикупљање појединих резултата у један морални принцип. Ну питање је, да ли се може такав принцип саградити на природњачкој подлози. Тек у прошлом столећу, после поставке *Ламаркове* науке о развићу и *Дарвинове* науке о борби за опстанак и одабирању природном, омогућено је добивање таквог принципа. Може човек у појединим тачкама да се не слаже са Дарвином, ну неоспорна је чињеница: да данас наука о развићу влада у модерној биологији. Међутим биологија је, као што *Паулзен* с правом вели, најзанимљивији и најважнији део природњачког сазнања, онај део, где се природне науке непосредно додирују са последњим и најопштијим питањима човечјег сазнања. Природне науке уче нас међутим, да се у току времена збивало и још збива развиће живих природних тела, развиће од најпростијих облика до најсложенијих. А ми велимо о неком организму да стоји у толико више, у колико је већма диференциран у својим појединим деловима. Тако је н. пр. неки државни облик у толико виши, што су више поједиене поједине гране занимања, наравно не у социјалном смислу, већ с погледом на рад који се има извршити; нека фабрика израдиће у толико више, што је већма напредовала у њој подела рада. Ми имамо дакле у природи стално напредовање од нижих облика ка вишим. Кад одатле извучемо последице за оцену живота, онда долазимо до резултата, да живот не значи ништа друго до развиће, облагорођење врсте, напредак од нижега ка вишем у ступњу. Овај поглед на свет зове се у опште „*еволуционизам*“. Према њему су најпре искључена извесна схватања живота, као песимизам и фатализам. Ово схватање живота захтева од сваке догме, да не стоји у супротности са природним законима. Са овим ограничењем, еволуционизам се слаже и са хришћанским погледом на свет. Свакако не може се захтевати, да се резултати природног истраживања прилагођавају повременом погледу на свет, већ се овај мора управо саображавати према резултатима природњачког истраживања, као што је досад увек и бивало. Коперников светски систем није се некада слагао са ондашњим погледом на свет,

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

као и десцендентна теорија са данашњим. Погледи на свет обарају се научним истраживањем, јер су они исто тако подложни општем природном развићу, као и свака људска научна грана. Па ни хришћански поглед на свет није стабилан, већ се мења, као што можемо познати на цепању вероисповести, као и на модерном развићу богословске науке.

Могло би се приметити да еволуција најзад мора довести до застоја, пошто се не може схватити напредно развиће до бесконачности. У таква дубља философска питања не можемо овде даље залазити. Али ваља ипак нагласити, да у последњем реду сваки напредак, што се тиче развитка организма и етичког усавршавања, почива на природним узроцима, наиме на животним погодбама земљиним, које су све повољније. Ове пак имају опет свој узрок у извесним повољним козмичким одношајима, нарочито у поступном хлађењу земљином. Ну ако хлађење толико напредује, да животни услови на земљи постану неповољни, онда природно не може бити даљег напредовања. За периодом напретка следовала би периода назапка итд. С тога ће се добро учинити, кад се узимају на око тако далеке перспективе, да се не претпоставља безуслован напредак до бесконачности, већ нека врста периодичног колебања од напретка и назапка. Ну за нас је, према нашем бесконачно кратком животу, овако схватање без икакве практичне вредности. Оно може само задовољити нашу потребу за логичним тумачењем. За нас је стварни напредак дата чињеница и за неизмерна за нас времена, и само за њ имамо да се обазиремо при нашем погледу на живот и на свет.

Из напред поменутог природњачког и еволуционистичког погледа на свет извиру по себи морална правила, којих се треба придржавати. Ми треба наиме да тежимо за тим, да свој живот по могућству доведемо у склад са овим схватањем света, морамо тако мислити и делати да свагда држимо пред очима усавршавање у телесном, духовном и етичком погледу не само наше сопствено, већ и свих живих организама, нарочито пак човечанства. Против еволуционизма учињена је замерка, да развиће собом обухвата одабирање, тако да су само најбољи позвани да суделују у истинском напретку човечанства, докле је међутим већина, велика већина осуђена на пропаст. Чињеница је тачна, али у сазнању ове околности чини ми се да лежи веома јака морална покретна снага. Ми ћемо с тога тежити да се не убрајамо у оне, чији живот протиче некорисно, већ у одабране људе. Песимизам није ни овде уместан. *Већ и истинско, озбиљно тежење за добрим чини наравствено дело*, без обзира на то, колико смо се приближили циљу. Још један приговор: каже се да еволуционизам никако и не познаје „умна“ развића. Овде није, као код *идеалистичког схватања живота*, прописана норма апсолутног добра, као *категорички императив*. Како треба да се владамо у сумњивим случајевима? Али и сама тежња по себи је морално дело. И ако се не може

схватити крајњи циљ тежења, довољно је познавати правац. А правац је пак дат досадашњим напретком човечанства. Математичар би рекао: он је диференцијал нашег данашњег тежења унапред. Према томе имамо да подешавамо наше мишљење и делање у сумњивим случајевима. Ако ли пак у неком одређеном случају не бисмо познали прави пут, онда ћемо се утешити сазнањем, да ни идеалистичко схватање света не оскудева у етичким сукобима.

Из досадашњег разлагања може се јасно уочити разлика између обадва погледа на живот. Код идеалистичког схватања узима се једна норма, који непроменљиво чврсто стоји једном за свагда, и према коме треба тежити као циљу. По еволуционистичком схватању света нема ничега сталнога. Све је у развићу, па ни морални закон није отуда изузет. Који је од оба погледа на свет правилнији, о томе нећемо овде одлучивати, само се мора признати да и натуралистичко-еволуционистички поглед на живот садржи јединствен морални принцип и да води ка високим моралним циљевима.

Још једно питање остаје да се пречисти. Као што је познато, као највиша заповест хришћанског погледа на свет сматра се љубав ка ближњему. Да ли се она заснива на природним законима, или зар не условљава овде борба за опстанак, пренесена на моралну област, истицање сопствене личности, дакле неумољив егоизам? Испитивање природе даје нам и овде одговора. Развиће организама стоји под владавином двају начела. Једно је диференцирање, т.ј. све то веће разликовање елемената што састављају органско тело. Друго је прикупљање различитих, разнородних елемената у јединство већег реда, у живо биће. Такво прикупљање или *концентрација* могућна је само, кад поједино биће узима довољно у вид суседна бића и кад укупношћу влада општи ред и законитост. С тога, докле све то веће *диференцирање* производи *егоизам*, пошто свака јединка мора да сачува свој положај у целини, да не би пропала, дотле мора принцип концентрације да води ка *алтруизму*, јер само с обзиром на ближњег може целина да постоји. У природи влада дакле узајмица између егоизма и алтруизма, и с тога, можемо рећи да на природним основама почивају не само самољубље, већ и љубав ка ближњима. У осталом, самољубље има се овде схватити и као морални принцип, наравно не у смислу грубе саможивости, већ као самоодржање и као тежња за самоусавршавањем. Ко хоће за друге да ради, тај мора најпре за себе да се побрине. Тако је здрав егоизам у неку руку и алтруизам, исто као што се алтруизам у последњем реду може схватити као егоизам, јер само бригом за благостање ближњих осетиће морални човек унутрашње задовољство. Тако видимо, како се најзад поклањају „добро“ и „корисно“. Истински корисно може бити само оно што је морално добро, једна мисао, коју је још *Спиноза* поставио.

Ова посматрања могу су пренети на државе, кад се ове схвате као јединице вишег реда. И овде имамо диференциране јединке, које се морају за себе старати. Али поред тога влада и принцип концентрације, прикупљање појединих држављана у јединицу вишег реда, у држављанство. Грађанину проистиче с тога, поред бриге за сопствено и своје породице добро, дужност да се стара за друге саграђане и за укупност, докле је опет задаћа државе, да се правилно стара за своје поједине грађане. Целим државним бићем пак владају, ради његове унутарње чврстине, ред и закон. Из ових начела могу се извести све социјалне дужности, које такођер нису ништа друго до заповести моралности.

Тако се може показати да занимање природним наукама не само што даје често прилике за морално усавршавање, већ да се и сваколика етика може поставити на темељ природно-евоуциони. Ну та етика не поставља једном за свагда утврђена начела, од којих полазћи, она износи категоричке захтеве, већ је то етика, која своје захтеве сама конструише из посматрања живота и природина. Јер право вели *Елен Кеј*: „Природа је равнодушна према свеколикој а priori замишљеној наравствености. Али она је наклоњена оним наравима и обичајима, који су у сагласности са вољом природином што одржава и што узвишује живот. И она кажњава обичаје и нарави, који вређају ову вољу природину“.

Превео **Петар М. Илић**

ИСТОРИЈА СЛОВЕНО-СРБА

НАПИСАО

Тријандафилу Дука

из Костура у Македонији 1807 год.

ПРЕВЕО

Дим. Алексијевић

(НАСТАВАК)

Прилике због помиловања које су Срби с нестрпљењем очекивали од Високе Порте.

Срби осташе у положају као и пређе, очекујући милост од Порте и нимало се не мичући да испоље непријатељство. Шта више они се паштише да се покажу пријатељи и заповедише селима да сваки дан иду и доносе храну у Београд.

Не прође дуго а ми видимо једног Ексарха заједно с једним Бојером да журно иде у српски војни стан са званичним писмима да их извести и упитају: хоће ли послушати њихов савет односно чега било па да се потруде за оно што треба даље радити!

Питање је било добро и кад би се у истини применило, остали би на миру, што би било у реду. Али шта могу да раде невољници кад су сви прости? Кога прво да послушају што им сваки каже? Они који би требали да их саветују, нису били способни. Али било их је који су умели предвидети и друге запитати и савет примити шта треба да раде за опште стање, па нису дали тим подбачачима да се осиле и да шире омразу у народу. Ти су још и писали у народ да убијају те издајнице и да их не прибирају, јер завист је толико била узела маха код неких да су се и на убиства решавали. Али нису ништа сплеткаши добили осим да се пакосћу љуте.

Да су Срби те памети били да њих послушају, требало је да се врше и убиства. Али се ови показаше паметнији ма да беху прости, па још и племенити, јер, место да их убију, рекоше им да иду па ће их после неког времена позвати. Те Ексарх заједно с Бојером, не успевши ништа, вратише се нагло. После неког времена доћи ће опет исти с још једним, за које је сваки знао да су бољари. А затим и друга двојица заједно са Стапаром из Влашкобогданске а са званичним писмима да убеђују Србе да ништу милост и да се оставе оружја. Нарочито да се не боје и да не страхују да ће царску милост икада изгубити. Али ипак нису могли Србе убедити и морали су да их оставе и да се врате не свршивши ништа.

Живковић иде као депутирац у Цариград. Хафис-ага заузима кнежевски престо у Београду.

Срби дакле осташе тако. Па као оно путник идући друмом допре до раскренице па стане размишљати, те и ако пође правим путем опет се све боји да није пошао погрешним, тако се сад и Срби снебивали, и напослетку решише да пошљу као депутирца Стевана Живковића а с њим још тројицу или двојицу, како веле, патријарху у Цариград.

Депутирци дошавши у Цариград припадоше господи и замолише да размирица легне. Ту се онда деси и други посланик од стране Хафис-агине, добро наговорен како ће се заузети да њега поставе за пашу у Нишу, па да му се дозволи и ферман изда да дође у Београд да закључи мир.

Он доби за пашу и ферман доби да иде у Београд. Слатке су му речи биле, али намера отров, као што се напослетку и отрова сам.

Стеван Живковић чекао је као посланик да добије решење, и напослетку му славни диван одговори да пристаје послати ферман Хафис-

паша, што и учини, а овај примивши ферман поче да скупља војску за своју намеру и да је спрема.

Црном Ђорђу је јавио и писао, али је своју намеру прикрио као змија отров. Црни Ђорђе му одговори и честита и призна га као једнога царскога пашу благодарећи Богу и довету што је пристао да да задовољење. Нарочито замоли Хафис-пашу да се не стара доводити велику војску јер није потребно. Доста је да поведе двеста војника а противу крџалија довољни смо сами, јављао је Ђорђе.

Онда баш стиже и посланик хитајући да вест донесе. Он им каза све што је било; да је Хафис-ага именован за пашу у Нишу кога је славни диван одредио ферманом за пашу у Београду да би нас курталисао онога Гушанца Алије, или да нас зароби.

Тада је Ђорђе требао да не губи време, и у противном случају све да преухитри. Он је заиста као оно добар војвода кад нужда захтева учинио своју дужност. Да га не би паша предупредио, он посла свуда уходе, а исто тако и страже да чувају.

Али и оно песето није било ниже. Он је склопио страшан план, и то такав да са три стране удари на Србе. Он је на томе радио и то смерно пре но што постане паша, тим пре што се деси да претходно отму од Срба Шабац, јер Срби узевши га, нису задржали и нису хтели да тамо ступе сталном ногом да се не би према дивану показали непослушни, и мислили су тиме да добију задовољење.

Јерлије су оставили ту да станују задовољивши се да протерају странце. Али једнога дана протераници Бег и Муса, личинари, ударише на Србе изненада и учинише покољ на затим утекоше и пођоше другим друмом. Па као да не беше доста зло што су учинили, него и пролаз пробише и ухватише ширину.

А несретни Хафис ту је у Шапцу смерао да постави своје лево крило, а десним да нападне Смедерево, центрумом пак надао се много да постигне.

То је био његов план па је чекао време и Босна да се дигне. Хафис је то радио и привидним кретањима узнемиравао је Србе док му се не укаже прилика коју је желео.

Али није ништа могао да учини, јер и Срби нису спавали стојећи на мегдану, нити су престали с трагањем и пажњом на кретања непријатељева гонећи га. За бољу безбедност они решише да пошаљу свуд чуваре да спречавају Турке, али куда пре да стигну и сами одбију непријатељски упад? Једна шака људи где прво да чувају? Да ли Хафис-пашу или Босну да држе? Да се не би дакле показали непослушни довету и изгубили уважење и обзире, Срби се морали ограничити да прате турска кретања, а по могућности да се обезбеде и да их уходе, наравно кријући своју намеру да не би побудили сумњу у Турака.

Том дужношћу оптеретише Радића некадашњег капетана у **www.саревој** служби противу Турчина, који је затим под заклетвом војевао противу Француза. Напослетку за љубав отаџбине своје, реши се да да тамо оставку и дође у Србију. Тога дакле одредише да иде да се сучељи с непријатељем, ако се деси да удари. А највише му препоручише да се постара упасти у Стари Влах да би забунно Турке, а како су тамо сами хришћани, сви ће му се придружити те на неки начин и Босну узбунити и дати јој посла како се не би усудила да свом силом удари на Србију.

Овај се маневар показа користан и сачува Србију од многих неприлика. Почео се и са препадањем као обично што бива у рату. Тако пострада Ваљево које Босанци препадоше на сам дан поклада, али оно што тамо покладоваше, преседе им као отров, јер до сванућа учинише велики квар, али Ваљево не моглоше задржати, пошто Јаков беше стигао с војском и притеснио их тако да су морали побећи. Није их хтео пустити ни преко Дрине, али напослетку требало је да их пропусте, јер навалише Бошњаци као ројеви.

Црни Ђорђе чуо је за то пре но пође, па похита у помоћ са триста пешака и толико коњаника, али пре но што се приближи тамо један му каже једно а други друго. Нарочито му Јаков као и пона Лука рекоше, да и но десет глава да имају опет им неће бити могуће да ударе на непријатеља.

Тада Ђорђе стаде и скочи с коња на од свога момка заиска опанке, и коњици заповеди да иде напред а сам с пешадијом оде да удари на непријатеља, на кога осуше таку ватру да су је добро упамтили и причали они који су живи остали.

Друго Живковићево путовање у Цариград. Подмукле намере Хафис-пашине противу Срба и други догађаји.

Ствари се изменише и примирје се прекрши. Почеше чарке као и пређе, те Срби буду приморани да трче Порти. Опет изабраше Живковића да иде у Цариград и да види шта ће бити, а с друге стране послаше војску на супрот Хафис-паши да га заустави, јер се та пшина била решила да се унише из петних жила па да их упропасти.

Замишљао је несретник да продре у Београд и Ниш као други Пазваноглија у Видин. Тако је и Хафис хтео да се с њим сравни и непрестанце је начине измишљао да у корист својих злих намера баца удицу. Спаљене Ваљева сломило га, па и ако је насео опет му срце није дало мира, већ се уздао у Дрину, на ону силу то јест које је било као скакаваца. Отуда је изгледао срећу, или бар да спречи Србе да не могу напустити своја места, па да буде слободан да ради што хоће.

Прво Хафис натера оне проклете Карановчане и крцалије да на неки начин јурну и уђу у Ужице и да га разоре. Како је српска војска била далеко оданде, они нису страховали за свој план па јурнуше као жедни пси и продреше у Ужице као побеснели пошто је отпор био слаб и није било кога да их спречи, не знајући какав их крај чека.

Па кад их Ђорђе с војском изненада нападе да спасе Ужице, Турке обузе страх и трепет па се дадоше у бегство. Срби навалише и осуше на њих ватру не дајући им да беже и плен да однесу те су морали све оставити само да главе изнесу. Ђорђе се дао за њима па им не да ни стати ни дахнути.

Напослетку једва стигоше на зборно место у Карановац који им је био као гнездо неко а и пре рата служио као уточиште и боравиште свију оних лопова који су се одатле разилазили по околини. Шта су они каравана напали за наше време и колико наших људи побили!

Памтећи све ово што су неки моји пријатељи код којих сам служио и други моји познаници патили, то не могу никако да прећутим нити јауке да заборавим докле сам год жив. Причам дакле то да зна сваки каква је то варош била. А кад Турци ту стигоше, једва уђоше један преко другога мислећи несрећници да су се већ спасли. Али чим сјаше да одахну, а Ђорђе их изнебуха препаде и осу на њих ватру са три стране не давши им ни подне да дочекају и вичући својима: *Држите се јунаци; истрајте само један сат, па ће све ово бити иусто.*

Како рече тако и би, јер је свима познато да је те врагове уништио, Карановац спалио не оставивши ништа осим једне џамије у средини да стоји.

Пораз и пропаст Хафис-паше.

После заузећа Карановца требало је Србима да чувају босанску границу, јер с те стране никад нису имали мира од честих напада и преласка преко Дрине.

Ту страну Срби су и пре чували, али не тако строго и сигурно јер нису могли од оних Карановчана Хафис-пашиних. Али после ове пропасти, они не дигоше више главе као да им се осече лево раме.

При свем том, онај угурсуз Хафис-паша опет хтеде да покуша ударити нарочито десним својим крилом, па затим центрумом да их сатре. Пратећи све то, Ђорђе буде приморан да им изађе на сусрет, па ако безбедност захтева и да их нападне. Према томе дакле одредише Миленка и Петра Добрџца да иду с војском против Хафис-паше и да га чекају. А како ми се чини беше август месец кад ови пређоше на другу страну Мораве са хиљаду осам стотина војника с којима је био и неки Гапша. Они су требали да стану у селу Иванковцу

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.ubt.rs

и ту да се улогоре. А непријатељ, злосретни Хаџис с великом силом, како кажу са више од шеснаест хиљада, већином Арнаута, стајао је код Параћина и чувао свој леви бок да га Радић не удари, смишљајући да свом силом удари десно крило српско. Па не губећи времена реши се и једнога јутра диже се и оде да их нападне, много подажући на своју надмоћну силу и на јунаштво и да ће без икаквог отпора продрети у Србију.

Али кад настаде час да се обе војске састану и да се сударе, једна је другу гледала не чујући заповести војсковођа за нападај. А за српску војску која је била сувише несразмерна по броју према Арнаутима, сваки би рекао на би и решио да није могуће да она стане и да сачека и још да се бори с непријатељем који се стиче ту као рој; али кад се дохватише у борби, хтедохме Турке да растргну као лавови леопарде. Тада да ти је било видети онога Миленка као и оног другог, Петра, као два витеза са сабљама у рукама да лете на све стране, да војску соколе и да је бодре у борби из које би се мислило да ће изнети главе. Напослетку решише због велике надбројности непријатеља, да уђу у шанчеве да би груди заклонили. А Турци да побесне што нису могли да савладају, како се надали, једног нејаког противника према себи, па су хтели црћи од пакости и клонули су као зли зверови. И по други пут јурнуше с коњицом па очајнички покушаше први и други пут ускачући у шанац као помамни. Али и тим не успеше осим да их Срби лакше убијају и да ликују. Ровови и шанчеви напунише се турским лешевима и њихових коња. Па при свем том оно песето Хаџис-паша хтеде ипак да покуша. Али док је то размишљао, једно одељење непријатеља ударило је на његове бокове. Онда није више ни оклевао, него онако како се затече, позва оне око себе па се даде у трк и стиже у Параћин, али се не усуди ту да остане него оде у Ниш, остављајући победиоцима бојно поље прекривено заиром и многим којечим као насликано.

Кад стиже у Ниш, не пустише га унутра и по нужди морао је остати на пољу, а како је ту прошао остављам сваком да замисли и да се насмеје. Онај који је у Нишу пре био сила, сада је дочекао да га не прими. Нарочито што су га сматрали као свога старешину а сад су га пустили да у једном селу проведе зиму, и да га војска потраже за плату све док не умре од задобивених рана.

Заузеће Смедерева. Установљење српског Сената.

Никад се човек не би надао, да ће се Срби избавити од онакога непријатеља без по муке. Бојеви који се приметили за ово две године, били су јединствени. А то је дало Србима полета да прену и за своју отаџбину крв своју да лију. Они су дали пример да га по-

омци памте и свуд да га причају. То је огледало да се аге огледају како треба да се са рајом понашају. Огледало и за рају да научи како треба са агама поступати.

А сад да почнем с оним што оставих. Кад диван у Цариграду сазна како је Хафис-паша пострадао, толико се сневеслио да је с места наредно румелиском паши Махмут Ибраиму Арнаутину, да што брже стигне и да се заузме да мир у Србији заведе зашто га и опуномоћи, све бунције без икаквог милосрђа да сатре.

Кад је овим вестима Цариград био узнемирен и потресен, био је тамо и Живковић чекајући да прими помиловање као посланик. Па очекујући да прими добре вести, у мал' не доби окове, само да је имао времена да се врати кући где је седео да се опрости. Он је утекао у једну лађу онако како се затекао и искрцао се у Влашко-богданску. А Срби су жељно чекали и не слутећи о нечему неповољном, да се то јест узнемирио диван у Цариграду због последњег дела њиховог.

Зато не губећи времена решише да ударе на Смедерево и да га освоје. Смедерево је било одавно опседнуто па нису били потребни велики напори да га заузму као што га и заузеше под условом да пусте неповређене 28 њих из посаде да иду слободно куд их очи воде. На тај начин Срби добише Смедерево и отворише једну канцеларију, а изабраше Савет целога народа српскога да управља пословима и да се о свему што иде у корист народа стара и предвиђа. Ово у Смедереву решише и известеше Црнога Ђорђа да то потврди.

Рат између Срба и румелиског валије.

Довде сам говорио отворено не осетивши никад никакву тешкоћу, али сада почех по мало да се снебивам и осећам да ми и рука дрхти. Не могу више писати нити имам разлога за то, пошто у земљи Србији нестане ропства, и ако где год станем и окренем се, добро за Србију немам шта да кажем. Јер се свуда ни о чему другом не говори, него како се скупља војска. И Босна се дигла, скупља војску и испраћа у Србију. Махмут-паша румелиски велико мноштво спрема и на хиљаде их отправља на Србију.

С друге стране опет Живковић дошао је и казује нам као посланик исте ствари. Чујући све ово, човек мора да јекне а камо ли да на супрот стане а да не претрне. Ево ово ме нагна да уђутим и више о Србији да не говорим, јер моја сва намера беше да опишем српскога витеза и да га прославим.

Али се поплаших од огромнога мноштва које се свуда скупља да сравни све са земљом. Ја бих волео да витез постигне свој циљ па да се његово име прочује по Србији, те кад стигох да видим шта.

се догађа, а ја место да се уплашим, а оно мало је требало па да се од радости заплачем, видећи једног витеза да слободно јури и по целој Србији говори народу. Рекао би човек е је Божјим провиђењем намењен и одређен да трчи свуд и да их одушевљава представљајући им невоље што су претрпели, и срањујући их уједно с јунаштвом које су свуд испољили за слободу, а нарочито у последњој борби, коју су нам погинули оставили да гледамо као у огледалу како човек треба да се зноји и крв своју пролије за слободу.

„Не треба никад мислити, — рече, — да једна велика сила може да добије победу ако јој није одозго одређено. Нека је већа, опет ће бити уништена, што у осталом већ и видимо за ово две године. Ко је други помогао ако не од Бога провиђење? Немојте дакле, рече даље витез, клонуту, нити се плашити, него следујте мени да се прославите“.

Чујући ово, ја управо дођох к себи и добих вољу да пишем што сам наурио а био сам се решио да напустим. Сад видим како војска са свију страна усрдно трчи и жури се да прими наредбу на коју страну да иде и за своју слободу крв своју да пролије.

Али није било довољно Ђорђе само да одреди војску да свуда на супрот стане, него се прво реши да хитно пошље у Цариград једног дописника за преписку, а онога сердара Петра Ичкоглија одреди да заведе поредак у Србији. Одреди за сваки крај у Србији поглаваре и нареди им да се пожуре. Одреди Јакова и самог попа Луку, такође и ону кугу турску Чупића да се паште одржати Дрину и да је чувају до реке Саве.

И ако се нису Срби много бојали Босне, ипак је требало да се с друге стране боје као што се више пута десило. Босанска војска била је престрављена па Срби нису озбиљно ни предузимали све могуће да предухитре и да сачекају непријатеља, оног серашћера који је целога лета скупљао војску.

Серашћер проведе зиму а одмах с пролећа паде пред Ниш и улогори се с целом војском од четрдесет хиљада људи, осим толиких бегова и четири паше што је све скупа износило шездесет хиљада. Међу њима је било и низама, а то ће рећи редовна војска а нарочито тобџије

Ово се може рећи да је била војска, и сваки не сумњајући, морао је страховати за Србију, као и ја са своје стране да ми сав труд не пронадне.

Пошто је дакле Ђорђе распоредио дринску војску, сва му је брига била за моравску, па ваљало му је да сам промери стазе и богазе и да их обезбеди. Петра из Добрњице одреди да стане између Ражња и Алексинца а да се улогори код Хајдучке чесме. Ту он подиже шанчеве и чекаше непријатеља. Други логор заповеди да се под заповедништвом

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

www.unibg.ac.rs

Младеновим и Станојевим постави преко реке. Али и кад би човек оба ова логора избројао, не би ни трећину непријатељске војске набројао. Па не само по броју, него ни по јунаштву не би човек помислио да су једнаки. Срби су мислили да оно што су добили, јуначки сачувају и одрже, а Турци опет јуначки се труде да поврате оно што су изгубили. С тога ја нисам веровао да ће Срби сачекати и напасти непријатеља несравњено надмоћнијег. То није било могуће Срби да учине, мањ ако се решили сви до једнога да изгину. Али ипак рећи ће ко, кад Бог хоће ко може да се успротиви Божјој вољи? Ово је истина коју сваки нека верује. Али треба Бог да дозволи, јер иначе како може човек да се поузда ако се не увери и не охрабри на самом покушају?

Обе војске дакле одређене да сачекају непријатеља и добро утврђене дигосе се једнога јутра пре сванућа чекајући да им сунце пошље видела, кад оно зачуђени видеше да се појавом сунца диже олуја и крену такву прашину да се сунце, које су очекивали, замрачило. Овоме се Срби нису надали, нити су очекивали па им се учини да се оно место на коме стајаху, окреће па и сама земља да се тресе.

Од велике гламазности онакога оружја, одјекиваху брда као и од хода њиховог. Тако је јурио Арнаутин Махмут, румелиски паша. Никад бујица неће тако силно страхом запретити да подави свет, као што овај непријатељ који сада корача охоло, претећи Србима. Чим се дакле приближи, осмотри српске положаје и створи свој план. Нареди да се војска подели у два дела, па једноме заповеди да пређе Мораву а с њим и тобције. А деси се понедељак кад прође редовна војска тј. низам, и чим се улогори на једном венцу спрам логора српског, одмах поче да подиже опкопе по његовом плану. А велики део војске улогори се онде где стаде, у намери да прво нападне околину реке и да сатре Петра. А затим је мислио да се одмах врати и да се докопа реке као што се били договорили. Срби пак немајући те силе да им изађу на сусрет, чекали су у својим опконима, али од свога плана нису попустили да падну у очајање и да се своје непријатељу поклоне, нити се пак заносили мислима да се боре с једним несразмерним непријатељем и да га победе.

При свем том, они се решише ако им је Божјим провиђењем дато и допуштено, да сви заједнички на мегдану стану и крв своју пролију или да у Србији ниједног непријатеља не оставе. Тако се код Хајдучке чесме заметну борба, а Срба је ту врло мало било, али нису ни најмање марили јер су у опконима били добро сачувани и обезбеђени. Али пошто су близу четрдесет дана ту трпели да их топовима и бомбама туку, нађосе се готово у чуду и писаше Радићу да им одмах притекне у помоћ, јер се налазе у теснацу. Али Радић који је и сам у истом стању био, није могао да остави свој положај и да им помогне,

него се досети једном лукавству које им заиста веома поможе. Писао је да се Ђорђе са својом трупом на пут кренуо и да долази хитно.

Кад су ово у логору прочитали, у часу допре вест и до непријатеља и само име његово све је препало, а камо ли Господар да је сам лично ту био. Али се Турци ипак стидели да се врате онако без икаквог успеха. Зато се решише да ударе на Младена и Станоја Главаша док Ђорђе не стигне.

Али Станоје учини један маневар да превари Турке. Једног јутра по дубокој тами устаде и пре сванућа пређе преко једног брда са хиљаду двеста извежбаних и у рату добро опробаних људи, и чекали су да се смркне а у сванућу да се упуте непријатељском венцу и начине узбуну. Стигнувши пре сванућа на место на ком је намеравао да учини узбуну, стаде мало да посматра непријатељску војску и да види куд ће ићи. Онда снази серашћера, заповедника војске да са исуканом сабљом стоји на врх брега и беседи војсци готов да се крене.

Ту не беше један или двојица, него много тисућа, четрдесет и више хиљада самих Арнаута. А пре но изда заповест војсци да пође, један део случајно оде на појиште. А ту где су без икаквог страховања коње појили, Младену падне на ум да прибегне лукавству, нарочито да би Главашу дао знак да у исто време учини узбуну.

Одреди дакле једнога капетана да пође ноћу да тај маневар изврши. Па кад Турци дођоше на појиште, Срби их нападоше да их све подаве, тако да су се Турци једва могли вратити, а камо ли коње појити.

Али сва она сила, која је на нози била, стиже им у помоћ бринећи да их Срби све не побију, те настаде једно комешање, или-или. Срби једва дочекаше да изврше оно што су наумили, па се упели да истрају и најупорније су одржали борбу не давши се никако да дођу под руку непријатељу, све док не увидеше шта ће крај донети, а кад се напоследку нађоше у теснацу и више не могаху да одрже непријатеља, потражише начин да се повуку. Непријатељ примети то и не даде им маха, него јурну на њих као лав на стоку. Али кад изненада виде да га Главаш с леђа напада и урнебес диже, тада се више није бринуо да се бори, него на коју страну пре да се окрене. Јер је у ствари држао да га је Ђорђе својом трупом с леђа подухватио па је само гледао шта ће бити, а и пређе је често питао где се налази Ђорђе па се и сам чудно, да се у оваким околностима, од којих све зависи, ништа о њему не чује, и то га је страшно некло. Куцало му срце да га некако не изигра и не уплете у какав тајни маневар.

Па чега се бојао, то му и дође до главе. Серашћер беше у свему без икакве грешке успео. Нарочито једног маха био је дотерао ствари да му је победа била у руци да се прослави. Али у оној великој охо-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

лости, није никако приметио где је погрешио. Није никако помислио да све у Божјој сили стоји и све од њега зависи.

Он је уобразио на своју силу и на оружје своје, па ко има две главе нека изађе пред њега! Толико је уобразио да је говорио: како је Арнаутин а уједно и Турчин, таман глава да преже волове! Он је напустио логор који је из далека изгледао као једна варош, насељена велелепним шаторима да би свако познао како Турци имају укуса за те ствари. А све остало као простирке и миндерлуке и не спомињем, јер ће све то пасти Главашу у руке. Серашћер све то за собом остави па удари странпутицом да иде у Ниш.

Тежиште удара било је код Хајдучке чесме где се Срби беху улогорили, али кад дознаше да је везир пострадао, с места заузеше Ћуприју како се зове један брод ту па Турци на чамцима пређоше Мораву али тако скупо да ја не памтим да је ико тако платио. То кажем и не поричем пошто је познато да је дотле свако за себе плаћао пет пара и без главобоље прелазео, а сад су Турци дочекали и сами да плаћају и то не парама него главама, главама људским а не овчијим. Ту се нашло много и настраних глава па се нису могли погодити те се хтело не хтело морало тући, и напослетку Срби присташе да пусте оно што нису стигли у реци да подаве. Задовољили су се да добију сву опрему непријатељску дајући Богу славу што их је од тако страшног непријатеља избавио и ослободио.

За сваки случај да непријатељ покуша вратити се натраг, Срби решише да један део војске оставе да чува висове, а главна група крену за Београд.

Румелиски валија враћа се у Ниш и подноси извештај дивану.

Кад се овај Арнаутин Махмут с целом војском у Ниш врати, немаде куд да се смири. Од срамоте водео је пре да цркне него што је жив остао, и да размишља о начину како ће писати дивану. Али бар је то јасно, шта више и уобичајено да је Турцима лагати допуштено, и то га утеши и реши да пише дивану, како је готово испунио своју дужност и трудио се свима средствима да сломи силу непријатеља, али да није успео где је год покушао пробити, јер је непријатељ с великом множином добро наоружане војске чврсто чувао етазе и богазе, осим, вели, ако је хтео да се да непријатељу да га уништи, па после да се хвали како га је победио.

Овим начином хтео је везир да умири диван и да покрије своју бруку. У исто време он изјави своје мњење и намеру како да предухитри непријатеља и да га уништи, али тада не треба на новац рачунати. А ако се поход одложи за идуће лето, онда и сва Турска да се дигне, неће ипак одолети.

Кад ова вест дође довлету, одмах се скупи веће да се саветују о томе шта треба радити. А баш онда се и Ичкоглија десио тамо као посланик, чекајући милост од Порте и дозволу да поднесе писмен извештај о питању као посредник, те у савету славнога дивана изнесе писма да би се издао ферман. Прво прочиташе извештај Махмутов и ценише његову намеру. Затим прочиташе харзовал што са великом смерношћу поднесе посланик, и решише да написмено поднесе своје жалбе и захтеве. Прође дан а они и не узеше у претрес жалбу и веће се развије не донесавши никакво решење.

Али кад дође дан што су били одредили да се састане савет да ствар расправи, ма да су знали шта желе Срби, ова се господа изелице учинише томе невешти, те уђоше у савет да бајаги иследе српске предлоге и да реше. Они су као желели да сазнаду српске жалбе па су с притворством које је њима урођено распитивали о томе, као да речеш не знају одакле риба смрди, па хоће да сазнају да ли заиста с главе. Пошто дакле прочиташе српске предлоге и видеше њихове захтеве и жалбе, и упоредише с оним што пише румелиски паша Махмут Арнаутин, нађоше за умесно да не трошећи новац, лече зло и паре да добију, остављајући Србију слободну у свему. По паланкама никад Турчин да не станује. Сви приходи као ђумруци, скеле и подобно као што стоји на ћутуку признају се Србији, а Срби да просечно плаћају султану. У градовима то јест Београду, Шапцу и Смедереву слободно да заповеда наша, где ће становати и један обркнез изабран од целог народа.

Тај кнез властан је да свуд у земљи разматра судске пресуде осим смртне пресуде о којима му није дозвољено да решава, али је слободан да их расмотри.

Славни суд дакле који је судио, ово је решио и много што шта па написа ферман и посла га Махмут-паши у Ниш да га као пуномоћник обнародује и прогласи у целој Србији.

А овај неваљалац пре пријема фермана није много ни знао шта се решило на дивану, па кад виде да није учињено како је он желео, паштио се да све то поквари и поче се цапати. Да би осујетио то питање и створио забуну, он се дови те спали Битољ, па једнога дана доби ферман и сазва паше да им јави да се сваки на своје место врати осим једнога кога остави у Нишу да управља пословима о миру. А сам узјаха коња и оде хитно у Битољ као бајаги позивају га прешни послови које је сам приредио, да то јест предупреди Али-пашу да не спали град. После његовог одласка приспе тадашњи опуномоћеник Петар Ичкоглија, сердар, праћен царским татариним и снабдевен писменим препорукама Махмут-паши, ради уверења и потврде фермана, да по царској наредби свуд по Србији огласи амнестију и уједно да изволи

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

поставити тадањег цариника у Нишу за мохасила да настојава над свима приходима, а да буде већна за прибирање свега што је као царско уговорено и годишње одређено.

А друго се писмо односило на Сенат који се сматрао као свенародни, и било је као да речеш хрисовуља оверена и издата од његове смирености султана.

Ово све дакле требало је да онај Махмут-паша овери и утврди. Али као што рекох, он беше отишао да би из пакости омео Србе, те Петар сердар, као пуномоћник, требао да учини своју дужност и да посредством тамошњег паше пошље татарина Махмут-паши у Битољ да га извести о свом доласку и да му је криво што га није затекао. Он је познавао нечовечност великог паше, али није посумњао да ће му правити неприлике, јер је имао да му поднесе одлуку Њег. Величанства изражену у ферману по нахођењу славнога дивана, да се по целој Србији ферман објави па да престану непријатељства и крвопролиће.

Не нашавши пашу, Ичкоглија отпутова с пратњом да донесе вест овамо у Смедерево, где га Сенат дочека с великом радошћу, не чекајући ништа друго до уверење да ће се смирити. Тога ради Ичкоглија је требао одмах да се у Ниш врати ма да су мислили да прво преко мохасила везирову реч објави.

Кад дође дан да се Ичкоглија крене, Ђорђе изабра из своје гарде двадесет и четири најодабранија и сјајно одевена момка и нареди им да га прате. То беше једна парада као насликана, те кад уђоше у Ниш, цела варош потрча да сеири, а шта су Турци мислили, нећу ни да кажем, јер то може свако да разуме. Одредише им у Нишу где ће конаковати и угосте их најиздашније, али оно што су Срби желели да добију никако није ишло како се надали, јер проклети Махмут-паша непрестано им пакостио. Поред тога био је и до крајности грабљив па је све у недоглед одлагао ствар. Немоћан да им друкчије нашкоди, измисли овај начин да иште кесе, и нарочито им је говорио и обавештавао да он бајаги нема дозволу да објави ферман, него то право припада само Босни, па га зато упућивао у Травник босанскоме паши, који ће по дужности објавити ферман.

Ичкоглија дакле није имао шта више да чека у Нишу па се реши да се натраг врати. Он је био и онако свачим спреман, али се показала неопходна потреба да се за мохасила многе ствари набаве пошто су заједно требали путовати.

Кад после неколико дана путовања ова дружина стиже близу Смедерева, затече ту мноштво народа који је по Ђорђевој заповести изишао на свечан дочек. Нарочито одабрани први момци и златом

одевени јунаци дочекаше мохасила и свечано га допратише до вароши. Када се мохасил приближи, не беше ни стао а Ђорђе ступи напред да га дочека и да га по обичају поздрави. Затим са града загрмеше топови гругајући све док паша не уђе у конак и све је пливало у радости.

Срби по други пут онсађују Београд. Мохасил се јавља у логору.

После боја са оним Арнаутином Махмут-пашом о чему напред говорих, Ђорђу не оста друга брига до само како ће опсести Београд који је први дао повода да бућне рат у целој земљи. Срби су гледали на њега да излију сав отров што им је од толико година тровао утробу. Тако су били кивни, да су мислили и гробове да ископају да им ни трага не буде. А највише су мислили да ове који сада ратују не предају живе, и да не оставе дете у утроби, толико им се мржња у срцу укоренила.

Да су Срби ово учинили било би заиста за цело човечанство једна нечовечност, али кад човек помисли све што су од Турака патили, чудим се како су се уздржали. Ако су Турци неверници, ипак су људи па су, неваљалци, требали да имају савести. По сваком праву дакле требали су да добију више но што су сами чинили, па да се науче памети, и осећање да им прене па да разумеју шта је човек и да се покају.

Срби су дакле чекали само да чују заповест заповедникову па да пођу. Није човек ништа друго могао видети нити ишта чути осим да се уопште за рат спрема и говори, па су драге воље чекали заповест о опсади, док се једног дана не реши и одреди дан за полазак. Како се ово објави једног истог дана по целој земљи, то се и војска са свију страна крену, а чини ми се да је био десети мај кад сунце ограну на сам дан Спасов-дан, и кад прва колона стиже пред Београд. Видећи је непријатељ из Београда како поставља логор на Врачару, уце се из све снаге да је спречи, да му ту пред носом не пркоси, али се у залуд трудио и морао је по нужди да их се окани.

До другог дана Срби подигоше своје шанчеве и за своју безбедност начинише колебе, а непријатељ из далека све их је узнемиривао и непрекидно их топовима поздрављао, али они нису марили јер су у својим шанчевима били заштићени и добро обезбеђени.

Неколико дана затим почеше колоне једна другу да стижу и да се примичу, логорећи се једна близу друге. У центру стаде највећа и тако затвори реке Саву и Дунав. С турске стране није било никаква прелаза, тако су сада крцалије притеснили као некад дахије, и готово није им друга нада остала осим помоћ из Земуна, који их је опет више из жудње за новцем снабдевао храном, док нису Турци све паре

и адиџаре потрошили, и напослетку и хаљине с леђа продали. Оружје и много друго ја и не рачунам, само се чудим како су се одржали, а нарочито сиротиња градска на коју је тешкоћа пала као нека осуда.

Тако су исто патили и многи други којих је доста било кад би их човек бројао, а то су трговци и руфетлије све сами Турци, само не крцалије, па је била жива жалост погледати их, јер ови нису никад били злу ради, али као што сирово дрво гори поред сувога, тако су и ови јадници ни криви ни дужни морали поред оних паса да страдају. О ономе што их је притискивало нису могли нити су икако смели ни у четири ока да разговарају да не би дали повода сумњичењу да противу Гушанца Алије склапају заверу. Толико је овај био у злу огрезао да није ни паша нити ко други смео уста отворити да каже своју невољу, него је свако морао ћутати, патити и не жалити се.

Овај злотвор није престајао да измишља начине и лукавства, као што је и летос више пута покушао да некаквим маневрима удари с јаком војском на Србе, али их никако није могао заварати, па се решио да и не покушава више, јер је доста људи изгубио, а да би и сигурности ради успавао народ у Београду да се некако не освести. Да се народ дакле не би побунио, он нађе начина да га обрадује.

У том међувремену, као што рекох, дође царски намесник, мохасил, и свуд татарином огласи да по закону мора престати ратовање; затим споразумно уговорише и примирје за четрнаест дана. Допустише слободну горосечу што сиротиња једва дочека те као слепа потрча да довлачи дрва.

Близу једнога моста дочекаше мохасила и допратише га с великим почастима до шатора, што су били разанели наспрам логора, одакле ће послати вест паши у Београд да је мохасил дошао, и јавити му да пошље двојицу тројицу или више њих из двора и из града да чују заповест коју доноси ферман, како је о чему решио славни диван.

Ова вест требала је да улије велико поуздање народу па да се разоружа, јер Гушанац Алија целога лета метао им је нож под гушу па су само вребали згодну прилику да противу њега склопе заверу.

И сам паша то би једва дочекао, јер је још горе од њега patio, не смејући никакав посао да сврши док тога пса не извести, и не запита како ће одговор дати Србима. Да би дакле одговорио, требао је да сачека повратак Гушанчевог човека у друштву с једним прерушеним крцалијом који је био послат да чује шта ће тај човек рећи мохасилу.

Човек је по Гушанчевој заповести рекао мохасилу, да не може објавити један онако чудноват ферман, јер ако то буде, служиће на велику срамоту целоме роду турском. Зар Врачар да се претпостави

Београду па тамо да се обнародује ферман? Беговски закон не допушта да муслимански род то отрпи, а њему као мохасиду врло је добро познато да може Гушанац заменити царског намесника (већила), па нека не чека да чује од другог оно што може сам да сврши. Нека нам дакле мохасид учини част да се удостојимо овде чути заповест. То је наша жеља, поручивао је Гушанац.

На овај начин хтео је то песето да га доведе у Београд и да га после тера да игра као мечка, као што му је некад играо онај везир босански паша Бећир. Али не могући да постигну оно што су предложили и да изврше, заискаше ферман у верној копији да га објаве, а то им би и без захтева дато колико да се оно главно постигне, да се то јест умире и сачувају од онога што ће их стићи.

А оно песето Гушанац чим прими у руке ферман, опази каква га будућност чека. Немајући рачуна да ферман објави, одмах га оспори доказујући како је то непријатељева измишљотина, а не ферман. То се неки поп прерушио да учини ову превару.

Онда онај народ који је усрдно чекао своју судбину да добије слободу, хтео не хтео морао је да поверује речима Гушанчевим, да пристане, и да трпи очекујући трипут гора зла од минулих, јер Гушанац Алија изгубивши сваку наду дохвати мотку уздајући се као слепац да је мотка довољна да га сачува, и надајући се да ће се временом ствар преиначити.

Тако Гушанац поквари погодбу и објави рат као суманут.

Други одлазак Ичкоглије у Цариград због непослушности коју су Турци показали према ферману.

Не могући да изађу на крај са Гушанцем Алијом, нити посао да сврше, јер нису имали ферман у оригиналу, а и да су га имали, опет не би ништа могли учинити, Срби учинише своју дужност па га известише да им ништа друго не остаје него да га нападну. Курјака из басне није могуће убедити, него га ударити по глави све док не липше да више не види овце и да их не коље. Известише славни диван да Турци и не узимају у обзир ферман већ без одлагања погазише погодбе. Ово их присили да прибегну славномо суду и да опет пошљу Ичкоглију у Цариград са још двојицом, који отпутоваше после Митровдана. У то време граница српска била је свуда умирена и обезбеђена па се нису ни откуда бојали, осим са Дрине, али су и од те пашчади имали добре чуваре, а остала војска буде одређена да иде на Београд како је било решено, јер се мислило да га могу на згодан начин добити без људских жртава.

Али лакоми људи не маре и свет да изгори само ако добију дукате, па су град целога лета храном снабдевали, због чега Срби нису

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ни могли да му одоле. Борђе, видећи шта му смета, реши се да јавно жигоше те нељуде, који помажу Турцима да гину хришћани, и да ометају једно овако дело без и најмањег размишљања да је Божји промисао већ три године на српској страни и да ће показати још таква дела да ће се свет згрозити и разумети.

О положају турскога предграђа.

Пре но уђем у посао да покажем и опишем пад Београда, нађох за умесно прво да обавестим читаоца и да му покажем положај Београда да би разумео што будем причао и да се не би бунео.

О тврђави не говорим пошто је сваком позната, него о предграђу што су га Турци подигли. Дигоше један шанац три хвата дубок а хват висок, у који кад би неко пао, у комаде би се разбио. Грудобран је заклањао човека да га непријатељ на види. Осим тога предвидели су и довољно кула да могу непријатељу очи видети кад би затребало. Куле су биле дрвене, али су ипак непријатељским метцима пркосиле јер су биле у заклону шанца па им нису могли наудити. Имали су Земунце за чуваре да не буду узнемиравани, а то све морали су хришћани попут стоке кулуком градити.

Све шанчеве наоружали су топовима, а поред тога начичкали их бомбама да их потпале ако се кад непријатељ сети да покуша прескочити шанац, па да га ту сурвају и униште. Све је то било страховито и добро предвиђено, али у нареду и рђаво управљано. Да се оваки шанац одржи, треба реда а Турци су неуредни па неуредно и мисле. Један су другом говорили, ако може ко да прескочи шанац нека изађе на средину и нека каже шта хоће да добије. Да сам ја био ту, за цело би му ударио двадесет пет па га још и ухапсио. А они као сваке будале, покушали су да пређу у шанац па су и лаз начинили, те непријатељ ако не баш лако, ипак је могао да им по својој жељи нахуди.

Бегство Кондино из Београда у српски стан.

Међу српском војском многи друг није познавао друга, јер их је било са свију страна, Влаха, Грка, Бугара и т. д. Међу Грцима био је и неки Конда буљубаша родом из Епира, из оних села око Јањине, који је друговао са крџалијама. Случај је донео те и он је целог лета био затворен с крџалијама у Београду, и то баш онда кад их је снашла невоља да немају ни паре у кеси, те су морали продавати одело с грбине да би животарили.

То би узрок да се Конда пробуди и да се за времена постара да не доспе до онога степена, што ће без сваке сумње дочекати другу-

јући са оним нечастивим заједно. Често је замишљао да ухвати пут, али ипак није хтео да окаља велики глас што је пре толико година, другујући с њима стекао, а сад да их у нужди срамно остави. Волео је дакле бедно да умре него да напусти другове постиђене.

Неки му саветоваху да није срамота, ако хоће да послуша, напусти разбојнике, него напротив похвала ако их остави и стане им на супрот, па ће се прославити и прочути ако се и најмање одликује.

Напослетку се Конда, онако притешњен, склони, нарочито што је и таина био лишен, и удеси да утекне и да се спасе од ових неваља-лаца. Па пошто се унапред договорио с дванаест момака, устане једнога јутра па се дохвати капије као бајаги да иде у лов, и чим се ишуња, а он ни часа не чесећи, отрча у српски догор.

(Свршиће се)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

К О В Ч Е Ж И Ћ

ДУЖНОСТ ШКОЛСКОГ ЛЕКАРА У МОДЕРНОЈ ШКОЛИ

Др. Дифестл, који је дуго година лекарски инспектор у париским школама, износи као резултат своје вишегодишње праксе ово:

„Школски лекар да буде марљив и неуморни сарадник васпитача; а управа која му поверава ту важну улогу, има права да се увери, има ли он имало специјалног знања из школске хигијене; другим речима, да ли ће он моћи корисно вршити све своје дужности.

Ја мислим, да би избор конкурсом био најбољи и да би потпуно одговарао достојанству лекара. То би се постигло једним практичним испитом у некој школи, а по програму из основних знања школске хигијене.

Ја налазим да је од велике користи и то, као што се у многим варошима и ради, да се постави и лекар-помоћник, који ће школском лекару помагати у прегледу при ступању ученика у школу и при ка-ламљењу богиња. Он ће замењивати школског лекара у случају кад овај буде болестан.

У почетку школске године, школски лекар, управитељ школе, један архитекта и окружни представник извршиће потпун преглед свих просторија школских. Ова ће комисија забележити све што нађе да је неисправно. Она ће се уверити, да ли је школа за време распуста окре-чена, премалана, пребојена, и да ли је чишћење, које се врши годишње, добро извршено. О свему томе подноси се извештај централној управи, која ће похитати да комисију у свему задовољи.

Сам школски лекар прегледаће крајем сваког тромесечја све школске просторије. Тада ће обратити пажњу на то, да ли су сви хигијенски услови задовољени, а нарочито они који се односе на чистоћу и одр-жавање у добром стању: учионица, дечијег игралишта (које је покривено или под тремом), нужника, да ли пећи греју правилно и да ли је про-ветравање довољно.

О свему што нађе да је потребно, известиће управу.

Што се тиче ученичког здравља, он ће прегледати разред сваких 15 дана, да се увери, јесу ли деца здрава и да подстакне марљивост наставника.

У почетку школске године прегледаће све нове ученике и унеће све податке о њима у лист о здрављу ученика. Поново ће прегледати оне старе ученике, који имају у напомени „сумњиво здравље“.

Сваких шест месеци измериће ученицима тежину, висину и обим грудног коша, а нарочито ће прегледати ученике, који се неправилно развијају.

Једанпут недељно, одређеног дана и сахата, у своје кабинету, који му је дат у школи, он прима ученике, који су изостали од школе више дана, а без довољних доказа и решава о њиховом примању или отпуштању из школе. Такви ученици треба да долазе, ако је икако могуће, са једним од родитеља (оцем или матером).

У исто време он прима ученичке родитеље и даје им обавештења о здрављу њихове деце.

Један лекар треба да буде школски лекар само за једну групу школа, н. пр. једну мушку основну, једну женску основну и једно забавиште; али никако не сме имати укупно више од хиљаду ученика.

Школски лекар руководи телесним васпитањем, а нарочиту пажњу обраћа на слабуњаву децу, забрањујући им тешка вежбања.

Он предаје хигијену, у породичним козеријама и то у два најстарија разреда. Он гледа сваком могућом приликом, да покажа деци све оне примене хигијенске, које деца могу видети и разумети.

Школски лекар врши сваке године поновно пелцовање сваког детета које напуни десет година узраста, и о резултату подноси управи извештај.

Школски лекар надгледа ђачке кантине, каквоћу хране и начин справљања, као и пијаћу воду.

На захтев учитеља, он прегледа децу која се рђаво уче и испитује да нису болесна. У споразуму са васпитачем, он тражи начина, да лечи извесне ученике од лености и немарљивости.

Он даје своје мишљење о примању анормалне деце у школе за поправљање.

Он мора бити присутан или замењен једним или са више представника на свакој скупштини или комисији, где његово мишљење може бити корисно за децу. Једном речју, школски лекар, као најважнији школски сарадник, треба да буде свугде где га дужност позива и где је он од користи“.

После овог резиме др. Дифестла, о дужности школ. лекара у модерној школи, изнећу укратко, али потпуно његово мишљење о томе, како треба школ. лекар да врши све своје, овде већ поменуте, дужности.

Љ. М. С.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.univ.rs

ПРОФЕСОРСКИ ИСПИТИ

ШКОЛСКЕ 1906 И 1907 ГОДИНЕ

Петар Лешњаревић, учитељ француског језика ваљевске гимназије, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: француски језик као главни и српски језик као споредни предмет (чл. 116 тач. 3 закона о средњим школама).

У испитном одбору били су: председник г. Сава Урошевић; чланови: г. Богдан Поповић (за француски језик са књижевношћу), г. Павле Поповић (за историју српске књижевности), г. Васа Димић (за школско законодавство и администрацију), г. Гаврило Јовановић (за српски језик и историју српског народа) и г. Светислав Максимовић (за психологију, логику, педагогику и методику).

Као домаћи састав кандидат је обрадио тему: „*Diderot romancier et auteur dramatique*“. Домаћи састав кандидата оценили су: г.г. Богдан Поповић и Павле Поповић. Испитни је одбор, усвојивши њихову одлуку, одлучио: да је кандидат у својем домаћем саставу показао довољну научну и литерарну спрему и да по томе може бити пуштен на професорски испит.

Општи испит кандидат је полагао 12 децембра 1906 г. у Министарству Просвете и Црквених Послова. Били су сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. Светислав М. Максимовић испитивао је из психологије, логике, педагогике и методике. Кандидат је добио ова питања: Метода психологије. — Етничка психологија. — Психички елементи. — Подела психичких спојева. — Времене представе код чула пипања и слуха. — Душевни покрети. — Афекти. — Изразни покрети. — Реакциони огледи. — Појам. — Класификација појмова. — Закони закључка. — Методи научног истраживања: анализа и синтеза. — Дидактично и ходегетичко васпитање. — Дидактична начела: природности и поступности. — Метод почетне наставе из француског језика.

Члан испитног одбора г. Васа Димић испитивао је из школског законодавства и администрације. Кандидат је добио ова питања: Уписивање и исписивање ученика. — Превођење ученика. — Нижи и виши течајни испит.

Према оцени испитивача, испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат положио општи испит.

Испит је трајао од 4—6 часова по подне.

Писмени испит држан је 19 децембра 1906 год. на Универзитету. Присуствовали су сви чланови испитног одбора.

Од предложених питања, која је предложио члан испитног одбора г. Богдан Поповић, а која је испитни одбор усвојио, кандидат је изабрао и обрадио превод Лафонтенове басне: „*Млинар, његов син и магараци*“.

Писмени рад кандидата оценили су г.г. Богдан Поповић и Павле Поповић. Њихову оцену испитни је одбор усвојио и одлучио: да је кандидат својим писменим радом задовољио све захтеве закона о средњим школама који се траже за овај испит, и да се може пустити да полаже усмени испит из стручних предмета.

Испит је трајао од 8¹/₂ до 11¹/₂ часова пре подне. Кандидата је за време рада надгледао члан испитног одбора г. Богдан Поповић.

Усмени испит, који је држан 20 децембра 1906 год., кандидат је полагао у Министарству Просвете и Црквених Послова. Били су сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. Богдан Поповић испитивао је из француског језика и француске књижевности. Кандидат је добио ова питања: Читање и граматичко тумачење Ламартенове песме *Les Etoiles*. — Историја слободнога о. — Деривација. — Ред речи. — Плејада. — *Chansons de geste*.

Члан испитног одбора г. Павле Поповић испитивао је из српске књижевности. Кандидат је добио ова питања: Дела Стефана Првовенчаног. — Крај дубровачке књижевности. — Љубомир П. Ненадовић.

Члан испитног одбора г. Гаврило Јовановић испитивао је из српског језика и историје српског народа. Кандидат је добио ова питања: Разлика филологије и лингвистике. — Морфологија и синтакса партиципа. — Историја српске цркве.

Оцену испитивача, о одговорима кандидатовим, испитни је одбор усвојио и одлучио: да је кандидат положио усмени испит из стручних предмета.

Практични испит, који је држан 21 децембра 1906 год., кандидат је полагао у првој београдској гимназији. Присуствовали су сви чланови испитне комисије.

Практично предавање кандидат је држао из француског језика у V раз. прве београдске гимназије и том је приликом предавао о теми: „*Присвојне заменице на лектури*“.

По свршетку свих испита испитни је одбор оценио целокупан успех, који је кандидат показао у свима деловима стручнога испита, и одлучио: да је кандидат положио професорски испит из пријављене групе предмета.

Тодор Боровњак, сусленат треће београдске гимназије, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: француски језик као главни и српски језик као споредни предмет (чл. 116 тач. 3 закона о средњим школама).

У испитном одбору били су: председник г. Сава Урошевић; чланови: г. Богдан Поповић (за француски језик и француску књижевност), г. Павле Поповић (за историју српске књижевности), г. Васа Димић (за школско законодавство и администрацију), г. Гаврило Јовановић (за српски језик и историју српског народа), г. Светислав Максимовић (за психологију, логику, педагогику и методу).

Као домаћи састав кандидат је поднео обрађену тему: „*Charles — Mariè — René Le conte de Lisle*“.

Чланови испитног одбора г.г. Богдан Поповић и Павле Поповић, оценили су домаћи рад кандидата. Испитни одбор, усвојивши њихов суд, одлучио је: да је кандидат у свом домаћем саставу показао довољну научну и литерарну спрему и да по томе може бити пуштен да полаже професорски испит.

Општи испит, који је држан 15 децембра 1906 год. кандидат је полагао у Министарству Просвете и Црквених Послова. Били су сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. Светислав Максимовић испитивао је из психологије, логике, педагогике и методике. Кандидат је добио ова питања: Интензивне представе. — Појединачни тон. — Сложени звук. — Оштрина вида. — Оптичке обмане. — О суду. — Делови суда. — Подела судова. — Категорија појмова. — Класификација. — Дисциплина, њен задатак и њена средства. — О васпитној казни. — Средства, којима се постизава наставни циљ францускога језика у гимназији.

Члан испитног одбора г. Ваца Димић испитивао је из школског законодавства и администрације. Кандидат је добио ово питање: Отпуштање ученика средњих школа. — Врсте наставника и погодбе за разне врсте. — Дужности разредног старешине.

Према оцени испитавача, испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио да је кандидат положио општи испит.

Испит је трајао од 4—6 часова по подне.

Писмени испит, који је држан 8 јануара 1907 г., кандидат је полагао на Универзитету. Били су сви чланови испитног одбора.

Од предложеног броја питања, која је за писмени испит предложио: г. Богдан Поповић, а која је испитни одбор усвојио, кандидат је изабрао „*La concordance des temps*“.

Писмени рад кандидата оценили су г. г. Богдан Поповић и Павле Поповић. Према њиховој оцени, испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат својим писменим испитом задовољио све захтеве, који се траже законом о средњим школама за овај испит и да се може пустити да полаже усмени испит из стручних предмета.

Испит је трајао од 8¹/₂ часова пре до 12¹/₂ часова по подне. За време рада кандидата је надгледао члан испитног одбора г. Богдан Поповић.

Усмени испит држан је 9 јануара 1907 год. у Министарству Просвете и Црквених Послова. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. Богдан Поповић испитивао је из француског језика и француске књижевности. Кандидат је добио ова питања: читање и тумачење Colin Muset'ове песме: „*Sire suens, j'ai vielle*“. — Историјска фонетика и морфологија речи: *suens*, — *Raller* и начела састављања речи. — Место

адвербијалног додатка у старом и новом француском језику. — Colin Muset. Постање француске академије. — Молијеров „Тврдица“; — Развој лиреког песништва у XIX веку.

Члан испитног одбора г. Павле Поповић испитивао је из српске књижевности. Кандидат је добио ова питања: Циклус народних песама о Краљевићу Марку. — Критика (књижевна) у 19 веку.

Члан испитног одбора г. Гаврило Јовановић испитивао је из српског језика и историје српског народа. Кандидат је добио ова питања: У опште о облику речи. — Због чега се наука о облицима дели на деклинацију и коњугацију: — Деклинација именица. — Кратак преглед историје Црне Горе.

Саслушан је суд г.г. Богдана Поповића, Павла Поповића, Гаврила Јовановића и осталих чланова испитног одбора о одговорима кандидатовим. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд одлучио да је кандидат положио усмени испит из стручних предмета.

Испит је трајао од 4—7 часова по подне.

Практични испит, који је држан 10 јануара 1907 године, кандидат је полагао у првој београдској гимназији. Били су сви чланови испитног одбора.

Практично предавање кандидат је држао из француског језика у VII разреду прве београдске гимназије, којом је приликом предавао: о употреби *sibjonctif-a*.

Испитни је одбор, саслушавши суд г.г. Богдана Поповића, Павла Поповића, Светислава М. Максимовића и осталих чланова испитног одбора, одлучио: да је кандидат положио практични испит.

Оценивши целокупни успех, који је кандидат показао у свима деловима стручнога испита, испитни је одбор одлучио: да је кандидат положио професорски испит из пријављене групе предмета.

Милан Чемериќић, супленат призренске богословије, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: француски језик као главни и српски језик као споредни предмет (чл. 116 тач. 3 зак. о средњ. школама).

У испитном одбору били су: председник г. Сава Урошевић; чланови: г. Богдан Поповић (за француски језик и књижевност), г. Павле Поповић (за историју српске књижевности), г. Васа Димић (за школско законодавство и администрацију), г. Гаврило Јовановић (за српски језик и историју српског народа) г. др. Миливоје Јовановић (за психологију, логику, педагогику и методику).

Као домаћи састав кандидат је обрадио тему „*Alfred de Vigny, étude, littéraire.*“

Домаћи рад кандидатов оценили су г. г. Богдан Поповић и Павле Поповић. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат у своме домаћем саставу показао довољну научну и литерарну сирему и да се према томе може пустити да полаже професорски испит.

Општи испит, који је држан 16 децембра 1906 г., кандидат је полагао у Министарству Просв. и Црквен. Послова. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. др. Милivoје Јовановић испитивао је из психологије, логики, педagoгике и методике. Кандидат је добио ова питања: Односи између душевних појава разне врсте. — Логичке категорије. — Разлика апстрактних и конкретних појмова. — Принцип концентрације. — Концентрични кругови. — Лектира и граматика у настави живих језика.

Члан испитног одбора г. Васа Димић испитивао је из школског законодавства и администрације. Кандидат је добио ова питања: Врсте средњих школа. Број разреда и број ђака у њима. — Оцењивање ученика. — Кажњавање. — Испити зрелости.

Према оцени испитивача и осталих чланова испитног одбора, испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат положио општи испит.

Испит је трајао од 4 до 6 часова по подне.

Писмени испит, који је држан 3 јануара 1907 године, кандидат је полагао у Министарству Просвете и Црквених Послова. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. Богдан Поповић предложио је потребан број питања за писмени испит. Од предложених питања, која је испитни одбор усвојио, кандидат је изабрао да преводи са српског на француски језик из књиге: „*Из новије руске књижевности*“ од Николаја Ивановића Коробка, на страни 9 други став.

Писмени рад кандидатов оценили су г. г. Богдан Поповић и Павле Поповић. Испитни одбор, усвојивши њихов суд, одлучио је: да је кандидат својим писменим радом задовољно све захтеве закона о средњим школама, који се тражи за овај испит, и да се може пустити да полаже усмени испит из стручних предмета.

Испит је трајао од 8¹/₂ до 10¹/₂ часова пре подне.

Усмени испит, који је држан 3 јануара 1907 год., кандидат је полагао у Министарству Просвете и Црквених Послова. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. Богдан Поповић испитивао је из француског језика и француске књижевности. Кандидат је добио ова питања: Читање и граматичко тумачење романсе Belle Doette. — Фонетичке промене речи: *ouir* (*audire*). — Замена те речи речју *entendre*, и услови под којима речи постају и пропадају. — Јоаким дн Беле. — Француски моралисти.

Члан испитног одбора г. Павле Поповић испитивао је из српске књижевности. Кандидат је добио ова питања: Романи и приповетке у старој књижевности. — Мавро Ветеранић и његове драме. — Бранко Радичевић.

Члан испитног одбора г. Гаврило Јовановић испитивао је из српског језика и историје српског народа. Кандидат је добио ова питања: Морфо-

логија и синтакса времена. — Проглас царства у Призрену 1073 године.

www.ubn.bg Проглас царства у Скопљу 1346 године.

Саслушан је суд чланова испитивача и осталих чланова одбора, и испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат положио усмени испит из стручних предмета.

Испит је трајао од 4—7¹/₂ часова по подне.

Практични испит кандидат је полагао 4 јануара 1907 год. у првој београдској гимназији. Били су присутни сви чланови одбора.

Практично предавање кандидат је држао из француског језика у VI разреду прве београдске гимназије, којом је приликом предавао: *Изостављање члана.*

Саслушан је суд г. г. Богдана Поповића, Павла Поповића, др. Милivoја Јовановића и осталих чланова испитног одбора. Испитни је одбор усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат положио практични испит.

Оценивши целокупни успех који је кандидат показао у свима деловима стручнога испита испитни је одбор једногласно одлучио: да је кандидат положио професорски испит *нарочито одликујући се знањем француског језика.*

Риста М. Цветковић, сулленат врањске гимназије, пријавио се да полаже професорски испит по други пут из групе предмета: историја општа са српском као главни, географија као споредни предмет (чл. 116 тач. 5 зак. о средњ. школама) и немачки језик.

У испитном одбору били су: председник г. Сава Урошевић; чланови: г. др. Станоје Станојевић (за историју српског народа и историју општу средњег века), г. Сава Антоновић (за географију), г. Ваца Димић (за школско законодавство и администрацију), г. Гаврило Јовановић (за српски језик и историју српске књижевности), г. Мирко Поповић (за немачки језик), г. др. Михаило Р. Поповић (за општу историју старог века), г. др. Милivoје Јовановић (за психологију, логику, педагогику и методику) и г. Лука Зрнић (за општу историју новог века).

Као домаћи састав кандидат је обрадио тему: *„Аграрни покрети у Риму, особито у II веку пре Христа.“*

Домаћи рад кандидата оценили су г. др. Станоје Станојевић и г. др. Михаило Р. Поповић. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат у својем домаћем саставу показао довољну научну и литерарну спрему и да по томе може бити пуштен на професорски испит.

Општи испит кандидат је полагао 11 јануара 1907 г. у Министарству Просвете и Црквених Послова. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. Гаврило Јовановић испитивао је из српског језика и историје српске књижевности. Кандидат је добио ова питања: Кратак преглед српске граматике. — Периоди и њихова карактеристика.

Члан испитног одбора г. Мирко Поповић испитивао је из немачког језика. Кандидат је читао и преводио из Mommsen; „Römische Geschichte:

„Die Servianische Verfassung“ (Jonas: Musterstücke deutscher Prosa, на стр. 60)

и по диктату писао из исте књиге чланак: „Land und Leute“ на стр. 273.

Члан испитног одбора г. др. Миливоје Јовановић испитивао је из психологије, логике, педагогике и методике. Кандидат је добио ова питања: О пажњи. — Методи научног излагања и истраживања. — Тип средње школе. — Методе историјске наставе.

Члан испитног одбора г. Васа Димић испитивао је из школског законодавства и администрације. Кандидат је добио ова питања: Задатак и врсте средњих школа у нас. — Њихов број. — Наставни план. — Распоред предмета на дане и часове. — Приватни ученици.

Према оцени испитивача и осталих чланова испитног одбора испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат положио општи испит.

Писмени испит, који је држан 24 јануара 1907 г., кандидат је полагао у другој београдској гимназији. Присутствовали су сви чланови комисије.

Од предложених питања за писмени испит, која су предложили г. г. др. Станоје Станојевић и др. Михаило Р. Поповић, чланови испитног одбора, а која је испитни одбор усвојио, кандидат је изабрао и обрадио „Узроци и последице крсташких ратова.“

Писмени рад кандидатов оценили су г. г. др. Станоје Станојевић и Лука Зрнић. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат својим писменим радом задовољно све захтеве закона о средњим школама који се траже за овај испит и да се може пустити да полаже усмени испит из стручних предмета.

Испит је трајао од 8 до 11³/₄ часова пре подне. За време рада кандидата је надгледао г. др. Миливоје Јовановић.

Усмени испит кандидат је полагао 29 јануара 1907 год. у Министарству Просвете и Црквених Послова. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. др. Станоје Станојевић испитивао је из историје ерског народа. Кандидат је добио ова питања: Везе ерског народа са народима на западу. — Политички рад Св. Саве. — Законик Цара Душана. — Твртко I. —

Члан испитног одбора г. др. Михаило Р. Поповић испитивао је из историје опште старог века. Кандидат је добио ова питања: Историци грчки. — Историци римски. — Софисти и Сократ. — Феничани и њихов значај у старом веку. — Целопонески рат. — Први и други грађански рат (у римској историји). — Константин Велики и хришћанство.

Члан испитног одбора г. Станоје Станојевић испитивао је из историје опште средњег века. Кандидат је добио ова питања: Распадање римске државе. — Постанак Папске Државе. — Верденски уговор. — Мухамед. — Краљ Матија. — Борба око икона.

Члан испитног одбора г. Лука Зрнић испитивао је из историје опште новог века. Кандидат је добио ова питања: Подела историје новог века

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

и карактеристика појединих доба. — Инквизиција и индексе. — Пропаст Пољске. — Француски конвенат. — Национални покрет у XIX веку.

Члан испитног одбора г. Сава Антоновић испитивао је из географије. Кандидат је добио ова питања: Орографске и хидрографске разлике између Европе и Африке.

Према оцени испитивача и осталих чланова испитног одбора, испитни је одбор, усвојивши њихов суд одлучио: да је кандидат положио усмени испит из стручних предмета.

Испит је трајао од 4 до 7 часова по подне.

Практични испит кандидат је полагао 31 јануара 1907 год. у београдској реалци. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Практично предавање кандидат је држао из историје опште у VII реду реалке којом је приликом предавао: „*Пад Цариграда 1453 год*“.

Према оцени г.г. др. Станоја Станојевића, Саве Антоновића, др. Мих. Р. Поповића, Луке Зрнића, др. Миливоја Јовановића и осталих чланова испитног одбора, о практичном испиту кандидатовом, испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат положио практични испит.

Према оцени целокупног успеха, који је кандидат показао у свима деловима стручнога испита, испитни је одбор одлучио: да је кандидат положио професорски испит из пријављене групе предмета.

Коста Лозанић, наставник српске гимназије у Битољу, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: латински и грчки језик као главни и српски језик као споредни предмет (чл. 116 тач. 2 зак. о средњим школама) и француски језик.

У испитном одбору били су: председник г. Сава Урошевић; чланови: г. др. Јован Туроман (за латински језик са књижевношћу), г. др. Василије Ђерић (за грчки језик са књижевношћу), г. Ваца Димић (за школско законодавство и администрацију), г. Владислав Вулићевић (за француски језик), г. Гаврило Јовановић (за српски језик са књижевношћу и историју српског народа) и г. Светислав Максимовић (за психологију, логику, педагогику и методику).

Као домаћи састав кандидат је обрадио тему: „*Биографија Ксенофонта*“.

Домаћи рад кандидатов оценили су г.г. др. Јован Туроман и др. Василије Ђерић. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат у својем домаћем саставу показао довољну научну и литерарну спрему и да се према томе може пустити да полаже професорски испит.

Општи испит, који је држан 5 марта 1907 год., кандидат је полагао у Министарству Просвете и Црквених Послова. Присуствовали су сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. Светислав Максимовић испитивао је из психологије, логики, педагогике и методике. Кандидат је добио ова питања:

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNIBG.RS

Задатак психологије. — Осећаји. — Представе. — Афекти. — Воља. — Задључак. — Аксиоми мишљења. — Задатак васпитања. — Ходегетско, дидактично и дисциплинско васпитање: њихове одлике и разлике. — Дидактична начела. — Метод латинског језика.

Члан испитног одбора г. Васа Димић испитивао је из школског законодавства и администрације. Кандидат је добио ова питања: Главније разлике садашњег закона о средњим школама према ранијем. — Школарина. — Испити у средњим школама. — Разредне старешине и њихове дужности.

Члан испитног одбора г. Владислав Вулићевић испитивао је из француског језика. Кандидат је читао, преводио и по диктату писао из књиге *Mme de Staël*. — *De l'Allemagne* на стр. 78.

Према оцени испитивача и осталих чланова испитног одбора, испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат положио општи испит. Испит је трајао од 4 $\frac{1}{2}$ до 6 $\frac{1}{2}$ час. по подне.

Писмени испит, који је држан 26 марта 1907 г., кандидат је полагао у другој београдској гимназији.

Чланови испитног одбора г.г. др. Јован Туроман и др. Василије Ђерић, предложили су потребан број питања који се траже за писмени испит. Од предложених питања, испитни је одбор усвојио ова:

- 1). *Нека кандидат укратко латински испише живот Цицеронов.*
- 2). *Нека на латински преведе: „Који људи живе свуда најсрећније“?* (*Синт. зад. III део бр. 69*); и
- 3) *De historicis Graecis seculi quinti et quarti a Chr. n.*

Од ових питања кандидат је изабрао и обрадио на латинском језику „Који људи живе најсрећније“? Писмени рад кандидата прегледали су и оценили г.г. др. Јован Туроман и др. Василије Ђерић. Саслушан је њихов суд, о писмену саставу кандидату и испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат својим писменим радом задовољио све захтеве који се законом о средњим школама траже за овај испит и да се може пустити да полаже испит из стручних предмета.

Испит је трајао од 8 $\frac{1}{2}$ до 10 $\frac{1}{4}$ часова пре подне.

За време рада кандидата је надгледао г. др. Василије Ђерић.

Усмени испит, који је држан 27 марта 1907 год., кандидат је полагао у Министарству Просвете и Црквених Послова, у присуству свих чланова испитног одбора.

Члан испитног одбора г. др. Туроман, испитивао је из латинског језика с књижевности. Кандидат је добио ова питања: Превођење из Салустијевог Катилине гл. V. — Превођење из Цицероновог философског дела: „*De Officiis*“ гл. XXV. — О философским делима Цицероновим. — Свеколико време историје римске књижевности, колико векова обухвата и који је век најважнији? Више питања из науке о падежима и о *consecutiv temporum*.

Члан испитног одбора г. др. Василије Ђерић испитивао је из грчког језика с књижевношћу. Кандидат је добио ова питања: Ксенофонт, превод-ђење Анаб. I, 4, 1—3. и I, 6, 7. — Питање из граматике уз овај превод.

Члан испитног одбора г. Гаврило Јовановић испитивао је из српског језика са књижевношћу и историје српског народа. Кандидат је добио ова питања: Историја облика (кратак преглед). — Његош и Гундулић. — Краљ Милутин, Дечански и Цар Душан.

Према оцени испитивача и осталих чланова испитног одбора, испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат положио усмени испит из стручних предмета.

Испит је трајао од 5 до 8 часова по подне.

Практични испит, који је држан 28 марта 1907 године, кандидат је полагао у првој београдској гимназији. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Практично предавање кандидат је држао из грчког језика у VIII раз. прве београдске гимназије, којом је приликом предавао: „*Почетак Одисеје*“.

Саслушан је суд г.г. др. Јована Туромана, др. Василија Ђерића, Светислава Максимовића и осталих чланова испитног одбора о практичном предавању кандидату. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат положио практични испит.

Оценивши целокупни успех, који је кандидат показао у свима деловима стручнога испита, испитни је одбор одлучио већином гласова: да је кандидат положио професорски испит из пријављене групе предмета.

Миодраг Ристић, суспенат прве београдске гимназије, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: француски језик као главни и српски језик као споредни предмет (чл. 116 тач. 3 зак. о средњим школама).

У испитном одбору били су: председник г. Сава Урошевић, чланови: Богдан Поповић (за француски језик с књижевношћу), г. Павле Поповић (за историју српке књижевности), г. Ваца Димић (за школско законодавство и администрацију), г. Гаврило Јовановић (за српски језик и историју српског народа) и г. др. Миливоје Јовановић (за психологију, логику, педагогику и методику).

Као домаћи састав кандидат је обрадио: „*François Villon, sa vie et son oeuvre*“.

Домаћи рад кандидатов оценили су г.г. Богдан Поповић и Павле Поповић. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат у својем домаћем саставу показао довољну научну и литерарну спрему и да по томе може бити пуштен да полаже професорски испит.

Оштри испит, који је држан 19 марта 1907 г. кандидат је полагао у Министарству Просвете и Црквених Послова у присуству свих чланова испитног одбора.

Члан испитног одбора г. др. Миливоје Јовановић испитивао је из психологије, логике, педагогике и методике. Кандидат је добио ова питања: Психолошко и логичко мишљење. — Логичке аксиоме. — Наставни ступњеви.

Члан испитног одбора г. Васа Димић испитивао је из школског законодавства и администрације. Кандидат је добио ова питања: Поређати одnose у које један ђак долази сирам средње школе и њене управе од дана ступања у гимназију па док је не сврши. — Испит зрелости.

Саслушан је суд испитивача и осталих чланова испитног одбора о одговорима кандидатским и испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат положио општи испит.

Испит је трајао од 4¹/₂ до 6¹/₂ часова по подне.

Писмени испит, који је држан 9 априла 1907 год., кандидат је полагао на Универзитету. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. Богдан Поповић предложио је потребан број питања за писмени испит. Од питања, која је испитни одбор усвојио, кандидат је изабрао и обрадио: *H. Taine: Histoire de la litterature anglaise tome cinquieme et complèmen — taire V p. 29. à 32.* [„Cette sensibilité ne peut guère avoir que deux issues: le rire et les larmes . . . . . L'avaient conduit au repos de son redempteur“] — на српски превод.

Писмени рад кандидата прегледали су г. г. Богдан Поповић и Павле Поповић. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат својим писменим радом задовољио захтеве закона о средњим школама, који се траже за писмени испит, и да се може пустити да полаже усмени испит из стручних предмета.

Испит је трајао од 8¹/₂ до 10¹/₂ часова пре подне. За време рада кандидата је надгледао члан испитног одбора г. Богдан Поповић.

Усмени испит, који је држан 10 априла 1907 год., кандидат је полагао у Министарству Просвета и Црквених Послова. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. Богдан Поповић, испитивао је из француског језика с књижевношћу. Кандидат је добио ова питања: 1. Читање и граматичко коментарисање Вилоновог „Великог тестаментa“ („Et meure Paris et Helaine“ и т. д.). — 2) Разлике у изговору XI и XV века. — 3) Разлика у морфологији XI и XV века. — 4) *Commines. — Alain Chartier.* — Епско песништво XV века. — Драмско песништво у средњем веку. — *Joseph de Maixtre. — M^{ms} de Staël. — Gilbert.*

Члан испитног одбора г. Павле Поповић испитивао је из историје српске књижевности. Кандидат је добио ова питања: 1. Доментијан. — 2. Палмотић. — 3. Стеријине трагедије. —

Члан испитног одбора г. Гаврило Јовановић испитивао је из српског језика и историје српског народа. Кандидат је добио ова питања: Историја првих глаголевских облика; негација у српском језику; значење падежа без предлога. — Последња четврт XVIII и прва четврт XIX века.

Према оцени испитивача и осталих чланова испитног одбора, испитни одбор, усвојивши њихов суд, већином гласова одлучио: да је кандидат положио усмени испит из стручних предмета.

Испит је трајао од 5 до 8 часова по подне.

Практични испит, који је држан 11 априла 1907 г., кандидат је полагао у београдској реалци. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Практично предавање кандидат је држао из француског језика у VI разреду београдске реалке, којом је приликом предавао: *Једну сцену из „Аваре“ од Молијера*.

Саслушан је суд г. г. Богдана Поповића, Павла Поповића, др. Миливоја Јовановића и осталих чланова испитног одбора, о практичном испиту кандидату. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, већином гласова одлучио: да је кандидат положио практични испит.

Оценивши целокупни успех, који је кандидат показао у свима деловима стручнога испита, испитни је одбор већином гласова одлучио: да је кандидат положио професорски испит из пријављене групе предмета. Ну, испитни је одбор констатовао код кандидата извесну несређеност у знању и несталоженост у излагању.

Милан Ђ. Карић, суспенат крагујевачке гимназије, пријавио се по други пут да полаже професорски испит из групе предмета: математика и физика као главни предмет (чл. 116 тач. 8 зак. о средњим школама и француски језик.

У испитном одбору били су председник г. Сава Урошевић; чланови: г. Ђорђе М. Станојевић (за физику), г. др. Богдан Гавриловић (за математику), г. Гаврило Јовановић (за српски језик, историју српске књижевности и историју српског народа), г. Владислав Вулићевић (за француски језик), г. Васа Димић (за школско законодавство и администрацију), г. Светислав М. Максимовић (за психологију, логику, педагогику и методику).

Као домаћи састав кандидат је обрадио тему: *„Приближно решавање трансцедентних једначина.“*

Домаћи рад кандидатов прегледали су и оценили г. г. др. Богдан Гавриловић и Ђока М. Станојевић. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат у својем домаћем саставу показао довољну научну и литерарну спрему и да се по томе може пустити да полаже професорски испит.

Ошти испит, који је држан 22 марта 1907 г., кандидат је полагао у Министар. Просв. и Црквених Послова. Присуствовали су сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. Гаврило Јовановић испитивао је из српског језика с књижевношћу и из историје српског народа. Кандидат је добио ова питања: *Анализа из приче „Ранков гроб“ од М. Ђ. Милићевића. — О Бранку. — О деспоту Стевану Лазаревићу.*

Члан испитног одбора г. Васа Димић испитивао је из школског законодавства и администрације. Кандидат је добио ова питања: Врсте наставника у средњој школи. — Разредни старешина и разредна већа. — Професорски савет. — Кажњавање ученика.

Члан испитног одбора г. Светислав М. Максимовић испитивао је из психологије, логике, педагогике и методике. Кандидат је добио ова питања: Значај кретања очију. — Оптичке обмане. — Веберов закон. — Основни ставови мишљења. — Анализа и синтеза. — Васпитни циљеви. — Морално, естетичко и техничко васпитање. — Основна дидактична начела. — Писмени задаци.

Члан испитног одбора г. Владислав Вулићевић испитивао је из француског језика. Кандидат је читао, преводио и по диктату писао из књиге: Jean Richerin, „Les morts bizarres“, page 10.

Према оцени испитивача и осталих чланова испитног одбора, испитни је одбор, усвојивши њихов суд одлучио: да је кандидат положио општи испит. Испит је трајао од 5 до 7 часова по подне.

Писмени испит, који је држан 9 априла 1907 год., кандидат је полагао на Универзитету. Присутствовали су сви чланови испитног одбора.

Чланови испитног одбора г. г. Ђока М. Станојевић и др. Богдан Гавриловић предложили су потребан број питања за писмени испит. Од питања, која је испитни одбор усвојио, кандидат је изабрао и обрадио:

1. Дати су коначни пресеци и претпоставља се да ти пресеци имају једну заједничку основу. Из неке сталне тачке друге осовине повући ћемо нормале на коначне пресеке. Наћи место подножја тих нормала.

2) Одредити по Штурмовој теорији број реалних корена еквације: $x^3 - 3x^2 - 4x + 13 = 0$.

3) Интегрирати помоћу бесконачног реда диференцијалну еквацију, $\frac{dy}{dx} = \frac{y \sqrt{x+1}}{x+y-1}$. Наћи интеграл, који за $x=0$ има вредности $y=2$ и изречунати неколико првих сачиналаца онога реда, који тај интеграл представља.

Писмени рад кандидатов оценили су г. г. др. Богдан Гавриловић и Ђорђе М. Станојевић. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат својим писменим радом, задовољно захтеве закона о средњим школама, који се траже за овај испит и да се може пустити да полаже усмени испит из пријављене групе предмета.

Испит је трајао од $8\frac{1}{2}$ до $10\frac{3}{4}$ часа пре подне.

Усмени испит, који је држан 12 априла 1907 год., кандидат је полагао у Министарству Просв. и Цркв. Послова. Били су сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. др. Богдан Гавриловић испитивао је из математике. Кандидат је добио ова питања: Периодични разломци. — Периодичне функције. — Гониометријске и експоненцијалне функције и њихове инверсне. — Квадратура круга. — Развијање тих функција у редове. — Представљање

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs

кривих линија параметарским еквацијама. — Елипса као пројекција круга. — Интеграција једног специјалног типа диференцијалних једначина. — Зависност интеграла. — Хомогене функције нултога реда. — Квадратуре. — Резултанта системе линеарних еквација и примене на геометрију. — Корени једначине трећег степена.

Члан испитног одбора г. Ђока М. Станојевић испитивао је из физике. Кандидат је добио ова питања: Тежиште. — Тежиште трапеза. — Принципи конзервације тежишта. — Погрешке при одређивању температуре живиним термометром. — Оптичка сочива. — Диелектричка тела. — Диелектрична константа.

Према оцени испитивача и осталих чланова испитног одбора, испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат положио усмени испит.

Испит је трајао од 5 до 8 часова по подне.

Практични испит, који је држан 13 априла 1907 г., кандидат је полагао у првој београдској гимназији. Присутни су били сви чланови испитног одбора.

Практично предавање кандидат је држао из математике у V разреду прве београдске гимназије, којом је приликом предавао: „Решавање зада- така по методи сличних слика.“

Саслушан је суд г. г. др. Богдана Гавриловића, Светислава Максимовића, Васе Димића и осталих чланова испитног одбора о практичном испиту кандидату. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат положио практични испит.

Оценивши целокупни успех, који је кандидат показао у свима деловима стручнога испита, испитни је одбор једногласно одлучио: да је кандидат положио професорски испит из пријављене групе предмета.

(Наставиће се)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

С. Урошевић: **Наша универзитетска омладина.** Ректорска беседа о светосавској прослави у Универзитету 1910. Одштампано из Српског Књижевног Гласника.

*

Овда-онда поједини стручњаци по школама говоре сад о светосавској прослави и о питањима, која су приступачнија широј, разноврсној публици, што учествује у школској прослави. Тако се ради у Универзитету, па тако и у средњим и стручним школама. Али као да се неће при овом остати. Учињен је још један корак ближе правом циљу, који говори у оваким приликама ваља да имају. Почело се говорити и непосредно самој школској омладини. А тако баш и треба да буде. Публика ваља да је више само посматрач школске свечаности, коју прослављају наставници и ученици.

*

Ректор универзитета, г. Урошевић, говорио је ове године нашој универзитетској омладини. Он јој је говорио о њеном животу, раду и задацима. Говор му је искрен, и зато, и ако по облику благ, ипак оштар, а оштар је, велим, с тога што износи истину, која боли. У нас се често истина неће ни да каже, а кад се рекне, не трпи се. Ректор је, као што родитељ говори свом јединцу, својој нади и утеси у старим данима, говорио универзитетској омладини, нади наше отаџбине, он ју је саветовао и позвао на прави пут, вако то сâм вели.

„У средини универзитетске Омладине није се могао запазити никакав значајнији покрет, који би ишао на то, да стање и односе омладинске, наслеђене од последњих великошколских генерација, измени на боље: у напреднијем и савременијем духу (стр. 4).“

„Наша је универзитетска Омладина разбивена у више посебних група, које међу собом немају никаквих додирних тачака ни у идејама ни у раду. Оглашујући се, уз то, по групама, као Омладина ове или оне политичке странке, она је тиме изгубила у погледима и идејама онај широки, пространи хоризонт, који је свагда важио као природни атрибут Омладинства, и заменила га погледима из нашег обичног практичног живота (на жалост!), кадшто и таквима, који се инспиришу оном у нашем друштву тако познатом девизом: „гледај од чега живиш“. — Под утицајем који је нашао споља, који нема ничега заједничког са школом и њеним узвишеним задаћама, живот и рад наше универзитетске Омладине скренуо је толико у страну, узео је један такав неприродан став, постао је до те мере верна копија и празан одјек нашег у многоме погледу настраног друштвеног и политичког живота, да је потпуно изгубио своју природну омладинску физиономију. Најлепше доба у животу човекову, доба бујне младости и провербијално веселог и безбрижног ђаковања, доба које као широк појас дели детињство од потпуне зрелости, као да је сасвим избрисано из скале живота данашње универзитетске Омладине. И заиста, велики део наших универзитетских ученика живи животом који није ни универзитетски ни ђачки“...

Не треба сметнути да ово говори ректор и дугогодишњи наставник, који несумњиво добро познаје како му живе и шта раде ученици. И баш у толико више треба поклонити пажњу овим његовим речима, које нам откривају немилу истину.

Ну, да видимо шта каже даље, шта би он желео. „За нови живот и рад омладински није потребно смишљати нека нарочита упутства, нити истицати неке нарочите програме... Може ли бити природнији и целисходнији ма какав други омладински рад од онога коме би био циљ: развијање живе утакмице на прибављању и утврђивању стручнога знања; стварање подесних услова за зближавање, упознавање и развијање другарске љубави између старијих и млађих генерација које се стичу на заједничком послу; стварање и организовање таквих занимања, која ће од данашњег суморног, увелог и физички неразвијеног омладинца створити свежег, крепког, снажног, издржљивог младића, неуморног пешака, вештог стрелца, неустрашивог пливача, и тако даље.. Само Омладина солидног стручног знања, упитомљених нарави, будног духа и снажног тела, може бити од користи и од утицаја у друштву, у коме ће по свршетку школовања живети и радити“.

Једва сам се одлучио да наведене речи издвојим из лепе целине, какав је овај светосавски говор, који је пун родитељских савета. Омла-

дини је дужност да прими и послуша ове лепе савете. То ће бити за њену срећу, за срећу отаџбине и народа, коме би сви хтели да пре- дано послуже, али често многи не знају како се то може најбоље. У нас само зато и има доста њих што греше, јер су рђаво васпитани.

На садржини ове књижице ваљало би дакле да се зауставе сви омладинци, па и њихови родитељи, а тако исто и политички клубови страначки. Право је да се поштено и говори и ради. Друкчије не треба а и не може се, ако се мисли на будућност; иначе ћемо заку- кати као недавно, али ће и опет бити доцкан.

Б. М. П.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilj.rs

БЕЛЕШКЕ

БЕЛЕШКЕ ИЗ НАУКЕ И ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Дисциплина у средњим школама у Француској. — Поводом једнога чланка, који је прошле године објавио Lestang у *Journal des Colléges* о рђавим последицама опадања школске дисциплине, одлучио је Савез професора колежа, да се ово питање стави на изучавање. Обласни савез у Тулузи, коме је стављена у дужност потребна анкета, упутио је циркулар председницима савезним. Од њих се тражи извештај о том, какво је садашње стање дисциплине у њихову заводу, и да ли мисле „да она таква каква је развија код детета навику на тежак напор и издржљив рад као и онај морални осећај, без кога ће они одрасти као гомила пропалица и беспосличара.“ „Ми смо уверени, вели се даље, да ћете се ви, пишући белешке о овом нарочито деликатном предмету, ослањати се само на поуздане податке, на аутентичне факте, ма морали своје одговоре ограничити на једну или две тачке; ви ћете брижљиво избегавати лична питања, сваку верску и политичку ствар и некорисну оштрину у речима. Ми бисмо олет зато желели да избегавате неодређени оптимизам званичнога извештаја, сваку празну и варљиву фразеологију; ми бисмо хтели да не оставите у засенку ни једну стварну злоупотребу дисциплинског реда, да кажете само истину, али да је кажете потпуно.“ У редакцији питања избегнуто је све што би могло изазвати или наметнути доктрину. Али, додају писци: „Ми од вас не кријемо, да је наша намера да позовемо вас и да затим позовемо државне власти да виде: има ли сада, у нашим колежима, кризе у васпитању, коју је време лечити само јачом дисциплином. Ми смо рекли пре неколико месеца: „Нека нам се не износи мисао да се треба вратити на некадашње казне. Ми просто мислимо да без слабости применимо данашње, захваљујући енергији старешина школских у дужности, захваљујући заједничком споразуму наставничком. И не остављајући земљу, ми смо изабрали што је могућно узвишенију тачку погледа. Ми мислимо на будућност наше земље, којој прети слабење, ако наша најздравија деца због наше немарности забораве тежак напор, који је једини плодан“.

Ево тих питања:

А. О оном што је сада.

1. Како код вас раде професорски збор и дисциплински савет?
2. Које се казне стварно примењују у вашем заводу?

3. Колико часова за учење имају у ствари код вас интерни ученици у зиму, а колико лети? У колико часова устају? Јесу ли физичка вежбања и часови из музике на рачун часова за учење или су остављени увек за часове за одмор и шетњу?

4. Међу рђавим навикама, које не треба пустити да се развијају код детета, као што је леност, грубе склоности, неучтивост, неуредност у понашању и у говору, за које вам се чини да се не могу у вашој школи довољно сузбијати пажљивом дисциплином? Знате ли факте који потврђују ваше речи?

5. Које добре а које рђаве стране за васпитање ученичко и за одржавање дисциплине налазите у административном звању што се зове школска управа?

6. Какве односе завод одржава са породицама? Да ли се одсуствовања ученичка, задочњавања, опомене, охрабривања, оцене, задаци и писмени састави редовно саопштавају родитељима? Да ли се родитељи извештавају о резултатима?

Б. О оном што би могло бити.

1. Мислите ли да је потребно уздићи дисциплину у нашим колежима?

2. Ако мислите, шта бисте предузели да добијете трајне резултате и какве би реформе ваљало извршити: а) у организацији рада и унутрашње дисциплине у заводу; б) у добијању школских старешина; в) у материјалној администрацији завода; г) у односима старешине и особља; д) у односима завода са породицама.

Ова анкета и последице, које ће јој дати Савез колежа, заслужују пажњу наставника средњих школа.

(*L' Enseig. Second.*)

—γ.

*

Да ли наставници треба да иду са својим ученицима. — Мисао да ученике треба кроз два или више разреда једно за другим да прати један исти професор више је пута истицана. Већини запитаних наставника учинило се да она повлачи за собом више незгода но користи. Друштво професора нижих разреда у Француској недавно је имало да се изјасни о овом питању. Један од његових чланова предложио је да се запита, да ли се ученици првог и другог разреда могу поверити једном истом професору, који ће их пратити две године. После дискусије овај је предлог одбачен.

(*L' Enseig. Second.*)

—γ.

*

Књижнице и научне збирке француских лицеја и колежа. — Обично су доста сиромашне књижнице лицеја и колежа у Француској. Неколико застарелих остатака од најстаријих књижница, неколико старих збирка грчких, латинских или француских писаца, неколико издава књига разне садржине, које су имале вредности пре тридесет или педесет година, нека непердвиђена и некорисна дела; овде онде по нека новија књига, непотпуне серије и засебно куповане свеске, кад је било могућности, да неки од службеника спремни ефемерни програм за лисанс или агрегацију, — то је обично главно што оне имају. Бедни кредити, који су им давани, нису им допуштали да се ни у једном реду студија методски обогаћавају; саветовање са наставницима сваке струке није уосталом обавезно за одређивање како ће се

употребити ови кредити; случајни поклон а често индивидулни укус једини је одлучивао о уласку нових књига у књижицу. Нарочите прилике боље су биле наклоњене неким од ових књижица. Али тада се дешавало, да су оне, више или мање по закону, опљачкане, да би се обогатила књижица оближњег универзитета.

Ну какве су да су, централна управа као да сада води с њима неку бригу. У два расписа прописана је измена у састављању каталога, пописивање по листићима, по азбучном и методском реду, да се олакша употреба. Један распис даје о том тачне прописе. Између осталог препоручује се, да се обезбеди грејање књижице, — у једном лицеју у Алпима она је још недавно била затворена за професоре из страха да не озебу, јер није било пећи; да се стара за правилно проветравање, да се један пут годишње књиге истресу; да се брижљиво воде спискови давања на читање и да се позајмљене књиге уредно враћају. Ови су прописи врло паметни и лепо бих допунило, да је објављено да ће и помоћ бити обилнија. Али позив, који је учињен лицејима, да из свих средстава, — а она су најчешће врло ограничена — уз специјално одобрење 200 до 600 динара, исплаћују савлавање каталога по листићима, као да не обећава да ће се од стране министарства скоро повећати садашњи извори. А троштити новац на поправку каталога књижице у коју не улазе књиге, зар не значи ствар жртвовати форми?

„У многим лицејима и колежима, додаје се у распису (а они који су једном желели да се обавесте о прошлости неког лицеја, знају колико су у том оправдане жалбе), нема заводских архива, или они нису уређени, или су небрижно растуруени по таванима и подрумима. У ранијем једном распису већ је назначено, колика се важност даје свему оном што чини историју наших школа, било да је то засебно скупљено и згодно распоређено, било да је у нарочитој фијоци у књижици или у орману код директора. Сматрао бих за корисно, да се прикупе записници одлука; дневни, месечни и тромесечни извештаји; економске књиге; извештаји удружења старих ученика, програми или извештаји о празновањима и свечаностима и сви други документи који се тичу живота заводског.“ —

Први од два поменута расписа дотиче се, поред каталога за књижице, и састављања инвентара за научне збирке лицејске. Њима се наређује, да се у нов каталог физичког и хемиског кабинета унесу сви инструменти, који су у добром стању или се могу лако оправити, или они који су конструисани у самој лабораторији а имају вредности и солидности, те могу још послужити. Апарати који нису у употреби и које је врло скупо оправити, или су застарели и изгубили сваку вредност, унеће се у засебан списак и према мотивисаном мишљењу професора физике управни савет донеће о њима одлуку. Они ће остати у лабораторији, ако професори физике мисле, да се могу користити неким деловима; а ако не, они ће се морати продати и приход од продаје биће употребљен на повећање научних збирака. Нарочити каталог направити се за кабинет природних наука, баш ако у заводу и нема нарочитога професора за овај предмет.

(*L' Enseig. Second.*)

—7.

*

Више женско образовање у Саксонској. — Саксонска је почела сличну реформу виших женских школа као и Пруска.

Више женско образовање од сада ће према постављеној педагошкој сврси имати три облика: *Höhere Mädchenschulen*, *Studienanstalten* и *Frauen-schulen*.

Höhere Mädchenschule, виша девојачка школа, остаје као што је. Он има десет разреда и у средњим разредима даје се ученицама могућност да бесплатно науче стенографију.

За модерно женско образовање важније су школе: Studienanstalten. То су праве средње школе за женску децу. Оне могу бити засебно отворене или спојене са вишом девојачком школом као наставак, виши одсек са три разреда. У првом су случају шесторазредне и уређене као реформне гимназије, реформне реалне гимназије или више реалке. Оне имају задатак, да спреме ученице за академску студију. Учење у њима завршује се испитом зрелости, који има исту вредност као испит зрелости средњих школа за мушку децу. Ако се у неком месту не отвори оваква средња школа за женску децу, а одатле се тешко може доћи до које такве школе, може се и женској деци допустити ступање у гимназију, реалну гимназију или реалку за мушку децу. Погодба је, да има места, да су девојчице, телесно, умно и морално способне за то и да, код општинских школа, општинско представништво допусти ступање женске деце у мушке средње школе.

За даље научно образовање женскиња а без спремања за академску студију треба да послуже Frauenschulen. Оне треба да спремају и за домаћички позив. Оне дакле треба да буду уређене као школе за више образовање женскиња или као више школе за домаћице. Оне могу бити спојене са вишим девојачким школама или са средњим женским школама (Studienanstalten). Као просте више школе за образовање женскиња треба да буду наставак више девојачке школе и наставни предмети биће им наука о народној привреди, грађанске поуке итд. Као виша школа за домаћице обухватиће у наставном плану поред науке о народној привреди између осталог науку о кућењу са поуком из кувања, заједно са кујинском хемијом и науком о храни, као и поуке о раду с рубљем, науку о кућној привреди са поуком о књиговодству, науку о васпитању и неговању деце с поуком у општој науци о здрављу, рад у дечјим склоништима и дечјим забавиштима, са курсовима за ручне радове и наставом из науке о роби која се продаје на метар.

Сведочанство о свршеној вишој девојачкој школи даје право на ступање у школу за домаћице, а друге имају да положе испит. Похођење школе допуштено је девојкама које имају најмање 15½ година. Још треба напоменути, да ће се наставничко особље виших девојачких школа према овом предлогу састојати од прилике из подједнаког броја мушких и женских наставничких снага.

Саксонска је дакле задржала у Прусској неостварени трогодишњи виши течај и коедукацију у извесним границама.

(Zeitschrift für die Reform der höher Schulen mit Einschluss der Mädchenschulen, бр. 1, фебруар 1910).

*

Коедукације у пруским јавним школама. — Познато је да у Немачкој идеја о заједничком васпитању мушке и женске деце задобија све више присталица, те је све више мушких средњих школа и универзитета које примају и женскиње за редовне ученице. Међутим сама пракса у последње време смањила је број мешовитих женских школа. Број одељења или учионица нагло расте, чиме се смањује и број ученика на једног наставника; али с тим у вези расте и одвајање женских школа од мушких. Године 1886 било

је у Прусској у основним школама 4,838.247 деце, од којег је броја три четвртине учило у мешовитим одељењима. Двадесет година доцније, год. 1906, број коедукативних одељења износио је само две трећине од укупног броја. Број одељења у сеоским и другим мањим школским општинама у којима су се женска деца учила одвојено од мушке деце порастао је од 4206 у години 1886 на 9180 у години 1906. Мешовита су одељења поглавито у мањим градовима и у сеоским општинама, где је одвајање женске деце у засебна одељења тешко извршити.

P

ОДОВРЕНЕ КЊИГЕ

Министар просвете и црквених послова одобрио је да се књига:

„Краљевић и просјак“, од М. Твена, у преводу Михаила М. Стевановића, учитеља у Београду, може препоручити за ђачке и народне књижнице и за поклоне ученицима средњих школа и ученицима и ученицама IV разреда основних градских школа, — 2 јуна ове год. ПБр. 8611.

„Жена у Гетеовој поезији“, од др. Милоша Тривунца, сталног доцента Универзитета, може препоручити за књижнице средњих и стручних школа, — 2 јуна о. г. ПБр. 8612.

„Основи емпириске психологије“, од др. Бранислава Петронијевића, ванредног професора Универзитета, може препоручити за књижнице народних, средњих и стручних школа, — 2 јуна о. г. ПБр. 8614.

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

Пок. *Аранђел Ђокић*, из Власотинца, тестаментом је оставио Власотиначком Бачком Фонду кућу своју, све имање своје. Аранђел је син пок. Ђоке који је за Српство мученички испустио своју душу на вешалима у Нишу године 1862. Аранђел је изгубио жену и сву децу своју, те је овим завештањем пружио помоћ деци, школској сиротињи у својему месту. Аранђел је живео 55 година.

Пок. *Коста Станковић—Дрндаревић*, из Власотинца, завештањем је оставио Власотиначком Бачком Фонду све имање своје у вредности на три хиљаде динара. Пок. Коста није се женио. Сам неписмен овим је завештањем помогао да се сиромашна деца у његовоме месту уче књизи. Умро је у 65 години живота.

ЈАВНЕ ЗАХВАЛНОСТИ

Г. Јован В. Петровић, поштар из Рогачице, дао је школи рогачичкој, у уживком округу, два комплета „Народних новина“ за 1909 годину, да се поклоне одличним ученицима о испиту, као и пет слика Милоша Обилића од П. Раносовића.

Г. Милун Ст. Лукић, народни посланик из Јовца, округа моравског, покљонио је књижници села Д. Видова четири књиге.

WWW.UNILIB.RS

Основној школи у Обреновцу покљонили су за награђивање ђака о овогод. испитима:

Еснаф Трговачки из Обреновца 21 ком. календ. Срп. Црква за 1910 годину у вред. 21 динар.

Општина Обреновачка 150 ком. књ. Садашњост и будућност.

Г. Александар Зисић, упр. пор. од., 5 ком. књ. Вајке, од Н. Зега.

Г-ђа Цана Петровићка, удова Бојана Петровића, трговац из Шапца, послао је школи варњанској, у подринском округу, десет комада књига „Калемљење вођака“, у вредности петнаест динара, да се раздају о годишњим испитима, ученицима старијих разреда.

Г. Петар Маринковић, трговац из Зајечара, покљонио је десет књига „Дечји идеали“, од г. Димитрија А. Пејовића, свештеника, за поклон добрим ђацима зајечарских основних школа о годишњем испиту.

Г. Коста Поповић, управник пореског одељења среза јабланичког, и *Николи Пејовић*, деловођа општ. доњокоњувачке, покљонили су ђацима доњокоњувачке школе деведесет и два комада књига „Први пут с оцем на јутрење“, од Л. К. Лазаревића.

Г. Вигомир Радвановић, трг. и нар. посланик из Раче, послао је школи вишевачкој, у крагујевачком округу, 20 ком. књига: „Песме Стевана Синђелића“, да се њима награде добри ученици.

Управе школске и овим путем изјављују именованима своју топлу захвалност.

„Просветни гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 дин., за друге земље 15 дин. у злату (франака). — Преглалага се шаље Управи Државне Штампарије краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство Просвете и Црквених Послова у Београду). Они се, на захтев писача, враћају.

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ЗАР. Р. ПОПОВИЋ

ШТАМПА
ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА